

Бердянський державний педагогічний університет
Донецький державний університет управління (м. Маріуполь)
Центр міжнародно-правових досліджень
Громадська організація «ПРОЛІСОК-БЕРДЯНСЬК»

МАТЕРІАЛИ
Міжнародної науково-практичної конференції
«АЗОВСЬКІ ПРАВОВІ ЧИТАННЯ - 2021»

**Тема конференції: «Розвиток українського права в
умовах соціально-економічної трансформації»**

21-22 травня 2021 р.

**Бердянськ,
2021 р.**

Упорядник:

Каменський Дмитро Васильович – доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри правознавства Бердянського державного педагогічного університету.

«Азовські правові читання»: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Бердянськ, 21-22 травня 2021 р. Бердянськ: ТОВ «Модем-1», 2021. 183 с.

Подані на конференцію матеріали публікуються виключно в авторській редакції.

УДК 340
ББК 67.0

Berdyansk State Pedagogical University

Donetsk State University of Management (Mariupol)

Center for International Legal Studies

“PROLISOK-BERDYANSK” Charity Organization

MATERIALS

of International Scientific and Practical Conference

“AZOV LEGAL READINGS – 2021”

**Conference Theme: “Development of Ukrainian Law
within the Trends of Social-Economic Transformation»**

May 21-22, 2021

Berdyansk,

2021

Compiler:

Dmytro Kamensky – Doctor of Law, Associate Professor, Head of Law Department at Berdyansk State Pedagogical University.

“Azov Legal Readings”: Materials of International Scientific and Practical Conference, Berdyansk, May 21-22, 2021. Berdyansk: Modem-1, Ltd., 2021. 183 p.

Materials submitted to the conference are published only in authors' versions.

УДК 340
ББК 67.0

ЗМІСТ

НАПРЯМ 1. НАУКОВІ ТЕЗИ УКРАЇНСЬКИХ ТА АМЕРИКАНСЬКИХ ДОСЛІДНИКІВ (RESEARCH ABSTRACTS BY UKRAINIAN AND AMERICAN AUTHORS)

Kevin J. Dunlevy TITLE INSURANCE IN MINNESOTA.....	10
Ellen Podgor CORPORATE CRIMINAL LIABILITY.....	33
Болобан Д.А. ФОРМИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ПЛАТНИХ АВТОМОБІЛЬНИХ ДОРІГ В УКРАЇНІ.....	44
Василевич В.Ю ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА ОСВІТУ ГРОМАДЯНАМИ УКРАЇНИ, ЯКІ ПРОЖИВАЮТЬ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ ОКРЕМИХ РАЙОНІВ ДОНЕЦЬКОЇ ТА ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ.....	48
Веретянніков В.О. ПИТАННЯ ПРО ЗМІСТ СУСПІЛЬНОЇ НЕБЕЗПЕКИ ПРОВОКАЦІЇ ПІДКУПУ.....	50
Войтович Є.М. ЩОДО ТЕОРЕТИЧНИХ ПИТАНЬ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ.....	56
Дудоров О.О., ПРО НАУКОВИЙ ПОГЛЯД НА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАКОНОДАЧОГО УНОРМУВАННЯ ПОКАРАННЯ.....	60
Каменський Д.В., ШАХРАЙСТВО В БІЗНЕСІ АБО ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЕКОНОМІЧНІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ВЧИНЕНІ ШЛЯХОМ ОБМАНУ АБО ЗЛОВЖИВАННЯ ДОВІРОЮ.....	67

Коваленко О. О. ЩОДО РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ «ПЕРСОНАЛЬНІ ДАНІ ПРАЦІВНИКА».....	73
Мирошниченко В.О., АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОГО ТА МІЖНАРОДНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА.....	77
Мовчан Р. О. ПРО ДЕЯКІ НЕДОЛІКИ КОНСТРУЮВАННЯ СТАТТІ 240-1 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ.....	81
Новицька І. В. ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ АГРЕСІЇ У СПІВРОБІТНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ.....	84
Петягіна І.Б., ЧАРІВНЕ СЛОВО «ФАКТОРИНГ»ТА ЙОГО ПРАВОВІ НАСЛІДКИ.....	87
Соколенко Д.В. ГЕНЕЗА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПАРКУВАННЯ ТА ЗБЕРІГАННЯ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ В СВІТІ.....	90
Фролов Ю. М. Фролова Г. І. ЕКОНОМІЧНІ ФУНКЦІЇ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ.....	93
НАПРЯМ 2. НАУКОВІ ТЕЗИ КУРСАНТІВ ТА СТУДЕНТІВ- ПРАВНИКІВ (RESEARCH ABSTRACTS BY CADETS AND LAW STUDENTS)	
Антипова А.К. РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ІНФОРМАЦІЮ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРАВІ.....	97
Ахтирський В. М. ВИДИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....	99

Барда Д.О. УМОВНО-ДОСТРОКОВЕ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ.....	101
Білецький З.І. ГРОМАДСЬКІ РОБОТИ.....	104
Боєв О.В. ОСУДНІСТЬ.....	106
Ворона Ю.С. УМОВНО-ДОСТРОКОВЕ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ.....	109
Галкіна Д. А. ДОВІЧНЕ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ.....	112
Герасимов А. Є. ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ОБІГУ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ.....	114
Гончаренко К. Ю. ВІКТИМНІСТЬ У СУЧАСНОМУ ЇЇ РОЗУМІННІ.....	116
Гузенко В. О. ПОНЯТТЯ СПІВУЧАСТІ У ВЧИНЕННІ УМИСНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА ЇЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА.....	119
Дубов Д. О. ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ НЕОБХІДНОЇ ОБОРОНИ.....	123
Дудник А. О. ПОНЯТТЯ СИСТЕМИ ПОКАРАНЬ В УКРАЇНІ: ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД.....	126
Жупій А.В. УМИСНЕ ВБИВСТВО, ВЧИНЕНЕ В СТАНІ СИЛЬНОГО ДУШЕВНОГО ХВИЛЮВАННЯ.....	128

Карабліна Д.С., НУЛЬОВЕ ЗАБРУДНЕННЯ В МІСТАХ УКРАЇНИ ВІДПОВІДНО ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО КУРСУ.....	132
Кирилов Д. О. ПРИНЦИПИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА.....	136
Комар А. О. СУБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ ЯК ЕЛЕМЕНТ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ.....	138
Кравчук М. О. ОБСТАВИНИ, ЩО ОБТЯЖУЮТЬ ПОКАРАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ.....	140
Круковська А. М. ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ ДІЛЬНИЧНОГО ОФІЦЕРА ПОЛІЦІЇ З ГРОМАДСЬКІСТЮ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ЗАХОДІВ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ.....	142
Мироненко А. О ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ КРИМІНАЛЬНОГО ПОКАРАННЯ.....	146
Мостіпан В. О. ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ.....	149
Остапенко А. С. КРИМІНАЛІСТИЧНІ ВЕРСІЇ І ПЛАНУВАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ.....	152
Палчинська Л. Р. ЕФЕКТИВНІСТЬ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ.....	155
Пелипканич О.В. ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА В КК УКРАЇНИ.....	158
Петухова А.А. СПЕЦІАЛЬНИЙ СУБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ: ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....	161

Притуляк В. В. ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВІДМЕЖУВАННЯ ЗЛОЧИНУ ВІД КРИМІНАЛЬНОГО ПРОСТУПКУ.....	165
Родинський В.Л. ПИТАННЯ РОЗМЕЖУВАННЯ УМИСЛУ ВІД НЕОБЕРЕЖНОСТІ.....	168
Рудницька К. Г. ВИДИ СПІВУЧАСНИКІВ.....	169
Самойлова С.Ю. СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ.....	172
Серафимчук І.О. ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ЗА СУКУПНІСТЮ ВИРОКІВ.....	174
Сергійчук Каріна Михайлівна ПСИХОЛОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ ЖІНОК-ЗЛОЧИННИЦЬ.....	176
Шейко К. В. ХТО ВИНЕН У ПРАВОПОРУШЕННІ: ПРАВОПОРУШНИК ЧИ ЖЕРТВА?.....	179

**НАПРЯМ 1
НАУКОВІ ТЕЗИ УКРАЇНСЬКИХ ТА АМЕРИКАНСЬКИХ
ДОСЛІДНИКІВ**

**SECTION 1.
RESEARCH ABSTRACTS BY UKRAINIAN AND AMERICAN
AUTHORS**

TITLE INSURANCE IN MINNESOTA

Kevin J. Dunlevy,
Attorney at Law,
Stephenson & Sanford, P.L.C.
Minneapolis, Minnesota

I. WHAT IS TITLE INSURANCE?

An insurance contract is defined as:

A contract whereby, for a stipulated consideration, one party undertakes to compensate the other for loss on a specified subject by specified perils. The party agreeing to make the compensation is usually called the "insurer" or "underwriter"; and the other the "insured" or "assured"; the agreed consideration the "premium"; the written contract a "policy"; the events insured against "risks" or "perils"; and the subjects, rights or interests to be protected the "insurable interest." *Black's Law Dictionary*,
p. 721 (5th Ed. 1979).

Title insurance is defined as:

Insurance against loss or damage resulting from defects or failure of title to a particular parcel of realty, or from the enforcement of liens existing against it at the time of the insurance. This form of insurance is taken out by a purchaser of the property or one loaning money on mortgage, and is furnished by companies specially organized for the purpose, and which keep complete sets of abstracts or duplicates of the records, employ expert title-examiners, and prepare conveyances and transfers of all sorts. A "certificate of title" furnished by such a company is

merely the formally expressed professional opinion of the company's examiner that the title is complete and perfect (or otherwise, as stated), and the company is liable only for want of care, skill, or diligence on the part of its examiner; whereas an "insurance of title" warrants the validity of the title in any and all events. It is not always easy to distinguish between such insurance and a "guaranty of title" given by a company, except that in the former case the maximum limit of liability is fixed by the policy, while in the latter case the undertaking is to make good any and all losses resulting from defect or failure of the title. *Black's Law Dictionary*, p. 724 (5th Ed.1979).

In summary, title insurance is specifically a contract in which the insurer, for a specified premium, agrees to indemnify the insured up to the policy limits against insured defects and encumbrances to the title of the subject property.

A. Indemnity Contract

A title insurance policy is not insurance against all defects in title or a guaranty of perfect title. In order for the insured to be covered by the title policy, the insured must have suffered an insurable loss. A title policy will only indemnify the insured against actual loss.

To indemnify has been defined as:

To restore the victim of a loss, in whole or in part, by payment, repair, or replacement. To save harmless; to secure against loss or damage; to give security for the reimbursement of a person in case of an anticipated loss falling upon him. To make good; to compensate; to make reimbursement to one of a loss already incurred by him. *Black's Law Dictionary*, p. 692 (5th Ed. 1979).

Numerous courts have spoken on this subject.

It is settled that a title insurance policy is a contract of indemnity under which the insurer agrees to indemnify its insured in a specific amount against loss through defects of title to or liens or encumbrances on, realty in which the insured has an interest." *Green v. Evesham Corp.*, 179 N.J. Super. 105 430A 2d 944, 946 (1981).

A title policy is a contract of indemnity, not of guaranty," and provides reimbursement for actual loss only. *Diversified Mortgage Inv. v. United States Life Title Ins. Co. of New York*, 544 F.2d 571, 575 n. 2 (2d Cir. 1976). A title insurance policy provides for indemnity "only to the extent that [the insured's] security is

impaired and to the extent of the resulting loss that it sustains." *Id. Gibraltar Sav. v. Commonwealth Land Title Ins. Co.*, 905 F.2d 1203 (8th Cir. 1990)

The purpose of title insurance is to protect the insured, the buyer, from loss arising from defects in the title which he acquires. *Hicks v. Saboe*, 521 PA 380, 555 A.2d 1241, 1243 (1989).

A policy of title insurance, like any other contract of insurance, is an agreement to indemnify in the event of a loss occasioned by a risk insured against under the terms of the policy. 9 *J. Appleman, Insurance Law and Practice*, sec. 5201 (1981).

B. Title Insurance Compared to Other Types of Insurance

1. Differences

The major difference between title insurance and other types of insurance is in the underwriting process. A title company is able to examine the real estate records in order to determine the status of the title. If the abstractor, title examiner and closer do their respective jobs correctly, the probability of a claim is very low. On the other hand, even the best drivers can have automobile accidents resulting in collision claims. Everybody dies, resulting in claims on life insurance policies. The healthiest people can get sick, resulting in health insurance claims. Hail, fire and tornadoes can occur without warning, resulting in hazard insurance claims. While other types of insurance can reduce the risk of claims by underwriting, they cannot eliminate claims.

The second distinction between title insurance and other type of insurance is that title insurance insures against past acts, while other types of insurance generally insure against future acts. (There are some types of insurance available to protect against past acts. For example, building contractors can obtain insurance against claims related to completed building projects.)

Finally, the third major distinction between title insurance and most other types of insurance is that title insurance has a single premium, whereas most other types of insurance have ongoing premiums.

2. Similarities

There are significant similarities between title insurance and other types of insurance. Generally, courts have applied the rules of construction to title insurance

policies in the same way as to other types of insurance. For example, ambiguities in the policy are generally construed against the insurer. *Minnesota Title Ins. & Trust Co. v. Drexel*, 70 F. 196 (8th Cir. 1895).

Furthermore, most insurance contracts are indemnity contracts, rather than guaranty contracts, much like title insurance. For example, a collision insurance policy indemnifies the insured for loss or damage to the automobile.

Finally, to a certain extent, title insurance covers against unknown and unpredictable losses--much like hazard insurance and collision insurance. While a title company can greatly reduce its risks by title examination, nevertheless, unlike other insurers, some of the coverage provided by title insurance is against undiscoverable errors. For example, forgery is not generally discoverable by reviewing the abstract. Unrecorded documents cannot generally be discovered by reviewing the real estate records. However, title insurance policies often insure against these types of interests. This type of coverage may be the single largest distinction between title insurance and title opinions.

C. Title Insurance Compared to Title Opinions

Title insurance has largely supplanted title opinions in metropolitan area real estate transactions. Title opinions are more common in greater Minnesota. Title insurance companies are regulated by the state, and are required to maintain loss reserves pursuant to Minnesota Statutes Chapter 68A. Law firms are not regulated in the same way, and are not necessarily required to maintain malpractice insurance.

Title insurance will insure the policyholder against forged instruments in a chain of title and against unrecorded instruments (in most situations), and will insure the time gap between the title examination and the recording of the conveyancing documents. Furthermore, affirmative coverages are available from title insurance, but generally not available from title opinions. For example, affirmative coverage regarding matters of survey can be obtained with a title policy, but generally not with a title opinion.

D. Insurability Versus Marketability

A title policy does not insure that the property owner has "marketable title" in the common law sense. Marketable title is:

A title which is free from encumbrances and any reasonable doubt as to its validity, and such as a reasonably intelligent person, who is well informed as to the facts and their legal bearings, and ready and willing to provide his contract, would be willing to accept in exercise of ordinary business prudence. Such a title is free from reasonable doubt in law and in fact; not merely a title valid in fact, but one which readily can be sold or mortgaged to a reasonable prudent purchaser or mortgagee, one acceptable to a reasonable purchaser, informed as to the facts and their legal meaning, willing to perform its contract, in the exercise of that prudence which businessmen usually bring to bear on such transactions; one under which a purchaser may have quiet and peaceful enjoyment of the property; one that is free from material defects, or grave doubts, and reasonably free from litigation.

Marketable title is one which is free from reasonable doubt and will not expose party who holds it to hazards of litigation. One that may be freely made the subject of resale.

Marketable title to land is such a title as a court, when asked to decree a specific performance of the contract of sale, will compel the vendee to accept as sufficient. It is said to be not merely a defensible title, but a title which is free from plausible or reasonable objections. *Black's Law Dictionary*, p. 857 (5th Ed. 1979).

Black's Law Dictionary does not have a definition of "insurable title." However, the dictionary defines insurable as:

Capable of being insured against loss, damage, death, etc.; proper to be insured; affording a sufficient ground for insurance.

"Title" for real property law purposes is defined by *Black's Law Dictionary* as:

Title is the means whereby the owner of lands has the just possession of his property. The union of all elements which constitute ownership. Full independent and fee ownership. The right to or ownership in land; also, the evidence of such ownership. Such ownership may be held individually, jointly, in common or in cooperative or partnership form.

One who holds vested rights in property is said to have title whether he holds them for his own benefit or for the benefit of another.

Insurable title is, then, real estate ownership which is capable of being insured. Insurable title may be less than common law marketable title, because the title company may be willing to accept business risks which, in the strictest sense, would make title unmarketable. Title policies state they are insuring against unmarketability of the title. However, the exceptions, exclusions and condition of coverage greatly restrict the meaning of marketability in a title policy.

In summary, the difference between insurable title and marketable title is that marketable title should be free of defects, while insurable title may have defects in the title which are an acceptable business risk for the insurer. In most cases, insurable title should be acceptable to the property owner; but, in some situations, insurable title may result in extra effort when the property owner sells the property, because it will be necessary to convince the buyer to accept title insurance against the title defect.

E. Standardization/Secondary Market

The standardization of forms, resulting from the wide acceptance of the American Land Title Association (ALTA) commitment, policy and endorsement forms, have made it much easier for real estate practitioners to work on real estate transactions in other than their home jurisdictions. A Minnesota attorney can review a title insurance commitment or policy from Arizona, confident in the knowledge that the ALTA form used in Arizona is virtually identical to the form used in Minnesota. It may still be necessary to use local counsel for review and drafting of real estate instruments. However, title insurance has become very standardized across the country.

The standardization of title insurance (as opposed to title opinions or divergent policy forms) has driven, and has been driven by, the growth of the secondary market in residential mortgage transactions. In order that a loan be acceptable on the secondary market, the mortgage must be accompanied by a standard ALTA loan policy.

A secondary market is beginning to develop for commercial real estate loans--much like residential loans. The standardization of title insurance forms will assist the growth in the secondary commercial mortgage market. However, because commercial loans often include personal property collateral, commercial loan types and documentation are not nearly as standardized as residential mortgage loan documentation. Furthermore, there is no lender of last resort for commercial

mortgages, unlike the residential mortgage market with Fannie Mae. The Uniform Land Security Interest Act (ULSIA) may assist in the development of a secondary market for commercial mortgages by standardizing mortgage forms.

F. Risk

Perhaps the most important aspect of title insurance is the willingness and ability of title insurance companies to accept business risk. Attorneys are notoriously risk averse, and generally not willing to accept business risk in title opinions. Lenders are also reluctant to assume the business risk of title problems. Buyers are often unwilling to accept business risk regarding the title. However, in the right circumstances, a title company will provide coverage against a known title defect based on business risk. Without this type of coverage, many real estate transactions would be difficult or impossible to complete.

1. Unknown Risks

The title policies automatically insure the property owner or lender against certain unknown and discoverable title defects. For example, the buyer or lender is unlikely to know of the existence of a forged mortgage satisfaction or deed in the chain of title.

Liens and encumbrances may be recorded during the gap. But, due to recording delays at the courthouse, it may not be possible or cost effective to check for them. Title companies are willing to insure against matters occurring during the gap, due to their evaluation of the business risk.

2. Known Risks

Title companies may also insure against known title defects. For example, a title company may be willing to insure over a known judgment of small amount near its expiration, with or without an escrow. The title company knows that a small judgment creditor is unlikely to expend significant amounts to find the property, execute on the judgment and/or renew the judgment. A title company may be willing to affirmatively insure against loss or damage to a lender due to an encroachment shown on the survey. The title company knows only a small percentage of mortgage loans are foreclosed, and the only situation in which the encroachment could result in an insurable loss would be in the event of foreclosure.

The title insurance industry's willingness to accept risks--particularly in loan transactions--has helped keep the wheels of commerce turning.

II. WHAT'S COVERED AND WHAT ISN'T?

A. Exceptions to Coverage.

The ALTA form title commitment lists several exceptions. Individual title companies may have preprinted forms which include other exceptions. However, only certain of the preprinted exceptions are generally referred to as the standard exceptions, and all other exceptions are special exceptions.

The standard exceptions and the special exceptions can often be eliminated at the closing by obtaining a marked-up title commitment from the title company. If the commitment is marked up, showing any of the general or special exceptions as deleted, those exceptions should not appear on the title policy. If, on the other hand, the exceptions are not deleted from the commitment, they will appear on the policy.

1. Standard Exceptions.

In Minnesota, the standard exceptions generally include matters appearing after the effective date of the commitment, mechanics' liens, matters of survey and the rights of parties in possession.

(i) Matters Appearing After the Effective Date of the Commitment

This exception is generally referred to as the "gap." No large real estate transaction should be closed without gap coverage. Gap coverage may be obtained by having the title company close the transaction, referred to as an insured closing. The commitment can be "marked up" at the closing, obligating the title company to insure through the recording of the instruments.

(ii) Mechanics' Liens

The mechanics' lien exception recently has been an area of frequent litigation. There are generally two ways to eliminate the mechanics' lien exception. In transactions with existing improvements or raw land and no improvements contemplated, the affidavit of the seller should eliminate the mechanics' lien

exception from the policy. The affidavit of the mortgagor should eliminate the mechanics' lien exception from the owner's loan policy. However, in construction loan transactions, the elimination of the mechanics' lien exception is the most critical aspect of the title insurance transaction. Some lenders may disburse the construction loan, obtain lien waivers, the sworn construction statement and the builder's and owner's affidavits and accept the risk of mechanics' liens. Other lenders enter into a disbursement agreement and have the title company collect the necessary documents and disburse the construction loan. The title company would then issue an endorsement to the loan policy for each disbursement.

During the recent downturn in the economy, contractors may have opted to pursue mechanics' liens rather than go on to the next job, since the next job may not have been available. The mechanics' lien claimant will typically assert priority over the mechanics' lien, at which point the title company will often defend the priority of the mortgage.

(iii) The Survey Exception.

It is generally impossible to eliminate the survey exception from an owner's policy without an actual as-built survey certified to the title company. The title company is then relying on the surveyor to accurately depict any encroachments, easements, roads or other matters not shown in the real estate records but which could result in a title claim.

In residential mortgage loan transactions, the title companies are willing to rely on plat drawings or plat sketches prepared by nonsurveyors often using tape measures. A title company is willing to accept plat drawings for survey coverage based on business risk, because it is unlikely the mortgage will ever be foreclosed or that anybody will review the loan policy after it is issued and placed in the lender's file.

In a commercial transaction, the title company will require an as-built survey to eliminate the survey exception from the loan policy.

(iv) Rights of Parties in Possession.

The rights of parties in possession exception has been referred to as the "hippie-in-the-closet" exception. If a buyer of realty is viewing the property and finds a hippie in the closet, the buyer should ask what the hippie is doing there. In other words, is an occupant of the property present under an unrecorded

instrument. Unrecorded instruments which grant rights of occupancy generally fall into two broad categories: leases and deeds.

The Recording Act, Minnesota Statutes section 507.34, requires that instruments be recorded to be effective. Minnesota Statutes section 507.101 requires the recording of certain leases. Minnesota Statutes section 507.235 requires recording of contracts for deed. Finally, Minnesota Statutes section 508.60 requires the recording of leases on Torrens property

The rights of parties in possession exception can generally be removed from a residential title insurance policy with the affidavit of the seller or mortgagor. In commercial income property transactions, a title company may require rent rolls, tenant estoppel certificates, landlord certifications and subordination agreements before removing this exception.

Other exceptions which occur on preprinted forms with regularity include exceptions for real estate taxes and assessments in future years, and riparian rights.

2. Special Exceptions

Special exceptions are the matters to which the title company has objected based on the public records and the survey. Special exceptions can include any of the following, and other matters: delinquent taxes, unsatisfied mortgages, marital liens, tax liens, land use restrictions, mineral exceptions, condominium declarations, party wall agreements, encumbrances buried in the legal description, townhouse agreements, roads, joint driveways, shared garages, judgments, notices of adverse claims, encroachments, easements, breaks in the chain of title, defective mortgage foreclosures, defective contract for deed cancellations, errors on certificates of title, mechanics' liens, notices of pendency, outstanding contracts for deed, defective probate documents, bankruptcies, defective legal descriptions, conservatorships, and powers of attorney. The buyer and the lender should not close the transaction until all special exceptions are explained to the satisfaction of the insured and its counsel. All special exceptions which are unacceptable should be removed at the closing with the marked-up title commitment.

B. Exclusions

Exclusions from coverage are matters described in the boilerplate of the title commitment and title policy. The marked-up title commitment does not remove exclusions. The only way to remove exclusions is through endorsements. Typical

exclusions include: usury, zoning, creditors' rights, environmental matters, inadequate consideration, eminent domain, knowledge of the insured and unfunded improvements.

1. Usury, Consumer Credit and Truth in Lending

The usury exclusion occurs only on loan policies. In short, the usury exclusion provides that the title policy does not insure the lender against the invalidity of the mortgage due to a usurious interest rate. Usury is not a hot topic in lending or title insurance at the present time. However, if interest rates continue to creep up, usury may become more of an issue. An endorsement is available to insure the lender regarding usury, consumer credit protection laws and truth-in-lending laws. Not all title companies may be willing to provide these endorsements, however.

2. Zoning/Governmental Regulations

Zoning matters and land-use regulations are generally excluded from coverage, unless coverage is given by special endorsement. In order to obtain an endorsement over this exclusion, the insured must comply with the requirements of the title company. A title company will likely require a zoning opinion letter from insured's counsel, correspondence from the appropriate local governmental officials, and a substantial premium to give a zoning endorsement.

3. Creditors' Rights

The creditors' rights exclusion, also known as the bankruptcy exclusion, was added to the ALTA form title policies with the 1990 revisions. In short, the exclusion means the title company does not insure the lender against the transaction being determined a preference or fraudulent conveyance, or being equitably subordinated to other interests. The willingness of title companies to remove this exclusion by endorsement varies widely.

4. Environmental

Because environmental liens may not have been recorded as of the effective date of the policy, environmental liens are generally excluded from coverage. Endorsements against environmental liens are available.

5. Consideration

The policy will not insure the buyer or lender to the extent the insured did not give value for the insured interest. In other words, if the buyer paid \$100,000 for the land, and the policy was for \$120,000, the coverage would be limited to \$100,000.

6. Eminent Domain

As with environmental liens, unless notice of the taking is of record, matters of eminent domain are excluded from coverage. However, if the insured had actual knowledge of the taking, although not of record, the insured is not covered.

7. Knowledge of the Insured

Knowledge of the insured is perhaps the most frequently used exclusion from coverage. If the insured knew of the title defect, unrecorded instrument or other adverse claim before the closing, but did not disclose the matter to the title company, there is no coverage. When a title claim is submitted to a title company, frequently the first response of the title company is to require the claimant to provide a complete copy of the claimant's file. The title company will review the file to determine whether the claimant had actual knowledge of the title defect prior to closing. If so, the title company will deny the claim. Due to the actual-knowledge exclusion, it is in the interest of the proposed insured to disclose a possible title defect in writing to the insurance company. The insured should then ask for affirmative coverage over the title defects. With affirmative coverage, there can be no question that the title company was informed of the title defect prior to closing.

8. Unfunded Improvements

The loan policy excludes from coverage mechanics' liens related to work commenced after the date of the policy, and which were not funded by the insured mortgage loan. Furthermore, if the improvements are funded by the insured loan, the insured must have actually advanced the funds or be obligated under the loan agreement to advance the loan proceeds.

C. Conditions of Coverage

All policy forms include as boilerplate the "conditions and stipulations." The conditions and stipulations narrow the scope of coverage, and require the insured to act in proscribed ways in order to be covered.

1. Definition of Terms.

The conditions and stipulations include definitions of key terms, including "insured," "knowledge," "land," "public records," and "unmarketability of title."

(i) Insured.

The definition of "insured" in a loan policy is much broader than in an owner's policy. This is in recognition of the existence of the secondary market, wherein mortgages are bought and sold in high volume. If it were necessary to obtain an endorsement to the loan title policy each time a mortgage is sold, the secondary market would be overburdened. It is generally accepted that a loan policy automatically goes with an assignment of mortgage; however, the loan policy does not automatically go with an assignment of sheriff's certificate or junior creditor redemption. Some title companies will provide an endorsement to the loan policy so that a purchaser of a sheriff's certificate is included as an insured. The difference between the assignee of a sheriff's certificate and the assignee of a mortgage is that the mortgage represents the original insured indebtedness or instrument, whereas the sheriff's certificate acts in full satisfaction of the indebtedness (at least in Minnesota), much like a novation. Minnesota Statutes section 580.225.

(ii) Knowledge of Insured

Knowledge of the insured is defined as "actual knowledge" rather than constructive knowledge based on the public records. Because the insured's knowledge of the title defect, without the insured notifying the title company, is cause for exclusion from coverage, the knowledge of the insured prior to closing is a frequent subject of litigation. The best way to prevent litigation over the knowledge of the insured is to promptly disclose in writing to the title company matters which may have a bearing on the title.

(iii) Land

"Land" is defined in the conditions of coverage as the real property included within the boundary lines described in the policy, and improvements thereon. The

definition of land specifically excludes any interest in abutting streets, easements, waterways and alleys. It is critical that these areas be included in the legal description in order for title to these areas to be insured. A frequent mistake in loan transactions is for the lender to obtain a mortgage and title insurance only on the debtor's property, failing to include the access easement in the mortgage and the loan policy. A frequent problem on Torrens property is, following a street vacation, failure to complete a proceeding subsequent to include the vacated street as part of the legal description on the face of the certificate of title. Title companies will frequently insure the validity of the vacation, but will not pay the cost of the proceeding subsequent. A subsequent purchaser may object to the state of the certificate, and the insured may be obliged to pay the cost of the proceeding subsequent.

(iv) Public Records

"Public records" are also defined in the conditions and stipulations. The definition of "public records" has been narrowed from the 1970 ALTA form policies as a result of litigation which construed public records to include matters outside the official county land records. Under the 1990 ALTA form policies, public records are defined as the official land records of the county, and the records of the land clerk of the United States District Court for environmental protection liens.

(v) Unmarketability of the Title

Finally, "unmarketability of the title" is defined under the conditions and stipulations as:

An alleged or apparent matter affecting the title to the land, not excluded or excepted from coverage, which would entitle a purchaser of the estate or interest described in schedule A [or the insured mortgage] to be released from the obligation to purchase by virtue of a contractual condition requiring the delivery of marketable title.

This definition is slightly different from the common law definition of marketable title. To render the title unmarketable, the title defect must not fall within the exclusions or exceptions to coverage, and the title defect must be of a type to permit a purchaser to cancel a purchase agreement due to lack of marketable title. The definition, therefore, is somewhat circular. To be unmarketable, title cannot be marketable. The definition also raises the question of whether a purchaser must have actually rejected the title as unmarketable before the insured may make a claim. Furthermore, the "alleged or apparent" language raises the question of whether there must be a final judicial determination before a claim may be made. For example, if a title defect is discovered by the insured when there is no purchase offer pending and no court has adjudicated the marketability of title, the insured may not have a claim. Nevertheless, a prudent insured would give notice of the defect to the title company upon discovery, and then attempt to work with the title company to cure the defect so a future sale could proceed smoothly.

2. Continuation of Insurance

The second section of the conditions and stipulations is the continuation of coverage provision. After an owner has sold the property, the owner's policy continues to protect the insured on the insured's warranties of title (with regard to title matters in existence up to the policy date).

A purchaser is not insured under the seller's title policy. However, a purchaser bringing a claim against the seller's warranties of title could trigger a title company's liability to the seller under the policy.

The continuation of coverage under a loan policy is somewhat more complicated. If, as in the vast majority of mortgage loan transactions, the debt is paid and the mortgage is satisfied, there is no further liability under the loan title policy. However, if the mortgage is foreclosed or the lender accepts a deed in lieu of foreclosure, the policy continues in force as of the date of the policy.

Some title companies describe a loan policy following foreclosure as "turning into" an owner's policy. There are some significant differences, however. For example, the lender's policy only insures the lender as to matters of title as of the date of the policy. The foreclosure itself is not insured, and a large gap could exist between the date of the policy and the date the lender obtains title. Some title companies will issue endorsements to loan policies through the date of the lender's acquisition of title. Other title companies will require the issuance of an owner's policy, with the foreclosing creditor as insured.

After the lender liquidates the property, the lender's title insurance coverage is similar to that of an owner under an owner's policy. If there were claims against a lender under the lender's warranties of title resulting from title matters through the

policy date, policy liability would be triggered. The purchaser of the property from the lender is not insured.

Under a loan policy, the continuation of insurance section includes a restriction in the amount of insurance to the lesser of: (1) the policy amount; (2) the principal, interest, expense of foreclosure, amounts paid to protect the lien by the lender and reasonable amounts paid to prevent the deterioration of the improvements, reduced by the amount of payments on the loan; or (3) the amount paid by a governmental mortgage insurance agency, if the agency is the insured claimant and has acquired the property in satisfaction of the mortgage insurance policy.

3. Notice of Claim.

Section 3 of the conditions and stipulations requires the insured to notify the title company in writing of any apparent defect in the insured title discovered by the insured after the policy date. Failure to notify the title company could result in loss or reduction of coverage.

As a practical matter, the notice-of-claim stage is when the insured should carefully evaluate whether a claim exists. Making a bad claim will make the title company suspect the validity of future claims. However, promptly notifying the title company of a valid claim may result in expeditious and inexpensive handling of the matter, and good relations between the insured and the title company.

The attitude of the insured claimant may make a significant difference in the relative ease of curing the problem. Many title problems may be fixed by quiet title actions, Torrens proceedings, declaratory judgments, corrective documents or other relatively inexpensive procedures. With the exception of unpaid mechanics' liens, judgments, tax liens, mortgages or other liens, few potential adverse claimants will request money to eliminate the claim. Often lien claimants do not have a valid claim or will not seriously defend their lien claim.

For example, a title defect because property was omitted from a probate 20 years ago is unlikely to result in a claim for money, but rather can probably be fixed with a quiet title action or decree of omitted property. On the other hand, if a title company missed a prior mortgage, it is likely the title company will be required to pay off the mortgage.

4. Defense and Prosecution of Actions, Duty to Cooperate

Section 4 of the conditions and stipulations requires the insured to cooperate with the title company to defend or prosecute actions related to adverse claims. In

some situations the title company will use the insured's counsel in the matter. In other situations the title company will hire its own counsel.

Section 4 also permits a title company to pursue litigation in the name of the insured. This is very useful for quiet title actions and Torrens proceedings to fix title problems.

5. Proof of Loss or Damage

In addition to the notice of claim required by section 3 of the conditions and stipulations, the insured claimant must provide the title company with a statement of loss within 90 days after the amount of the loss is determined. Failure to timely provide the statement of loss could result in reduction or loss of coverage. The insured claimant is required to provide the title company reasonable access to the insured's books and records to support the proof of loss.

6. Option to Pay or Settle, Termination of Liability

Under section 6 of the conditions and stipulations, the title company has the option to simply pay the claim, plus authorized attorneys' fees and expenses, to the insured claimant, or to pay or settle the adverse claims. In addition, with a loan policy the title company may purchase the debt instrument from the insured. Exercise by the title company of any of these options terminates policy liability.

7. Determination and Extent of Liability

Section 7 of the conditions and stipulations specifically states that the title insurance policy is a "*contract of indemnity* against actual monetary loss or damage sustained or incurred by the insured claimant" Section 7 also limits the liability to the lesser of the amount of the policy or the difference between the value of the land as insured, and the value of the land subject to the title defect. *It is not specified at what date the value is determined.*

Under a loan policy, the liability is further limited by the outstanding principal at the time of the occurrence of loss or damage, together with the interest thereon.

The owner's policy also contains provisions: (1) limiting coverage if improvements are made following the policy date; and (2) apportioning loss if two or more noncontiguous parcels are included in the insured legal description.

8. Limitation of Liability

Section 8 of the conditions and stipulations provides that if the title company clears the title, the title company will not be liable for any loss or damage.

Furthermore, in the event of litigation, the title company is not liable for any loss or damage until an adverse claim has been adjudicated by a court of competent jurisdiction, and all appeals completed. The title company is not liable for any loss or damage voluntarily assumed by the insured in settlement of any claim or litigation. Clearly, no title claim should be settled by the insured without the written consent of the title company.

Finally, with a loan policy only, additional advances by the creditor subsequent to the date of the policy are not insured, except for advances made to protect the lien and to prevent deterioration of the improvements. For example, the mortgage and note likely provide that a lender may pay delinquent real estate taxes to prevent forfeiture and add the amounts advanced to the indebtedness secured. That type of advance would be insured, assuming forfeiture was threatening, and the taxes were not covered by the value of the property. However, if the lender extended the debtor a new second mortgage loan, that new advance would not be insured under the first mortgage loan policy. Additionally, construction loan advances subsequent to the date of the policy are not insured, except to the extent they are obligatory advances under an insured construction mortgage loan.

9. Reduction of Insurance; Reduction or Termination of Liability

Section 9 of the conditions of coverage provides that all payments made by the title company under the policy, except for legal fees and expenses, reduce the policy liability by the same amount. On loan policies, payments on the loan, or voluntary partial satisfactions or releases of the insured mortgage, also reduce the policy liability by the same amount.

Policy liability can be increased by accruing interest and advances made to protect the lien of the mortgage. However, failure to provide the notice of claim to the title company in a timely manner may restrict the accrual of interest.

Finally, payment in full of the loan, or the voluntary satisfaction or full release of the mortgage, terminates policy liability, except if the lender has acquired title to the property. For example, satisfaction of the mortgage following a deed in lieu of foreclosure would not eliminate policy liability.

10. Liability Noncumulative

Section 10 of the conditions of coverage provides that if an exception for an outstanding mortgage is included on Schedule B of the title insurance policy, any payment under another title policy on the excepted mortgage reduces the title company's policy liability.

11. Payment of Loss

Section 11 of the conditions and stipulations provides that the insured claimant must produce the original policy for payment of a claim, or otherwise provide proof of destruction of the policy. Furthermore, the loss is payable 30 days after the loss or damage is determined in accordance with the conditions and stipulations. This means, primarily, that the loss is not payable until at least 30 days after the proof of loss is submitted to the title company. Commencement of suit against the title company prior to the expiration of the 30-day time period may result in dismissal for lack of ripeness.

12. Subrogation Upon Payment or Settlement

Section 12 of the conditions provides that the title company has rights of subrogation under the policy to any rights and remedies of the insured claimant. For example, if the insured claimant took title by warranty deed and the grantor is in breach of the warranties of title, the title company could attempt to recover against the warranty deed grantor by subrogation.

The title company's rights of subrogation do not restrict the lender's ability to substitute debtors or guarantors, modify the repayment terms, release a portion of the real property, or release other security for the indebtedness. However, if the insured lender knows of a title defect and takes these actions, and the actions impair the title company's subrogation rights, the lender's coverage is reduced by the same amount. Don't modify real estate loans without title company approval.

The title company has rights of subrogation to the insured's indemnitors, guarantors, other insurance policies and bonds.

Finally, under a loan policy, the title company's rights of subrogation are not eliminated by the acquisition of the insured mortgage by the debtor through an indemnity, guaranty, insurance policy or bond. The debtor would not then become an insured under the policy, and the title company could recover against the debtor by subrogation through the insured mortgage.

13. Arbitration

Section 13 of the conditions of coverage includes, in the 1992 revision of the 1990 ALTA policy, an arbitration provision pursuant to the title insurance arbitration rules of the American Arbitration Association. If the amount of the insurance is \$1,000,000 or less, arbitration is at the option of either the title company or the insured. If the amount of insurance exceeds \$1,000,000, both the insured and insurer must agree to the arbitration.

**14. Liability Limited to Policy;
Policy Entire Contract**

Section 14 of the conditions limits the liability of the title company to the face amount of the policy. There are some cases in which courts, given unique facts, have extended title company policy liability beyond the face of the contract.

15. Severability

Section 15 of the conditions and stipulations states:

In the event any provision of this policy is held invalid or unenforceable under applicable law, the policy shall be deemed not to include that provision, and all other provisions shall remain in full force and effect.

16. Notices; Where Sent

Section 16 provides the address for notices of claims and statements of losses. Notices of claims should not be given to the agent, but to the underwriter at the address designated in the policy. Multiple copies of the claim letters can be given to the local agent or local counsel for the title company, but should always be directed to the underwriter's address required in the policy.

D. Affirmative Coverage

The affirmative coverage given on an owner's policy is as follows:

Subject to the exclusions from coverage, the exceptions from coverage contained in Schedule B and the conditions and stipulations, the title company insures, as of the date of the policy shown on Schedule A, against loss or damage, not exceeding the amount of insurance stated in Schedule A, sustained or incurred by the insured by reason of:

- (1) title to the estate or interest described in Schedule A being vested other than as stated herein;
- (2) any defect in or lien or encumbrance in the title;
- (3) unmarketability of the title;
- (4) lack of a right of access to and from theland.

The title company will also pay the costs, attorneys' fees and expenses incurred in defense of the title or the lien of the insured mortgage, as insured, but only to the extent provided in the conditions and stipulations.

For a lender's policy, the insured is covered against:

Subject to the exclusions from coverage, the exceptions from coverage contained in Schedule B and the conditions and stipulations, the title company insures, as of the date of the policy shown on Schedule A, against loss or damage, not exceeding the amount of insurance stated in Schedule A, sustained or incurred by the insured by reason of:

- (1) title to the estate or interest described in Schedule A being vested other than as stated herein;
- (2) any defect in or lien or encumbrance on the title;
- (3) unmarketability of the tile;
- (4) lack of a right of access to and from the land;
- (5) the invalidity or unenforceability of the lien of the insured mortgage upon the title;
- (6) the priority of any lien or encumbrance over the lien of the insured mortgage;
- (7) lack of priority of the lien of the insured mortgage over any statutory lien for services, labor or material:
 - (a) arising from an improvement or work related to the land which is contracted for or commenced prior to date of policy; or
 - (b) arising from an improvement or work related to the land which is contracted for or commenced subsequent to the date of policy and which is financed in whole or in part by proceeds of the indebtedness secured by the insured mortgage which at date of policy the insured has advanced or is obligated to advance;
- (8) the invalidity or unenforceability of any assignment of the insured mortgage, provided the assignment is shown on Schedule A, or the failure of the assignment shown in Schedule A to vest title to the insured title in the named insured assignee free and clear of all liens.

The Company will also pay the costs, attorneys' fees and expenses incurred in defense of the title or the lien of the insured mortgage, as insured, but only to the extent provided in the Conditions and Stipulations.

The starting point of policy coverage for lenders' and owners' policies is very broad. As a result, the disputes typically arise over the conditions and stipulations, exclusions and exceptions, which limit coverage.

One matter of which practitioners are frequently unaware is the insured right of access. The insured right of access means "legal" access--not actual road access. Accordingly, access may be by a platted but unopened street. In order to assure actual access, an access endorsement should be obtained.

E. Endorsements

Numerous endorsements are available to title insurance policies, and an in-depth explanation of all the endorsements available is beyond the scope of these

materials. Title insurance endorsements generally fall into two categories: nuisance endorsements and substantive endorsements. Nuisance endorsements are ones which do not add much to policy coverage and are frequently given by title companies for little or no fee. Substantive endorsements, however, do expand policy coverage, and the title company may charge a substantial fee for these endorsements.

Common endorsements include:

1. Access (insurer's actual access to the subject property).
2. Comprehensive (restrictive covenants, encroachments).
3. Contiguity (insured parcels are contiguous).
4. Encroachment (insures against loss or damage .due to encroachments).
5. Nonimputation (knowledge not imputed to insured).
6. Loan endorsements (mobile home, condominium,environmental protection liens, planned unit development, variable rate mortgage, negative amortization, truth in lending, usury, revolving credit).
7. Accuracy of survey.
8. Loan modifications (novation).
9. Zoning.

III. CLAIMS

Title Companies handle claims differently. Some title companies are more responsive to claims than others. This may reflect personal or corporate cultural differences between title companies and claims managers. A cooperative rather than adversarial approach is more likely to result in a satisfactory resolution of most claims. Occasionally, attention-getting techniques may be necessary.

A. Notice of Claim

The notice of claim required by the conditions and stipulations commences claim-handling procedure by the title company. As soon as the insured has determined it may have an insured claim, the insured should notify the title company in writing. Title problems often get worse with time. Necessary parties move, die, become estranged or fall deeper into credit problems. Some title matters, however, can be cured by the passage of time, due to curative acts and statutes of limitation.

Finally, some title problems may only be "potential" and may not ripen into an actual title defect without affirmative action by the adverse claimant. For example, in a mortgage foreclosure redemption situation, if a mortgage holder with potential lien priority over the insured lien does not redeem from the foreclosure of the first mortgage, the insured mortgage holder has no claim against the title company due

to the apparent title defect. The title company should, however, be notified of the potential adverse claim.

B. Duty to Defend

Practitioners are often not aware of the title company's duty to defend the insured. The duty to defend may be broader than the actual policy liability. The logical reason for the title company's duty to defend is to permit the title company to become involved with litigation at an early stage so the title company may more easily defend or settle the matter.

C. Measure of Damages

There are two basic measurements for determining an insured owner's actual partial loss because of an encumbrance or encroachment not disclosed, with their particular application dependent on the nature of the undisclosed burden and whether that burden can be removed:

- (1) diminution in value . . . , and
- (2) the amount necessary to remove the existing encumbrance. *Safeco Title Ins. Co. v. Reynolds*, 452 So.2d 45, 48 (Fla. Dist. Ct. App. 1984).

The rule to be utilized in determining damages recoverable by an insured resulting from a title insurer's failure to discover defects in title is "the difference between the value of the property with and without the easement on the date of discovery of the easement by the insured." *Sullivan v. Transamerica Title Ins. Co.*, 35 Colo. App. 312, 532 P.2d 356 (1975).

The appropriate measure of damages is the difference in fair market value of the property before and after the injury or the cost of restoring the property, whichever is the lesser amount. [Citation omitted.] Since the property cannot be restored, the measure of damages would be the difference between the fair market value of the 80-acre tract and the fair market value of the 55-acre tract. *Evinger v. McDonald Title Co.*, 726 S.W.2d 468, 475 (Mo. Ct. App. 1987).

Generally the measure of damages under a title policy will be the cost of removing the adverse claim or the diminution in the value of the property due to the adverse claim as of some uncertain date. Most policy forms do not specify a particular date to measure the loss. This gives both the title company and the insured an opportunity to take advantage of rising and falling markets. Neither the insurer or the insured should, however, disadvantage the other in the extreme because of market conditions.

D. Subrogation Rights

Following resolution of a claim, many title companies attempt to use their subrogation rights to recover their policy losses. Recovery efforts vary from title company to title company. However, before making a claim, an insured should consider who may be liable under rights of subrogation. For example, a vendee purchasing from its parents may not want to make a claim against a vendee's title policy when the title company could pursue the parents by rights of subrogation.

CORPORATE CRIMINAL LIABILITY¹

Ellen Podgor, Gary R. Trombley
Family White Collar Crime Research
Professor and Professor of Law,
Stetson University College of Law

§ 2.01 OVERVIEW OF CORPORATE CRIMINAL LIABILITY

The initial common law view was that a corporation could not be held criminally liable, although the individual members of the corporation could. Lacking a mind, the corporation could not form the mens rea necessary for criminality. Not having physical attributes, there was no actus reus. Additionally, even if convicted of an offense, the corporation could not be imprisoned for the crime.

The development toward corporate criminal liability emerged in response to corporate violations involving acts of omission with respect to regulatory nuisance type offenses. Since these strict liability offenses did not require a mens rea, lacked an affirmative act, and had punishment in the form of fines, the acceptance of corporate criminal liability for these crimes was in keeping with accepted doctrine.

The barriers to corporate criminal liability further disintegrated by the extension of criminality to acts of misfeasance. Although still applicable only to the strict liability offenses, courts found no rationale for differentiating between acts of nonfeasance and those of misfeasance.

Eventually, corporate criminal liability expanded beyond the strict liability arena and grew to encompass crimes with an intent element. Pivotal in this development of corporate criminal liability was the Supreme Court's ruling in *New York Central & Hudson River Railroad Co. v. U.S.* (S.Ct.1909).

¹ Ellen S. Podgor & Jerold H. Israel, *White Collar Crime in a Nutshell* 5th Ed. (2015). Reprinted with permission of West Academic Publishing. Professor Podgor, the author of this chapter, is the Gary R. Trombley Family White Collar Crime Research Professor and Professor of Law, Stetson University College of Law.

In *New York Central*, the railroad company and its assistant traffic manager were convicted for violations of the Elkins Act. The Elkins Act prohibited a person or corporation from granting or receiving rebates with respect to the transportation of property in interstate commerce by common carrier. The act was not limited to conduct amounting to an omission, but included affirmative acts by “any director or officer thereof, or any receiver, trustee, lessee, agent or person acting for or employed by such corporation.” Defendants were accused of paying rebates to companies shipping sugar as well as to the consignees of the sugar. The corporate defendant questioned the constitutionality of subjecting a corporation to criminal prosecution, alleging a violation of the Due Process Clause. The corporation argued that punishing a corporation would in effect be punishing innocent stockholders. Since the corporation’s board of directors and stockholders could not authorize an illegal act, the corporation could not be found criminally liable. The corporation also argued that the statute deprived the corporation of the due process right to a presumption of innocence.

In affirming the applicability of the Elkins Act to a corporation, the Supreme Court authorized prosecutions against corporations for certain specific intent crimes. The Court employed a tort theory of liability and applied it in this criminal context, finding that acts of an agent, done for the benefit of the principal and within the scope of the employment, are imputed to the principal. To effectuate a public policy, the Court determined it was proper, with respect to the Elkins Act, that the corporation could be “held responsible for and charged with the knowledge and purposes of their agents, acting within the authority conferred upon them.”

Although *New York Central* provides a firm basis in the law for finding a corporation guilty of an offense with an intent element, there has been significant criticism of corporate criminal liability. Critics question whether there is any deterrent effect in punishing a corporation and whether the innocent shareholders and eventual consumers will, in fact, bear the ultimate cost. Despite this criticism, it is apparent that corporate criminal liability is an accepted and growing body of law. In *Citizens United v. Federal Election Commission* (S.Ct.2010), the Court in a case focused on campaign finance law and election law, held that “political speech does not lose First Amendment protection ‘simply because its source is a corporation.’”

Legislatures do not always limit corporate criminal liability to property offenses. Crimes “against the person” have been successfully prosecuted. For example, in *Granite Construction Co. v. Superior Court of Fresno County* (Cal.App.1983), a California Appellate Court permitted a corporation to be prosecuted for manslaughter. The court chose to uphold the legislative language found in the California Penal Code, which defined “person” to include corporations. The court noted that “[i]f corporations are liable for crimes of specific intent, then they should be equally liable for crimes of negligence or recklessness.”

Although corporate criminal liability has been extended to a vast array of criminal offenses, some jurisdictions have refused to extend liability to corporations for acts, like manslaughter, that are against the person. The statutory language defining the crime, as relating to human beings only, has been the determining factor

for rejecting corporate criminal liability. Most courts, however, interpret the term “person” to include corporations. For example, in *State v. Richard Knutson, Inc.* (Wis.Ct.App.1995), the Wisconsin Court of Appeals found that a corporation could be prosecuted for negligent homicide by vehicle in that it was “within the class of perpetrators covered by the statute.”

Corporate criminal liability has played a significant role in the prosecution of environmental crimes(see chap.14). Corporations can also be prosecuted for workplace deaths resulting from a willful disregard of an Occupational Health and Safety Administration (OSHA) standard. A full appreciation of corporate criminal liability must also take into account the federal sentencing guidelines. (see § 24.06).

§ 2.02 STANDARDS OF IMPUTING CORPORATE CRIMINAL LIABILITY

The criminal liability of a corporation is predicated upon acts or omissions of its agents. Two standards have developed as to when liability should be imputed to the corporation. These can best be expressed by reference to the Model Penal Code Rule and the common law doctrine of respondent superior.

Section 2.07 of the Model Penal Code offers a somewhat restrictive approach to corporate criminal liability. Corporate liability under the Model Penal Code can only be found in one of three ways: (1) for violations (minor offenses not classified as crimes that are punishable by fine only) or offenses defined by statute outside the criminal code where the legislature has clearly imposed liability on the corporation “and the conduct is performed by an agent acting in behalf of the corporation within the scope of his office or employment;” (2) where there is an omission of a specific duty of affirmative performance imposed on corporations by law; or (3) where the offense was authorized, performed, or recklessly tolerated by the board of directors or by a high managerial agent acting in behalf of the corporation within the scope of employment.

Although this code provision restricts liability to three categories, it does not limit the criminal liability exclusively to corporations. Rather, it extends its realm to unincorporated associations. An association can be liable when there is a “specific duty of affirmative performance imposed on associations by law,” or the offense is defined by statute outside the criminal code and the legislature has clearly imposed liability on the association, “and the conduct is performed by an agent of the association acting in behalf of the association within the scope of his office or employment.” The exception to finding liability in this circumstance, for both the corporation and unincorporated association, is where the legislature has designated an accountable agent or has specified the circumstances of accountability. In these latter instances the legislature’s designation will control.

While the Model Penal Code restricts corporate criminal liability to three categories and provides deference only to clear legislative language for liability, it also assumes the imputation of liability to the corporation where the offense is a strict liability prohibition. Absent a clear legislative intent to reject strict liability to the corporation, offenses of this nature will be assumed to apply to corporations.

The Model Penal Code addresses individual liability for the conduct of corporate agents acting on behalf of the corporation (see § 2.05). It also provides a defense to the corporation where, absent a contrary legislative purpose, there is proof “by a preponderance of the evidence that the high managerial agent having supervisory responsibility over the subject matter of the offense employed due diligence to prevent its commission.”

States that have incorporated a Model Penal Code-type provision within their statutes have experienced controversies on a variety of issues. For example, in *State v. Shepherd Construction Co.* (Ga.1981), the corporate defendant was charged with a violation of a Georgia statute that prohibited conspiracies “in restraint of free and open competition in transactions with the State.” The corporation argued that the statutory provision under which they were charged only provided for imprisonment. Since a corporation was incapable of being imprisoned, the defendant argued, the legislature did not intend to include corporations.

The Georgia Supreme Court, in rejecting this argument in the *Shepherd* case, noted that the state code defined “person” to include corporations and also provided courts with the power to suspend a prison sentence and impose a fine of up to ten thousand dollars. By reading the conspiracy statute in light of existing definition sections of the state code, the court determined that it was in keeping with legislative intent to prosecute corporations for violations of this statute.

A forceful dissent in *Shepherd* by Justice Smith objected to the majority’s finding of a legislative intent based upon these facts. Although supportive of corporate criminal liability, this dissent stated, “the determination that corporations are to be held accountable is for the legislature.”

The Model Penal Code’s application of corporate criminal liability when the offense is committed, authorized, or recklessly tolerated by “a high managerial agent acting in behalf of the corporation within the scope of his office or employment,” raises questions as to (1) who is a “high managerial agent,” and (2) when is that individual acting in behalf of the corporation. Although “high managerial agent” is defined in the Model Penal Code, the definition is far from being a bright line determinant. The definition provides that the agent is one “having duties of such responsibility that his conduct may fairly be assumed to represent the policy of the corporation or association.”

One court refused to find a corporation liable for the acts of its managers and employees where there was no finding of complicity by the officers or directors of the corporation. In order to assess liability against the corporation, it was necessary to have evidence of criminal intent. Evidence of intent is apparent when the crime results from direct authorization of the board of directors. Where, however, the criminal act is committed by an employee and no authorization or knowledge by the corporation is presented, the criminal intent element of the statute is not met. Despite the fact that the manager handled the operations of the automobile dealership, the court found that the corporation was not subject to liability in that the president had no real knowledge and control of the day-to-day business operations. The dealership in this case was owned by a corporation that was the subsidiary of another

corporation which in turn was owned by the president. *State v. Chapman Dodge Center, Inc.* (La.1983).

Another court found corporate criminal liability for conduct involving a rebate scheme in an automobile dealership where the individual directly accused of having committed the criminal acts was a salesperson and fleet manager. The Minnesota Supreme Court, finding corporate criminal liability, noted that the individual “was acting in furtherance of the corporation’s business interests.” The corporation, and not the individual, would be receiving the benefit of the rebate. This coupled with participation by a corporate officer and acknowledgement of the problem by the president, provided sufficient evidence to support finding the corporation criminally liable. *State v. Christy Pontiac–GMC, Inc.* (Minn.1984).

Federal courts apply the common law rule of respondeat superior in assessing whether it is proper to impute the acts of an agent to the corporation. In contrast to the Model Penal Code, which concentrates on whether the individual who committed the acts is a “high managerial agent,” a court employing respondeat superior would only examine whether the agent was acting within the scope of his or her authority and on behalf of the corporation. The doctrine of respondeat superior therefore does not limit corporate criminal liability to the upper echelon of the corporation, but rather permits liability to be found when the criminal actions are the result of any employee acting within the scope of employment in behalf of the corporation.

In *Commonwealth v. Beneficial Finance Co.* (Mass.1971), the Massachusetts Supreme Court was presented with the question of whether the Model Penal Code or a trial court’s jury instructions correctly reflected the law in that jurisdiction. The corporate defendants argued that acts of a “high managerial agent” were required for imposing criminal liability on the corporation. In contrast, the Commonwealth argued for the trial court’s standard that stated, “[i]t isn’t the name of the office that counts, but it’s the position in which the corporation placed that person with relation to its business, with regard to the powers and duties and responsibilities and authority which it gave to him which counts.” The court’s instructions concentrated on whether the “acts and the intent of the individuals were the acts and intent of the corporation.”

The Massachusetts Supreme Court adopted the trial court’s view that a standard similar to the rule of respondeat superior should be employed. “The Commonwealth must prove that the individual for whose conduct it seeks to charge the corporation criminally was placed in a position by the corporation where he had enough power, duty, responsibility and authority to act for and in behalf of the corporation to handle the particular business or operation or project of the corporation in which he was engaged at the time that he committed the criminal act, with power of decision as to what he would or would not do while acting for the corporation, and that he was acting for and in behalf of the corporation in the accomplishment of that particular business or operation or project, and that he committed a criminal act while so acting.” This approach to corporate criminal liability seemed more appropriate to the court in light of the evidentiary deficiencies of the Model Penal Code approach.

Use of both the Model Penal Code and respondeat superior standards raise the issue as to when an agent is acting on behalf of a corporation. According to the Fifth Circuit, corporate criminal liability requires that the conduct be for the benefit of the corporation. It does not, however, mandate that the corporation actually receive a benefit. In *Standard Oil Co. of Texas v. United States* (5th Cir.1962), the Fifth Circuit reversed convictions where the statute required the conduct to be a knowing violation. Since the individuals from whom the government was imputing knowledge to the corporation were acting to further their own criminal enterprise and not the corporations, the court found it improper to hold the corporation liable. The court stated, “[u]nder a statute requiring that there be ‘a specific wrongful intent,’ . . . the corporation does not acquire that knowledge or possess the requisite ‘state of mind essential for responsibility’ through the activities of unfaithful servants whose conduct was undertaken to advance the interests of parties other than their corporate employer.” Other jurisdictions have ruled in accord with this Fifth Circuit view.

The issue of when an agent is acting on behalf of a corporation is further complicated when the agent acts directly against orders given by the corporation. Courts have liberally interpreted the phrase “acting on behalf of a corporation,” finding liability despite the action being contrary to a corporation’s instructions. Where the offense is a regulatory nuisance offense, such as a prohibition against throwing garbage from a ship into navigable waters, the corporation can be held liable despite the fact that personnel were told not to engage in these acts. *The President Coolidge (Dollar Steamship Co. v. U.S.)* (9th Cir.1939).

In *U.S. v. Hilton Hotels Corp.* (9th Cir.1972), the Ninth Circuit concluded “that as a general rule a corporation is liable under the Sherman Act for the acts of its agents in the scope of their employment, even though contrary to general corporate policy and express instructions to the agent.” The *Hilton* case involved a purchasing agent who participated in a boycott by threatening a supplier with loss of the hotel’s business if the supplier refused to pay a fee to an association organized to attract conventions to the city. The agent’s conduct was in direct opposition to corporate policy and instructions. The court, in imputing liability to the corporation, noted that agents are pressured to maximize profits for a corporation and that violations of the Sherman Act result in profit to the corporation and not the individual. The court also stressed the difficulty the government would have in identifying the particular agent responsible for the violation. The court believed that punishment of the agent would not likely be a deterrent, while punishment of the corporation would be an effective deterrent.

§ 2.03 COLLECTIVE KNOWLEDGE

Where corporate criminal liability was once applicable only to strict liability offenses, as noted in the *New York Central* case, it now can apply to offenses with an intent element. As a result of this extension, the issue has arisen as to what level of culpability is required for corporate liability. Where an individual agent possesses sufficient intent, the issue becomes whether that agent’s knowledge can be imputed to the corporation. As noted, the resolution of this question may depend

upon whether the jurisdiction applies a respondeat superior rule or adopts a Model Penal Code approach. In the context of respondeat superior, courts have also considered where no one corporate agent possesses the necessary intent, but rather the intent is formed as a result of collective knowledge.

In *U.S. v. Bank of New England, N.A.* (1st Cir.1987) the First Circuit examined the propriety of jury instructions that permitted the imputation of knowledge to the corporation by use of collective knowledge. The Bank of New England was convicted of thirty-one violations of the Currency Transaction Reporting Act in failing to report transactions in excess of ten thousand dollars by a customer who used multiple checks that were each under ten thousand dollars. The customer had presented these checks to a single bank teller. One of several arguments raised on appeal contested the trial court's instructions to the jury on "willfulness," which here require knowledge of the reporting requirements.

The trial court had instructed the jury that it could "look at the bank as an institution." Its knowledge, the district court stated, "is the sum of the knowledge of all of the employees." In finding these instructions proper, the First Circuit noted that a collective knowledge instruction is appropriate when applied in the context of corporate criminal liability. The court stated, "[c]orporations compartmentalize knowledge, subdividing the elements of specific duties and operations into smaller components." One department or individual may be unaware of the operations of another unit of the corporation. The court noted that "[s]ince the Bank had the compartmentalized structure common to all large corporations, the court's collective knowledge instruction was not only proper but necessary."

§ 2.04 CHARGING CORPORATIONS

Prosecutors have enormous, although not "unfettered," discretion in deciding who to charge and for what crimes. They cannot exceed the scope of the law, but often in white collar cases they can select to proceed criminally, civilly, or decline prosecution. A President's Corporate Fraud Task Force was established in 2002 "in response to a number of high-profile acts of fraud and dishonesty" within corporations. In 2009 it was renamed the Financial Fraud Enforcement Task Force with a focus on financial institution fraud. See WCH § 2.1(F).

The Department of Justice provides policy as to when it is appropriate to charge a corporation, although the policy has fluctuated under different Attorney Generals' administration. The policy statements provide U.S. Attorneys with a list of factors to be considered in deciding whether to proceed with a criminal prosecution. For example, "pervasiveness of wrongdoing," "the corporation's past history," and "cooperation and voluntary disclosure" are some of the factors to be examined in deciding whether to prosecute a corporation. See WCH § 2.4(A). A corporation's compliance program is a consideration in both charging and sentencing a corporation. See chap. 24.7.

Charging a corporation can have enormous consequences. For example, the government charged Arthur Andersen, LL.P, a then-major accounting firm, with obstructing justice for its alleged destruction of documents related to the Enron

Corporation. Although the Supreme Court reversed the conviction, the company went out of business and did not revive when the conviction was reversed. *U.S. v. Andersen, LLP*. (U.S. 2005) (see chap. 6).

In an effort to avoid prosecution and the consequences of a criminal charge, corporations often cooperate with the government. Often they conduct internal investigations to ascertain criminal conduct within the entity. They typically will then reach a non-prosecution or deferred prosecution agreement that may include a substantial fine and allow for monitoring by the government. The monitor may provide oversight to assure that the company has an effective compliance program and that there are no further violations of law.

Deferred prosecution agreements proved controversial when the corporation was asked to waive its attorney-client privilege, not pay attorney fees for employees or provide information of employee misconduct to the government. In *U.S. v. Stein* (2d Cir. 2008), the Second Circuit considered whether government pressure had influenced a company, KPMG, from paying the attorney fees of indicted employees.

The court highlighted the complexity of this white collar case and noted that the “[d]efendants were indicted based on a fairly novel theory of criminal liability; they faced substantial penalties; [and] the relevant facts [were] scattered throughout over 22 million documents.” This complexity, as well as the number of documents, would result in an exceptional legal expense which made reimbursement important. The court found “that KPMG’s adoption and enforcement of a policy under which it conditioned, capped and ultimately ceased advancing legal fees to defendants followed as a direct consequence of the government’s overwhelming influence, and that KPMG’s conduct therefore amounted to state action.” The Second Circuit upheld the dismissal of some of the indictments, finding that it was a Sixth Amendment violation for the government to interfere “with defendants’ relationship with counsel and their ability to mount a defense.” See chapter 22.9.

Current DOJ policy provides that “prosecutors should not take into account whether a corporation is advancing or reimbursing attorneys’ fees or providing counsel to employees, officers, or directors under investigation or indictment.” See WCH § 2.4(A). Likewise, waiving the attorney-client privilege and work product protections are not a prerequisite for being viewed as cooperative with the government.

§ 2.05 DEAD CORPORATIONS

Dissolved corporations can be the subject of a criminal prosecution when a state provides for the continuation of the entity after dissolution. In *Melrose Distillers, Inc. v. U.S.* (S.Ct.1959), the Supreme Court permitted a criminal action against a corporation that had dissolved. The Court predicated its decision on the fact that the applicable state statutes of Maryland and Delaware continued the corporations to make them “existing” corporations for the purposes of section eight of the Sherman Act. The Court stated, “[i]n this situation there is no more reason for allowing them to escape criminal penalties than damages in civil suits.” The *Melrose* case has been

used by courts to extend liability to defunct corporations when the specific statute involved contains a survival clause or permits the corporation to exist for a purpose.

Cases have also applied criminal liability to corporations despite a merger. For example, a bank was found criminally liable for failing to file currency transaction reports despite its merger with another bank. The court stated that the bank could not escape punishment by merging with another bank and assuming that bank's "corporate persona." *U.S. v. Alamo Bank of Texas* (5th Cir.1989).

§ 2.06 NON-CORPORATE ENTITY LIABILITY

Courts have not limited entity liability exclusively to the corporate body. In *U.S. v. A & P Trucking Co.* (S.Ct.1958), the Supreme Court reversed the dismissal of informations charging a partnership with violations of Interstate Commerce Commission regulations and the Motor Carrier Act. The Court noted that the Motor Carrier Act defined "person" to include partnerships. The Interstate Commerce Commission regulation used the term "whoever," which the Court considered defined by the "Rules of Construction" definition of "person." (1 U.S.C. § 1). The Court stated that "it certainly makes no difference whether the carrier which commits the infraction is organized as a corporation, a joint stock company, a partnership, or an individual proprietorship. The mischief is the same, and we think that Congress intended to make the consequences of infraction the same." Thus, despite language of "knowingly and willfully" in the regulations, the Court held that partnerships can be prosecuted for violations of these statutes.

Partnership liability can include a law partnership for crimes of fraud even though only one partner might "be involved in the alleged crimes." A New York state court held that "[n]ot only do law partners, as any partners, benefit financially from the fruits of one partner's fraudulent conduct committed in the name of the firm, but there is a strong public interest in regulating the ethics of the legal profession." *Peple v. Lessoff & Berger* (N.Y. Sup. Ct. 1994).

§ 2.07 OVERVIEW OF PERSONAL LIABILITY OF CORPORATE AGENTS

While corporate criminal liability evolved over time, historically corporate agents have always been held personally liable for their criminal conduct. The fact that an agent may be acting on behalf of a corporation does not release the agent from being held criminally accountable. In recent years high-level executives, including the CEOs of major corporations have been prosecuted for their role in fraud occurring within the corporation. (e.g., Jeffrey Skilling—the former CEO of Enron; Bernard Ebbers—former CEO of Worldcom; John Rigas—former CEO of Adelphia Communications Corporation).

This principle of personal liability of a corporate agent was reinforced in the Supreme Court case of

U.S. v. Wise (S.Ct.1962), where the government contested on direct appeal a district court's dismissal of an indictment against a corporate officer for violations of the Sherman Act. The District Court's rationale was that the Sherman Act was

inapplicable to corporate officers who act in their representative capacity. In reversing this lower court decision, the Supreme Court noted that the Sherman Act's inclusion of corporations in its definition of "persons" did not serve to exclude prosecutions against individuals who have a responsible share in the criminal conduct.

The Model Penal Code (§ 2.07(6)) imposes individual liability on the corporate agent for conduct performed on behalf of the corporation "to the same extent as if it were performed in his own name or behalf." Where there is an affirmative duty to act, the agent "having primary responsibility for the discharge of the duty is legally accountable for a reckless omission to perform the required act to the same extent as if the duty were imposed by law directly upon himself."

Where the criminal conduct is performed directly by the agent of the corporation, courts have had little difficulty in imposing liability. Even when the agent is not an officer, director, or manager, liability has been found for the criminal acts committed. There have been occasional instances in which it is argued that a subordinate should not be held liable for the criminal act in that the individual was acting under the orders of a superior. In *U.S. v. Gold* (11th Cir.1984), the Eleventh Circuit found "that 'following orders' can only be a defense where a defendant has no idea that his conduct is criminal." There is, however, no consistent body of law endorsing the position taken in the *Gold* case.

When the offense involves an element of criminal intent, courts generally require that the corporate agent have personally performed, had knowledge of the acts, or have had direction or control over the conduct. For example, in *Bourgeois v. Commonwealth* (Va.1976), the Virginia Supreme Court ruled that despite the fact that the individual charged with the crime was the president of the corporation, it was necessary for the state to present evidence that this individual controlled the circumstances of the illegal acts. Absent evidence of participation in the criminal conduct or knowledge imputed from the business procedures of the corporation or the personnel, the Court found that there was no basis for imputing knowledge of wrongdoing to the president.

§ 2.08 RESPONSIBLE CORPORATE OFFICER

Responsible corporate officers have been held criminally liable by a statute with a "knowing" element, despite the fact that they had no actual knowledge of the criminal conduct. *U.S. v. Johnson & Towers, Inc.* (3d Cir.1984). Willful blindness to the criminal conduct can be used to support the element of knowledge. The mere fact that one is in the position of official responsibility does not, however, constitute knowledge. *U.S. v. MacDonald & Watson Waste Oil Co.* (1st Cir.1991). However, where knowledge is an element of the offense, it often can be inferred from circumstantial evidence. This evidence may include the position and responsibilities of the corporate officer. *U.S. v. Iverson* (9th Cir. 1998).

When the offense is a strict liability offense, there is no need to concentrate on the level of knowledge held by the indicted corporate agent. The offense is imputed via the "responsible corporate officer" doctrine. This doctrine originates from the

Supreme Court decision in *U.S. v. Dotterweich* (S.Ct.1943).

Dotterweich, along with the Buffalo Pharmacal Company, Inc., was charged with violating the Federal Food, Drug and Cosmetic Act. As president and general manager of the corporation, he was accused of violations involving the shipping in interstate commerce of adulterated and misbranded drugs. The drugs had been purchased from the manufacturer, repacked under the Buffalo Pharmacal Company name, and shipped in interstate commerce. Only Dotterweich was convicted after a jury trial.

Justice Frankfurter, writing for the majority, found that Dotterweich was a “person” punishable for violations of the Federal Food, Drug, and Cosmetic Act. The Court recognized the offense as a strict liability crime, thus eliminating any requirement for the government to show knowledge on the part of Dotterweich. Liability, the court found, rests upon whether the individual has a “responsible share in the furtherance of the transaction.” The Court declined in this opinion to define the term “responsible share,” leaving the definition to “the good sense of prosecutors, the wise guidance of trial judges, and the ultimate judgment of juries.”

In a dissent written by Justice Murphy, and joined by three members of the court, it was noted that guilt was being “imputed to the respondent solely on the basis of his authority and responsibility as president and general manager of the corporation.” The dissent objected to this imputation of criminality, absent clear statutory authority, and found it “inconsistent with established canons of criminal law to rest liability on an act in which the accused did not participate and of which he had no personal knowledge.”

The Supreme Court elaborated on the *Dotterweich* case thirty-two years later in the case of *U.S. v. Park* (S.Ct.1975). Park, the chief executive officer of a national retail food chain, was charged with violations of the Federal Food, Drug, and Cosmetic Act. His office was located in Philadelphia, Pennsylvania while the warehouse contaminated with rodents, from which there were interstate food shipments, was located in Baltimore, Maryland. Park had been advised that steps were being taken to remedy the conditions in the warehouse. In finding defendant Park criminally liable, the Supreme Court reiterated its holding in *Dotterweich*. The Court emphasized that those who have a “responsible relationship” have a duty under the Act not only “to seek out and remedy violations” but also a duty “to implement measures that will insure that violations will not occur.” A defendant is afforded the defense, and has the burden of proof if offered, of showing that he or she is “‘powerless’ to prevent or correct the violation.” The government is only required to show “that the defendant had, by reason of his position in the corporation, responsibility and authority either to prevent in the first instance, or promptly to correct, the violation complained of, and that he failed to do so.”

The Court in *Park* examined the trial court’s instructions and determined that taken as a whole they properly reflected this legal standard. The instructions did not permit a finding of guilt strictly upon Park’s position in the corporation. Rather, the instructions “advised the jury that to find guilt it must find respondent ‘had a responsible relation to the situation,’ and ‘by virtue of his position . . . had . . .

authority and responsibility' to deal with the situation.”

Three members of the Court dissenting in *Park* agreed with what it termed “the language of negligence” of the majority. The dissent, however, felt that the instructions used in the case had failed to adhere to the standard set by the Court. Whether strict liability has been abandoned for a negligence standard in applying the “responsible officer” doctrine is a subject of legal debate.

Corporate executives and employees indicted for alleged acts committed in their corporate capacity have sought reimbursement from the corporation for their attorney fees and other expenses. Likewise, if the corporate executive or employee is convicted, reimbursement has been sought for fines assessed against them. Courts have resolved issues premised upon indemnification in a variety of contexts with varying results. Executives seeking indemnification have proceeded using statutory authority, corporate policy, or an implied or express agreement between the corporation and the executive. Indemnification or payment of current expenses has been sought directly from the corporation, or alternatively pursuant to a Directors and Officers Liability Insurance Policy. See *U.S. v. Stein* § 2.04.

Corporate directors can be civilly obligated to institute adequate corporate compliance measures to preclude criminal activity. *In re Caremark International Inc. Derivative Litigation* (Ct. Chancery Del. 1996). The Sarbanes Oxley Act of 2002, a legislative response to corporate improprieties, modifies the criminal law by adding new crimes, new reporting requirements, and increasing criminal penalties. (see chaps 4, 5, 6, 24). The Act is aimed at promoting “greater corporate integrity.”

ФОРМИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ПЛАТНИХ АВТОМОБІЛЬНИХ ДОРІГ В УКРАЇНІ

Болобан Д.А.

аспірант, Запорізький національний
університет

Підписавши Угоду про асоціацію з ЄС, Україна остаточно утвердила обраний Європейський вектор розвитку, одними з важливих елементів якого є модернізація та оновлення транспортної інфраструктури України, покращення якості пересування країною пасажирів та вантажів, а також зростання плинності транспортних потоків між Україною, ЄС і третіми країнами регіону.

Для досягнення кінцевої мети Угоди про асоціацію з ЄС, нашою державою взято на себе зобов'язання по імплементації до національного законодавства цілої низки директив Європейського Парламенту і Ради ЄС, які присвячені питанням будівництва та подальшого функціонування на території України платних автомобільних доріг.

Слід зауважити, що хоч Угодою про асоціацію між Україною та ЄС і не було встановлено конкретних строків щодо імплементації зазначених директив, станом на поточну дату, з плином більше ніж 6 років з моменту підписання Угоди про асоціацію, в Україні і досі відсутня якісна нормативна база з питань впровадження та використання платних автомобільних доріг, що нажалі свідчить про бездіяльність органів державної влади у напрямку виконання даної частини Угоди про асоціацію.

З огляду на зазначене вище, зважаючи на необхідність розробки пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства, яке регулює питання впровадження та використання платних автомобільних доріг в Україні, вкрай актуальним є дослідження елементів механізму адміністративно-правового регулювання впровадження та використання платних автомобільних доріг в Україні, зокрема його форм.

Крім того, актуальність дослідження форм адміністративно-правового регулювання впровадження та використання платних автомобільних доріг в Україні обумовлені досить широким колом учасників таких відносин.

Питання форм адміністративно-правового регулювання висвітлені у працях багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема таких, як: В.Б. Авер'янова, А.І. Берлача, О.М. Бандурки, О.В. Клим, В.К. Колпакова, Т.О. Коломоєць, С.Г. Стеценка, В.П. Тимощука, А.М. Школик та інших.

Дослідження питання форм адміністративно-правового регулювання впровадження та використання платних автомобільних доріг в Україні доцільно розпочати з визначення сутності поняття «форма адміністративно-правового регулювання».

Так, на думку Т.О. Коломоєць, під формою адміністративно-правового регулювання слід розуміти волевиявлення виконавчо-розпорядчого органу, посадової особи, здійснене в рамках режиму законності та компетенції для досягнення адміністративно-правової мети - вираження в зовнішньому вигляді конкретних дій суб'єктів публічного адміністрування, які здійснюються у процесі їхньої діяльності та спрямовані на реалізацію адміністративних функцій [1, с. 54].

В.К. Колпаков у своїх наукових працях зазначає, що формою адміністративно-правового регулювання є зовнішньо виражена дія, волевиявлення суб'єкта управління, здійснене в рамках законності та його компетенції для досягнення управлінської мети [2, с. 199].

О.М. Бандурка визначає форму адміністративно-правового регулювання, як зовнішній прояв управлінської діяльності, спосіб вираження її змісту в конкретних умовах, тобто ту чи іншу управлінську дію, яка має зовнішній вияв [3, с. 185].

О.В. Клим під формами адміністративно-правового регулювання пропонує розуміти зовнішній вираз методів та засобів такого регулювання, які реалізуються уповноваженими органами в межах своєї компетенції [4, с. 66-68].

Беручи за основу зазначені вище підходи до розуміння поняття «форма адміністративно-правового регулювання», а також результати аналізу вітчизняного законодавства, можна дійти висновку, що формами адміністративно-правового регулювання впровадження та використання платних автомобільних доріг в Україні є здійсненні в межах чинного законодавства конкретні дії суб'єктів, до компетенції яких віднесено здійснення публічного адміністрування у сфері платних автомобільних доріг, спрямовані на впровадження, функціонування та подальший розвиток мережі платних автомобільних доріг в Україні.

Узагальнюючи дослідження науковців, які в свої роботах вивчали зазначені вище питання, можна виокремити наступні форми адміністративно-правового регулювання: створення норм права; видання індивідуальних адміністративних актів; укладання адміністративних договорів; здійснення інших юридично значущих дій; здійснення організаційних та матеріально-технічних операцій [5, с. 212-213; 6, с. 132].

Виходячи з наведеного вище, слід охарактеризувати основні форми адміністративно-правового регулювання впровадження та використання платних автомобільних доріг в Україні.

В першу чергу слід охарактеризувати таку форму адміністративно-правового регулювання впровадження та використання платних автомобільних доріг в Україні, як створення та застосування норм права, які регулюють дану сферу. Дана форма полягає в створенні загального та спеціального законодавства, яке характеризується відсутністю базового закону, у зв'язку з чим адміністративно-правове регулювання даної сфери здійснюється великим масивом законодавчих актів, які конкретизуються підзаконними нормативно-правовими актами.

Наступною формою адміністративно-правового регулювання впровадження та використання платних автомобільних доріг в Україні є: видання в межах чинного законодавства індивідуальних адміністративних актів управління, які стосуються конкретних осіб та встановлюють, змінюють або припиняють конкретні правовідносини у даній сфері. Прикладами індивідуальних адміністративних актів у сфері впровадження та використання платних автомобільних доріг є: видача ліцензії на провадження господарської діяльності з будівництва об'єктів транспортної інфраструктури, видача дозволу на виконання будівельних робіт тощо.

Ще однією формою адміністративно-правового регулювання впровадження та використання платних автомобільних доріг в Україні є укладання адміністративних договорів. Найбільш яскравим прикладом застосування даної форми є укладення договорів концесії на будівництво та експлуатацію платних автомобільних доріг. Слід зауважити, що укладання адміністративних договорів, зокрема договорів концесії на будівництво та експлуатацію платних автомобільних доріг є однією з найбільш важливих та

перспективних форм адміністративно-правового регулювання даної сфери, оскільки вона відкриває можливості для належного фінансування розвитку системи автомобільних доріг України, сприяє підвищенню ефективності використання таких фінансів, що підтверджується наявністю великої кількості прикладів позитивного досвіду застосування договорів концесії при будівництві платних автомобільних доріг в зарубіжних країнах.

Іншою формою адміністративно-правового регулювання впровадження та використання платних автомобільних доріг в Україні є здійснення інших юридично значущих дій, яка полягає у здійсненні уповноваженими суб'єктами різних реєстраційних заходів.

Організаційні та матеріально-технічні операції, як форма адміністративно-правового регулювання впровадження та використання платних автомобільних доріг в Україні, полягає у здійсненні відповідними суб'єктами різних передбачених нормативно-правовими актами заходів спрямованих на створення та забезпечення функціонування системи платних автомобільних доріг в Україні.

Отже, підводячи підсумки проведеного дослідження, слід зазначити, що у сучасній правовій науці відсутній єдиний підхід до визначення сутності форм адміністративно-правового регулювання, з огляду на що на підставі існуючих підходів сформовано визначення поняття формами адміністративно-правового регулювання впровадження та використання платних автомобільних доріг в Україні, яке можна визначити, як здійснення в межах чинного законодавства конкретних дії суб'єктами, до компетенції яких віднесено здійснення публічного адміністрування у сфері платних автомобільних доріг, спрямованих на впровадження, функціонування та подальший розвиток мережі платних автомобільних доріг в Україні. До таких форм доцільно віднести створення норм права, видання індивідуальних адміністративних актів, укладання адміністративних договорів, здійснення інших юридично значущих дій, а також здійснення організаційних та матеріально-технічних операцій

Використана література:

1. Коломоєць Т.О., Гулевська Г.Ю. Адміністративне право України: навчальний посібник. Київ: *Істина*, 2007. 216 с.
2. Колпаков В.К., Кузьменко О.В. Адміністративне право України: підручник. Київ: *Юрінком Інтер*, 2003. 544 с.
3. Бандурка О.М., Бугайчук К.Л., Гуменюк А.А. Адміністративне право України: підручник Харків: *Вид-во Нац. Ун-ту внутр. Справ*, 2004. 480 с.
4. Клим О.В. Адміністративно-правове регулювання підприємницької діяльності в Україні: дисертація. Київ: *Національна академія наук України Інститут держави і права ім. В.М. Корецького*. 2009. 205 с.
5. Колпаков В.К. Адміністративне право України: підручник. Київ: *Юрінком Інтер*, 1999. 736 с.
6. Галуцько В.В., Курило В.І., Короед С.О. та ін. Адміністративне право України. Т. 1. Загальне адміністративне право: навчальний посібник. Херсон: *Грінь Д.С.*, 2015. 272 с.

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА ОСВІТУ ГРОМАДЯНАМИ УКРАЇНИ, ЯКІ ПРОЖИВАЮТЬ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ ОКРЕМИХ РАЙОНІВ ДОНЕЦЬКОЇ ТА ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ

Василевич В.Ю., викладач
кафедри державно-правових
дисциплін Донецького державного
університету управління

Відповідно до статті 53 Конституції України кожен має право на освіту. Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах тощо.

З метою реалізації Закону України від 19 квітня 2016 року № 1114-VIII «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення права на здобуття освіти осіб, місцем проживання яких є територія проведення антитерористичної операції» [1], Міністерство освіти і науки України своїм наказом від 21.06.2016 року № 697 затвердило Порядок прийому для здобуття вищої, фахової передвищої та професійної (професійно-технічної) освіти осіб, місцем проживання яких є тимчасово окуповані території у Донецькій та Луганській областях (далі – Порядок) [2].

Пунктом 5 розділу II Умов прийому на навчання для здобуття вищої освіти в 2021 році, які затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 15.10.2020 року № 1274, зареєстровано в Міністерстві юстиції України за № 1225/35508 09 грудня 2020 року (далі – Умови прийому) [3], зазначено, що особливості прийому до закладів вищої освіти осіб, місцем проживання яких є територія проведення антитерористичної операції (на період її проведення), територія здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях (на період їх здійснення), територія населених пунктів на лінії зіткнення або які переселилися з неї після 01 січня 2021 року, визначаються вказаним вище Порядком.

Порядок визначає особливості проходження державної підсумкової атестації, отримання документа державного зразка про повну загальну середню або базову середню освіту та прийому на навчання до закладів вищої та фахової передвищої освіти (далі заклади освіти), закладів професійної (професійно-технічної) освіти для осіб, місцем проживання яких є тимчасово окупована територія окремих районів Донецької та Луганської областей, територія населених пунктів на лінії зіткнення, із наданням можливості

вступати до закладів освіти, перелік яких оприлюднюється центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки [2].

На тимчасово окупованій території окремих районів Донецької та Луганської областей проживає багато громадян України, які отримують загальну середню освіту в навчальних закладах, розташованих на тимчасово окупованій території. Для вступу на навчання через освітні центри «Донбас-Україна» вони повинні скласти державну підсумкову атестацію з кількох основних предметів. Але з різних сімейних обставин деякі громадяни з тимчасово окупованих територій мають реєстрацію міста проживання на підконтрольній Україні території, що не дає останнім право складати державну підсумкову атестацію і, як наслідок, вступати на навчання до закладів вищої освіти на підконтрольній Україні території.

Стаття 24 Конституції України гарантує громадянам України рівні права і свободи. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Державою на законодавчому рівні визначено поняття «місце проживання». Так, статтею 3 Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» від 11 грудня 2003 року № 1382-IV (далі – Закон) закріплено, що місце проживання – житло, розташоване на території адміністративно-територіальної одиниці, в якому особа проживає, а також спеціалізовані соціальні установи, заклади соціального обслуговування та соціального захисту, військові частини [4].

Зазначеним вище Законом закріплюється також й право громадян на свободу пересування та вільний вибір проживання в Україні. Реєстрація місця проживання чи місця перебування особи або її відсутність не можуть бути умовою реалізації прав і свобод, передбачених Конституцією, законами чи міжнародними договорами України, або підставою для їх обмеження [4].

Таким чином, громадяни України, які фактично проживають на тимчасово окупованій території окремих районів Донецької та Луганської областей, але юридично зареєстровані на підконтрольній Україні території, не можуть скористуватись своїм конституційним правом на отримання вищої освіти через освітні центри «Донбас-Україна» з причини відсутності зареєстрованого міста проживання на тимчасово окупованій території.

Освітнім омбудсменом, політичними аналітиками, державними та громадськими діячами неодноразово акцентувалась увага на те, що держава прагне залучити якомога більше дітей з тимчасово окупованих територій до здобуття освіти в Україні, але прогалини в нормативно-правових актах, які стосуються навчання громадян України з тимчасово окупованих територій, змушують їх йти до армії чи вступати до закладів вищої освіти країни агресора.

З метою уникнення порушень конституційних прав громадян України на освіту необхідно в найкоротшій термін внести відповідні зміни до діючих

нормативно-правових актів стосовно подальшого навчання громадян України, які з певних причин вимушено проживають на тимчасово окупованій території.

Використана література:

1. Закон України від 19 квітня 2016 року № 1114-VIII «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення права на здобуття освіти осіб, місцем проживання яких є територія проведення антитерористичної операції» від 19.04.2016 року № 1114-VIII. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1114-19#Text> (дата звернення – 13.05.2021р.).

2. Наказ Міністерства освіти і науки України від 21.06.2016 року № 697 «Про затвердження Порядку прийому для здобуття вищої, фахової передвищої та професійної (професійно-технічної) освіти осіб, місцем проживання яких є тимчасово окуповані території у Донецькій та Луганській областях». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0907-16#Text> (дата звернення – 13.05.2021р.).

3. Наказ Міністерства освіти і науки України від 15.10.2020 року № 1274, зареєстровано в Міністерстві юстиції України за № 1225/35508 09 грудня 2020 року «Про затвердження Умов прийому на навчання для здобуття вищої освіти в 2021 році». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1225-20#Text> (дата звернення – 13.05.2021р.).

4. Закон України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» від 11 грудня 2003 року № 1382-IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1382-15#Text> (дата звернення – 13.05.2021р.).

ПИТАННЯ ПРО ЗМІСТ СУСПІЛЬНОЇ НЕБЕЗПЕКИ ПРОВОКАЦІЇ ПІДКУПУ

Веретянніков В.О.,

здобувач Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка

За семантичними ознаками провокацією є навмисні дії проти окремих осіб, організацій, держав тощо з метою штовхнути їх на згубні для них вчинки

[1, с. 144]. Із цього загального за семантичними ознаками визначення йдеться, по-перше, про умисну поведінку провокатора, а, по-друге, про завідомо для провокатора негативні наслідки для тих суб'єктів, які є адресатами провокації.

Зміст провокації полягає в тому, що провокатор власноруч викликає в іншої особи бажання (намір) вчинити кримінальне правопорушення (далі – к. пр.) з метою подальшого викриття цієї особи чи її шантажу, створення залежного становища тощо.

В юридичній літературі давно було висловлене застереження про те, що чим слабшим є кримінально-розшуковий апарат, тим частіше його агенти вдаються до провокаційних методів [2, с. 18–19]. Ще в 30-х роках ХХ ст. Е. Немировський писав про те, що діяльність провокатора вбачається соціально шкідливою, оскільки часто породжує нових злочинців, а не лише викриває тих, які вже здійснюють злочинну діяльність; самовпевненість провокатора, коли діяння все ж таки виходить за межі замаху, призводить до сумних результатів; провокація, як система боротьби з політичними злочинцями, є тим більше злом і чинить згубний вплив на виконавчі органи держави [3, с. 150]. Натомість сучасні технічні засоби у розпорядженні оперативних підрозділів, за умови їхнього використання з дотриманням установленого законом порядку, дозволяють без будь-якої провокації виявляти осіб, які прагнуть отримати неправомірну вигоду, і завдяки цьому припиняти злочинну поведінку.

Спираючись, серед іншого, на згадані міркування, Б. Волженкін резюмує: провокація не може бути легалізована як метод боротьби з корупцією [4, с. 45].

Свого часу цей вчений аргументовано обстоював позицію про те, що метод контрольованої пропозиції хабара перебуває поза законом, оскільки працівники правоохоронного органу, які його застосовують, самі визнаються злочинцями. Провокування, писав він, суперечить морально-етичним засадам суспільства, створює небезпеку корумпованості в середовищі самих «провокаторів», від рішень яких залежатиме не лише репутація, а й доля службових осіб різного рівня. Крім цього, будь-яке посилення контролю і відповідальності призведе, на думку вченого, до зростання ставок хабарів, оскільки оплаті завжди підлягають не лише послуги, а й власне страх бути викритим [5, с. 53].

Очевидно, що благородна мета не може виправдати використання будь-яких засобів для її досягнення. Проведення таких експериментів суперечить етичним вимогам суспільства, і вони не можуть бути рекомендованими для отримання певної інформації: ця теза є також актуальною для ситуацій, пов'язаних з імітацією злочину при перевірці публічних службовців на добросовісність, оскільки спеціально уповноважені на те особи не повинні запобігати проявам корупції злочинними методами, адже такі дії підривають правопорядок у державі, в якій відповідно до ст. 19 Основного Закону органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи

зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією і законами України.

На думку В. Березнер (Комар), провокація підкупу заподіює шкоду не стільки порядку функціонування апарату управління в публічній чи приватній сферах, скільки передбаченому кримінально-процесуальним законом порядку збирання, перевірки й оцінки доказів, а також, додатково, – правам і законним інтересам спровокованих осіб. Таким чином, уважає дослідниця, провокація підкупу, з точки зору своєї юридичної природи, є злочином проти правосуддя, що обумовлює необхідність відповідного корегування структури Особливої частини КК [6, с. 107].

Варто наголосити на тому, що наразі у вітчизняній судовій практиці кримінальні справи про провокацію підкупу порушуються рідко, ще рідше вони доходять до стадії винесення вироку. Так, відповідно до єдиного звіту про кримінальні правопорушення, вчинені на території України у 2017 р. було обліковано 39 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 370 КК України, одній особі вручено повідомлення про підозру. У 2018 р. кількість облікованих злочинів та кількість осіб, яким вручено підозру у вчиненні злочину, передбаченого у ст. 370 КК України, збільшилася та становила 52 та 2 відповідно. Показники у 2019 р. були майже такими, як і в 2018 році. Так, відповідно до Єдиного звіту про кримінальні правопорушення, вчинені на території України, у цьому році було обліковано 55 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 370 КК України, і жодній особі не було вручено повідомлення про підозру [7, 8].

А відповідно до Звіту про осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності в 2020 р., підготовленого Державною судовою адміністрацією України, у тому періоді за ст. 370 КК не було засуджено жодної особи [9].

У судовій практиці проявами провокації кримінальних правопорушень найчастіше визнаються такі ситуації: викриття к. пр. за відсутності об'єктивної інформації про підготовку до вчинення злочину або початок його вчинення; спонукання (підштовхування) особи до вчинення к. пр. шляхом активних наполегливих дій; порушення процесуального порядку проведення окремих слідчих (розшукових) дій. Очевидно, що не всі з них (їхні окремі прояви) є прямим свідченням цілеспрямованої провокаційної поведінки, однак *de jure* ці ситуації визнаються проявами саме такого спонукання.

Очевидно, що пряме чи опосередковане схиляння (або, на думку деяких авторів, підбурювання) громадянина до вчинення злочину з метою створення в подальшому видимості його викриття порушує правові основи здійснення оперативно-розшукової діяльності та є способом викривлення її результатів. У такому разі отримані та в подальшому використовувані оперативним працівником матеріали, які свідчать про нібито виявлене чи припинене к. пр., навіть якщо це посягання було ним самим спровоковане, викривляють об'єктивну реальність, мають зміст сфабрикованих Безпосередньо провокуючи особу на вчинення к. пр., тобто певним чином перевіряючи

потенційних злочинців на чесність, уповноважений працівник органів ОРД виходить за межі наданих йому законом повноважень – принаймні з позицій *de lege lata*.

В юридичній літературі існування заборони провокації підкупу обґрунтовано тим, що: а) при викритті осіб, які вчиняють корупційні к. пр., істотного значення набуває не лише результат, а й спосіб, у який його досягають; б) «вістря» боротьби з корупцією повинне спрямовуватись на запобігання, виявлення вчинюваних і вчинених злочинів, а не на створення (породження) нових чи на підштовхування морально нестійких суб'єктів до порушень КК; в) провокація підкупу може завдати серйозної шкоди правам і свободам людини та громадянина, використовуватись як потужний засіб неправомірного впливу на інших осіб. Закріплення в тексті КК норми щодо провокації підкупу варто пояснити прагненням унеможливити штучне вчинення злочинів відповідної категорії, а також забезпечити передбачений КПК порядок їх виявлення та розкриття [10, с. 311].

Напевне тут варто згадати і про традиційно низький рівень доходів чиновників в Україні та пов'язану з цим морально-аксеологічну прийнятність (принаймні нейтральність) корупційних дій в управлінському середовищі, що продукує морально нестійких службових осіб, готових «через бідність» піддатися провокації. Тобто кримінальна відповідальність за провокацію повинна бути таким собі запобіжником проти зловживань правоохоронців і не впливати на вразливі сторони суспільного життя, у т.ч. «чиновницької» частини суспільства.

Серед плюралізму висловлених у науці підходів до тлумачення змісту суспільної небезпеки провокаційної поведінки привертає увагу позиція С. Радачинського про те, що через провокацію не лише підривається репутація службової особи, а й штучно створюється привід для порушення відповідної кримінальної справи та її провадження. Тим самим відволікаються сили й засоби органів попереднього слідства від процесуальної діяльності в справах, у яких розслідується дійсно вчинені злочини [11, с. 27].

Суспільна небезпека провокації підкупу полягає в тому, що відповідні дії не стільки підривають репутацію службової особи, скільки штучно створюють привід для порушення кримінального провадження і тим самим відволікають сили і засоби органів досудового розслідування від процесуальної діяльності за провадженнями, за якими дійсно вчинено злочин, грубо порушують принципи правосуддя в Україні [12, с. 104].

Ретельний аналіз наукових поглядів на проблему суспільної небезпеки провокації здійснив Ю. Гродецький. Констатуючи триваючу полеміку навколо цього питання, він зауважує, що таке різноманіття підходів до розуміння суспільної небезпеки провокації злочину не дозволяє шляхом узагальнення дійти правильного однозначного висновку. У зв'язку з цим вітчизняний криміналіст пропонує звернутися спочатку до загального поняття суспільної небезпеки і далі на його підставі сформулювати визначення суспільної небезпеки уже провокації злочину.

Автор далі пише: оскільки саме реальна можливість заподіяння істотної шкоди є властивою всім злочинам, то особливість суспільної небезпеки провокації злочину пов'язана зі специфічністю цього діяння. Для загального визначення провокації злочину за основу можна взяти дефініцію провокації підкупу (ч. 1 ст. 370 ККУ). Якщо усунути з цього формулювання специфіку злочинів у сфері службової діяльності, то можна припустити, що під провокацією законодавець розуміє свідоме створення особою обставин та умов, які зумовлюють учинення злочину, для того, щоб потім викрити того, хто його вчинив. Із цього тлумачення розглядуваного поняття можна виділити три ознаки: а) свідоме діяння; б) створення особою обставин та умов, що зумовлюють учинення злочину; в) спеціальну мету – викриття того, хто його вчинив. Перша ознака свідчить про наявність умислу, друга описує діяння як ознаку об'єктивної сторони, третя – спеціальну мету [13, с. 171].

Суспільна небезпека провокації підкупу отримує свій прояв також у тому, що ці дії підривають як ділову репутацію службової особи, так і престиж та авторитет держави в цілому. Однак головна суть не в цьому: провокація створює штучний, фальсифікований привід до подальшого притягнення особи до кримінальної відповідальності, порушення кримінальної справи та її наступної передачі в суд, до покарання службової особи. Таким чином, через провокаційні дії правосуддя може перетворитись на неправосуддя. Справді, соціально негативна природа провокаційних дій є близькою до фальсифікації доказів і завідомо неправдивого повідомлення про вчинення кримінального правопорушення.

Наразі в царині антикорупційної діяльності, зауважує П. Гуйван, склалася така ситуація, коли для досягнення конкретного результату в боротьбі з корупцією з'явилась потреба у запровадженні нових способів розслідування відповідних злочинів. У практичній площині це, зокрема, проявилось у запровадженні такого способу проведення ОРД, як операції з контрольованого вчинення корупційних к. пр. (ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»). Ідеться, конкретизує автор, про так звані види діяльності «під прикриттям», спрямовані на усунення соціальної небезпеки шляхом попередження та припинення конкретної суспільної загрози. Водночас, урахувавши неабияку громадську значимість такої діяльності, законодавець прагне встановити певні правила її проведення, щоб забезпечити необхідний баланс між потребою в охороні суспільних інтересів і правами конкретної особи, які охороняються, зокрема, ЄКПЛ. Далі П. Гуйван влучно резюмує: позаяк український законодавець криміналізував провокацію підкупу, надзвичайно актуальним стає питання правильної кримінально-правової оцінки злочину, передбаченого ст. 370 КК, зокрема в частині співвідношення провокації з правомірною оперативно-розшуковою діяльністю [14, с. 87–88].

Резюмуючи проведений у попередніх рядках аналіз, можна охарактеризувати суспільну небезпеку провокації підкупу як реальну можливість заподіяти істотну шкоду фізичній або юридичній особі,

суспільству чи державі шляхом штучного, ззовні контрольованого створення особою (провокатором) обставин та умов, що зумовлюють учинення корупційного кримінального правопорушення.

Використана література:

1. Словник української мови: в 11 томах. Том 8, 1977. 927 с. URL: <http://sum.in.ua/s/provokacija>.

2. Зильберштейн Н. Ответственность за дачу взятки при провокации. *Вестник советской юстиции*. 1925. № 1. С. 18–20.

3. Немировский Э.Я. Советское уголовное право. Части Общ. и Особ.: Учебник. Изд. 2-е, изм. и доп. Одесса: 2-я Гостиподр., 1926. 363 с.

4. Волженкин Б. Допустима ли провокация как метод борьбы с коррупцией? *Российская юстиция*. 2001. № 5. С. 43–45.

5. Волженкин Б.В. Корыстные злоупотребления по службе (хищения, взяточничество, злоупотребление служебным положением): уголовно-правовая характеристика и проблемы квалификации: дисс. ... д-ра юрид. наук. Москва. 1991. 316 с.

6. Березнер В. Провокація підкупу у світлі практики Європейського Суду з прав людини. *Jurnalul juridic national: teorie si practica*. 2016. № 2 (18). С. 103–107.

7. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2018 року. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113653&libid=100820.

8. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2019 року. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113897&libid=100820.

9. Судова статистика за 2020 рік. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2020.

10. Настільна книга детектива, прокурора, судді: коментар антикорупційного законодавства / За ред. М. І. Хавронюка. Київ: ВД «Дакор», 2016. 496 с.

11. Радачинский С.Н. Ответственность за провокацию взятки либо коммерческого подкупа: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Ростов-на-Дону, 1999. 188 с.

12. Березнер В. Провокація підкупу у світлі практики Європейського Суду з прав людини. *Jurnalul juridic national: teorie si practica*. 2016. № 2 (18). С. 103–107.

13. Гродецький Ю.В. Суспільна небезпечність провокації злочину. *Проблеми боротьби зі злочинністю*. 2009. № 102. С. 162–173.

14. Гуйван П.Д. До питання про кваліфікацію провокації підкупу: європейський досвід. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2019. Том 30. № 1. С. 87–92

ЩОДО ТЕОРЕТИЧНИХ ПИТАНЬ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Войтович Є.М., к.ю.н., доцент,
Доцент кафедри кримінального
права та правосуддя Запорізького
національного університету

Інститут судового контролю є невід'ємною складовою як кримінального процесуального закону так і науки кримінального процесу. Тому є важливим насамперед його теоретичне дослідження для правильного його розуміння, що є передумовою передбачення його розвитку та надання рекомендацій щодо практичного його застосування та можливих змін саме в процесуальний закон.

З огляду на зазначене насамперед головним є надати правильне визначення судового контролю саме як інституту, яке має містити суб'єктів, головних рис та сутності.

В попередніх роботах автором пропонувалося визначити судовий контроль в кримінальному судочинстві як безпосередню перевірку законності та обґрунтованості рішень, дій та бездіяльності посадових осіб органів прокуратури, дізнання та досудового слідства на досудових стадіях кримінальної справи. Наразі термін «кримінальна справа» відсутній, існує лише кримінальне провадження, що більш точно відповідає сутності цього інституту, з огляду на кількість стадій, їх детальну регламентацію, та правила реєстрацій. Інститут дізнання був скасований повністю, однак знов запроваджений Законом України № 2617-VIII від 22.11.2018р. який набрав чинності 01.07.2020 р. Отже, існує інститут кримінальних проступків та спрощений порядок їх досудового розслідування. Отже раніше запропоноване визначення: судовий контроль - безпосередня перевірку слідчим суддею законності та обґрунтованості рішень, дій або бездіяльності посадових осіб сторони обвинувачення на стадії досудового розслідування кримінального провадження. Проте, це формулювання потребує уточнення з огляду на наступне.

З одного боку і теорія і практика кримінального процесу виходили із приписів ст. 303 Кримінального процесуального кодексу України [1], які цілком однозначно обмежували можливість оскарження дій, рішень та бездіяльності суб'єктів сторони обвинувачення стадією – досудовим розслідуванням (провадженням). Також всі можливі клопотання таких суб'єктів до слідчого судді очевидно можливі на цій самій стадії, що впливає із системного аналізу норм розділу II кодексу та правил проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Саме на цих міркуваннях ґрунтується висновок про необхідну ознаку судового контролю як здійснення його лише на стадії досудового розслідування.

Однак існують аргументи на користь висновку про те, що така ознака не є обов'язково притаманною цьому інституту.

Насамперед, існує термінологічна проблема. Так, у ст.3 КПК України йдеться про «закінчення» досудового розслідування, у ст. 290 КПК України про «завершення»; чіткого розмежування між ними закон не містить.

Крім цього, п.18 ч.1 ст. 3 КПК України, який визначає термін «слідчий суддя» такого обмеження, як діяльність цього суб'єкту лише під час досудового розслідування, не містить. Передбачено механізм його обрання або визначення, коло обов'язків; межі їх виконання вказівкою на стадією процесу не обмежені.

Слід звернути увагу й на приписи ст. 206 КПК України, яка визначає обов'язки саме слідчого судді з захисту прав людини. Йдеться про обов'язки щодо осіб, які тримаються під вартою щодо їх негайного звільнення за відсутності судового рішення про позбавлення волі, забезпечення медичної допомоги, забезпечення судово-медичного обстеження (дивний термін, оскільки є лише судово-медична експертиза), забезпечення такої особи захистом тощо. Однак з точки зору теми роботи важливим є те, що й ця норма закону жодним чином не пов'язую із будь-якою стадією кримінального процесу обов'язок слідчого судді поновити порушені права людини.

З огляду на наведене не зайвим буде приділити увагу правилам проведення негласних (розшукових) слідчих дій. Наприклад, ст. 250 КПК України надає слідчому або прокурору почати проведення таких дій у невідкладних випадках без отримання ухвали слідчого судді. За таких обставин висунуто правило невідкладно звернутися з відповідним клопотанням до слідчого судді. Однак термін «невідкладно» процесуальним законом не визначений, що не виключає можливості звернутися до слідчого судді вже поза межами стадії досудового розслідування; при цьому залишити таке клопотання слідчий суддя не в змозі. Те саме стосується й можливості використання інформації, отриманої внаслідок проведення негласних слідчих (розшукових) дій, в іншому кримінальному провадженні. Таке використання можливе лише за ухвалою слідчого судді, що зазначено у ст. 257 КПК України. Знову ж таки прокурор не обмежений стадією процесу, і слідчий суддя зобов'язаний буде його клопотання розглянути навіть після закінчення досудового розслідування.

Але існує ще одна важлива проблема, яка носить не лише теоретичний, але й практичний характер.

Так, у пояснювальній записці до проекту КПК України 2012 року, серед іншого, вказувалося, що інститут додаткового розслідування в кримінальному процесуальному законодавстві є «рудиментом радянської епохи». Визначалося, що прийняття КПК України є одним з етапів судової реформи, яка має не тільки зводиться к покращенню діяльності суддів і судів, а в широкому розумінні сприяти створенню умов для посилення прав і свобод людини та громадянина. Інститут додаткового розслідування за рішенням суду або прокурора дійсно ліквідовано.

Проте суду надано право в стадії підготовчого розгляду повернути прокурору обвинувальний акт, який не відповідає вимогам закону (п.3 ч.3 ст. 314 КПК України). І системний аналіз кримінального процесуального закону призводить до однозначного висновку: використання цієї норми призводить до погіршення дотримання законних прав людини та громадянина.

З моменту направлення до суду обвинувального акта або відповідного процесуального клопотання стадія досудового розслідування є закінченою і поновлена бути не може. Відповідно припинилися повноваження слідчого та дізнавача, оскільки вони уповноважені здійснювати саме досудове розслідування (п.4¹, п.17 ч.3 ст. 3 КПК України). Припинилися і повноваження прокурора, які надані йому в цій стадії (ч.2 ст. 36 КПК України).

У свою чергу суд після отримання обвинувального акта зобов'язаний призначити та провести підготовче засідання, що прямо передбачене ч.1 ст. 314 КПК України. За наслідками цього засідання суд, поміж інших, має право констатувати факт невідповідності обвинувального акту вимогам закону. Наслідком такої констатації є постановлення ухвали про повернення обвинувального акту прокурору. Для оцінки використання такого інструменту як повернення обвинувального акту прокурору слід для прикладу навести третій квартал 2020 року. За відомостями Єдиного державного реєстру судових рішень за цей період суди України розглянули 5528 клопотань про повернення обвинувального акту прокурору [2].

Аналогія з інститутом додаткового розслідування в даному випадку існує. Проте, в кримінальному-процесуальному законодавстві, чинному за часів СРСР, наслідки повернення кримінальної справи на додаткове розслідування були врегульовані цілком однозначно. Було регламентовано строки такого розслідування, повноваження всіх учасників процесу, питання запобіжних заходів, можливі наслідки додаткового розслідування тощо.

Нічого схожого з цим чинний кримінальний процесуальний закон не містить. Отже у випадку повернення обвинувального акту прокурору судом стадія досудового розслідування не може бути поновлена, оскільки є закінченою. Повноваження слідчого, дізнавача і відповідні повноваження прокурора припинилися. Очевидною (однак прямо не передбаченою законом) уявляється єдина можливість саме уповноваженого прокурора сформулювати новий обвинувальний акт з урахуванням невідповідностей вимогам закону, на які вказав суд. Після цього має слідувати повторне направлення обвинувального акту в суд (і в ніякому випадку клопотань з інших процесуальних питань, оскільки для встановлення обставин, які можуть стати підставами для таких клопотань, необхідно проводити слідчі або інші процесуальні дії, що уявляється неможливим).

Проте, це є виключно теоретичним висновком, оскільки закон на цю тему не містить жодного слова. Саме тут і вбачаються проблеми реалізації конституційних прав людини та громадянина. Це стосується як потерпілого, так і обвинуваченого. До обвинуваченого зазвичай застосовано запобіжний

захід, іноді й такий як тримання під вартою; накладено арешти на майно тощо. Потерпілий є особою, яка прямо зацікавлена в захисті своїх прав, які порушено. Однак на жаль закон не регулює дій прокурора у випадку отримання обвинувального акта від суду. Це стосується і самого такого обов'язку, строку виконання такого обов'язку, необхідності вручення повторного обвинувального акта стороні захисту тощо.

Слід констатувати, що у випадку повернення обвинувального акта прокурору потерпілий, обвинувачений, захисник, особа, яка є власником майна, на яке накладено арешт, потрапляють під безумовну і необмежену владу прокурора. І лише від бажання прокурора залежить подальша доля кримінального провадження, а отже, можливості реалізації зазначеними суб'єктами своїх прав.

З точки зору викладеного необхідно оцінити можливості слідчого судді. Із системного аналізу ст. 3 та ст. 132 КПК України можна дійти висновку, що слідчий суддя уповноважений розглядати клопотання учасників процесу лише під час досудового розслідування. У випадку повернення обвинувального акта прокурору це є неможливим, як зазначено вище. Виключенням є приписи ст. 206 КПК України, які зобов'язують слідчого суддю перевірити законність утримання під вартою особи поза залежності від стадії процесу, та звільнити таку особу у випадку відсутності законних підстав для цього. Однак ці повноваження слідчого судді в змозі вирішити лише питання щодо запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. З огляду на те, що будь які заходи забезпечення кримінального провадження потенційно порушують права людини та громадянина, передбачені ст. 21-68 Конституції України [3] необхідно дійти висновку про значну недосконалість процесуального закону.

Тобто, існує стадія кримінального процесу, не передбачена ані законом, ані наукою, така собі «міжстадійність», де лише слідчий суддя в змозі поновити права учасників процесу.

Викладене свідчить про необхідність уточнення визначення самого інституту судового контролю, яке, на думку автора, має бути викладене наступним чином: судовим контролем є безпосередня перевірка слідчим суддею законності та обґрунтованості рішень, дій або бездіяльності сторони обвинувачення та інших державних органів в кримінальному провадженні.

Використана література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України // електронний ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
2. Єдиний державний реєстр судових рішень // електронний ресурс: <https://reyestr.court.gov.ua/>
3. Конституція України // електронний ресурс // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/stru#Stru>

ПРО НАУКОВИЙ ПОГЛЯД НА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАКОНОДАЧОГО УНОРМУВАННЯ ПОКАРАННЯ

Дудоров О.О., д. ю. н., проф.,
заслужений діяч науки і техніки
України, завідувач науково-
дослідної лабораторії з проблем
попередження, припинення та
розслідування кримінальних
правопорушень територіальними
органами Національної поліції
України Луганського державного
університету внутрішніх справ
імені Е.О. Дідоренка

Відповідаючи на питання, яку роль у боротьбі зі злочинністю відіграє покарання, М. Бажанов писав, що далеко не головну і лише допоміжну, оскільки перевага має надаватись заходам економічного, політичного та організаційного характеру [1, с. 130]. Сказане в жодному разі не означає приниження тієї ролі, яку відіграє кримінальний закон і діяльність правоохоронних органів. Там, де переконання у протидії кримінально протиправній поведінці не дає бажаного результату, держава вимушена застосовувати засоби примусу, включаючи покарання.

Вважається, що закріплена законодавством тієї чи іншої держави система покарань і практика їхнього застосування є показником морального й інтелектуального рівня суспільства. Питання оптимізації караності кримінальних правопорушень гостро стоять чи не перед усіма країнами світу. Ускладнюється проблема конструювання взаємоузгоджених, співмірних кримінально-правових санкцій і через те, що суспільство, розвиваючись, крім покарання, знаходить інші, менш репресивні, але ефективніші засоби кримінально правового впливу. Я не втомлююсь повторювати, що нюанси кримінально-правової кваліфікації, тонкощі кримінально-правової характеристики окремих кримінальних правопорушень, інші проблеми Загальної та Особливої частин кримінального закону значною мірою втрачають сенс, якщо за вчинене кримінальне правопорушення не признається справедливе, адекватне покарання або якщо призначене покарання не виконується або виконується неналежним чином. Відтак наукова обґрунтованість побудови санкції кримінально-правової норми має не менше значення, ніж правильне конструювання її диспозиції.

Не викликає сумнівів і та обставина, що чинному Кримінальному кодексу України (далі – КК) (не в останню чергу внаслідок його перманентного «реформування») бракує виваженого, кваліфікованого підходу

до побудови санкцій. Останні, відіграючи роль формального класифікатора кримінальних правопорушень за ступенем їхньої тяжкості (навіть за формальної відсутності на це вказівки у ст. 12 КК), переважно характеризуються довільністю і позбавлені наукового (у т. ч. соціологічного та психологічного) обґрунтування. З-поміж іншого фахівцями констатується встановлення істотно різних покарань за кримінальні правопорушення однакової (схожої) суспільної небезпеки (тяжкості) і різний вплив однакових кваліфікуючих ознак на зміну міри типового покарання. Як наслідок, наявні санкції нерідко дають спотворене уявлення про суспільну небезпеку того чи іншого кримінального правопорушення.

Наприклад, складно пояснити, чому у частинах других статей 239, 239-1 та 239-2 КК, якими регламентовано відповідальність за діяння (земельні делікти), що спричинили «загибель людей або інші тяжкі наслідки» («тяжкі наслідки»), як максимально суворе покарання передбачено позбавлення волі на строк до 5 років (нетяжкий злочин) у той час, як за порушення правил охорони або використання надр, що призвело до аналогічних наслідків (ч. 4 ст. 240 КК), – 7 років, за знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу (ч. 2 ст. 245 КК) – 10 років (тяжкі злочини), а за умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів ПЗФ (ч. 2 ст. 252 КК) – 12 років позбавлення волі (особливо тяжкий злочин). За таких обставин не можна не погодитись з Ю. Пономаренком, який пише, що законодавець часто встановлює санкції, керуючись позаправовими міркуваннями, інколи інтуїтивно, «на око» [2, с. 351].

Тезу про те, що законодавець доволі легко, не обтяжуючи себе пошуком потрібної аргументації, змінює статус того чи іншого кримінального правопорушення (роблячи це саме через зміну санкцій), можна ілюструвати безкінечно. Наприклад, підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та ФОПів, віднесене згідно із Законом від 22 листопада 2018 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» до числа кримінальних проступків, повернуло собі статус злочину на підставі Закону від 6 грудня 2019 р. «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». І це при тому, що згадане підроблення документів немає підстав визнавати предикатним діянням із погляду інкримінування ст. 209 КК «Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом». Щодо кримінальних правопорушень проти довкілля складно зрозуміти, чому частину цих посягань віднесено до кримінальних проступків, а решту, незважаючи на приблизно однаковий рівень суспільної небезпеки, без будь-яких видимих причин та обґрунтувань – до злочинів [3, с. 107–117].

Недосконалість санкцій негативно впливає на ефективність кримінального закону. Зокрема, прагнення посилити кримінальну

відповідальність за певні діяння за допомогою закріплення позбавлення волі на певний строк як єдиного (безальтернативного) виду покарання часто-густо призводить на практиці до зворотного ефекту, коли замість «реального» відбування покарання чи не всі засуджені звільняються від призначеного покарання у виді позбавлення волі на певний строк (те саме стосується й обмеження волі) – передусім на підставі ст. 75 КК «Звільнення від відбування покарання з випробуванням». У сьогоднішній судовій практиці трапляються випадки застосування згаданої статті КК навіть щодо осіб, які вчинили особливо тяжкі злочини, зокрема умисне вбивство, із зверненням при цьому до ст. 69 КК. Слушним у цьому контексті є висловлювання Ю. Пономаренка про «наявність істотної розбіжності між законодавчо встановленою караністю кримінальних правопорушень і сукупністю кримінально-правових засобів-установлень, що фактично використовуються судами як покарання» [2, с. 244–245].

Відтак є підстави погодитись із М. Хавронюком, який, характеризуючи нашу систему покарань, у відгуку на автореферат докторської дисертації Н. Орловської «Санкції кримінально-правових норм: засади та принципи формування» вдався до образних висловлювань. На думку згаданого вченого, санкції кримінально-правових норм як основні, найбільш часто вживані інструменти мають бути найвищої якості і перебувати в ідеальному порядку – як скальпелі, голки, дзеркала, зонди і пінцети у хірурга. Продовжуючи цю аналогію, можна сказати, що більшість предметів передбаченого чинним КК набору санкцій здається схожою на іржавий, брудний інструмент, що дивом зберігся у саквояжі «дохтура» з часів А. Чехова і М. Булгакова.

Отже, на сьогодні виникла потреба не лише у вдосконаленні правового регулювання окремих видів покарань, уточнення їхнього місця в системі покарань (сказане стосується насамперед штрафу, каральний вплив якого у 2011 р. серйозно зріс без зміни його місця в «драбині» покарань), а й в модернізації (перегляді) всієї системи покарань, підвищення її ефективності.

Слід відзначити, що концептуальні засади побудови санкцій у кримінальному праві не обійдені увагою в юридичній науці України (достатньо пригадати докторські дисертації Т. Денисової, О. Книженко, Н. Орловської, О. Рябчинської). На цьому фоні Ю. Пономаренко своєю фундаментальною монографією [2] не просто розвинув вчення про кримінально-правові санкції, а спромігся розробити оригінальну (причому цілісну, несуперечливу, методологічно і логічно вивірену) теорію визначення караності кримінальних правопорушень, на підставі чого запропонував присвячений такій караності ретельно продуманий модельний розділ Загальної частини перспективного кримінального закону. Втілення цієї моделі у нормативну матерію, як видається, уможливить істотний прогрес у правовому регулюванні покарання як ключового для протидії кримінально протиправній поведінці засобу.

Схвально з-поміж іншого слід оцінити ту обставину, що у запропонованій теоретичній моделі [2, с. 576–582] Ю. Пономаренко частково

відійшов від втіленого у проєкті нового КК положення про мінімалізм покарань. Рецензуючи проєктований документ, ми з Є. Письменським критично оцінили таку ініціативу робочої групи з розвитку кримінального права, зазначивши, що нова система покарань не сприймається як достатньо диференційована, виключає можливість призначення покарань окремим (специфічним) категоріям порушників кримінально-правових заборон, призводитиме до штучного зростання «тюремного населення» (не маєш грошей на сплату штрафу – будеш ув'язнений) і потребуватиме істотних змін у кримінально-виконавчій системі [4, с. 47–48].

На цьому фоні підхід, відбитий у монографії Ю. Пономаренка, виглядає виграшним. Водночас не всі положення розробленої здобувачем теоретичної моделі розділу Загальної частини кримінального закону, присвяченого караності кримінальних правопорушень, яка (модель) є квінтесенцією і логічним завершенням проведеного дослідження, сприймаються однозначно чи можуть бути підтримані.

Так, пропонована модель не дає чіткої відповіді на питання, як має вирішуватись проблема караності кримінальних правопорушень, вчинюваних військовослужбовцями, неповнолітніми або молодими людьми. Може скластись хибне враження, що тут немає жодної специфіки і, відповідно, диференціація підходів до караності вчинків цих категорій делінквентів не потрібна. Окремі формулювання, включені в авторські редакції статей про види покарань (ч. 2 і ч. 3 статті про громадські роботи, ч. 2 статті про довічне ув'язнення), схиляють до такої думки, однак не вважаю правильним те, що суб'єкти законодавчої ініціативи, які «візьмуть на озброєння» обговорювану теоретичну модель, у цьому разі мають губитись у здогадах. Тим більше, що Ю. Пономаренко, чудово усвідомлюючи позначену проблему, не відкидає положення про особливості змісту чи обсягу правообмежень для названих категорій осіб або спеціальні режими відбування ними покарань [2, с. 534–537]. Тому теоретична модель відповідного розділу Загальної частини кримінального закону щонайменше мала б містити відсильні положення щодо специфіки караності кримінальних правопорушень окремих категорій осіб.

Постає питання, чи є сенс закріплювати у законодавчому порядку наведене дослідником визначення поняття покарання. Адже, як це доведено ним самим [2, с. 162, 167–168, 186, 191, 296], покарання за своїми ознаками повністю збігається з іншим кримінально-правовим засобом – кримінальною відповідальністю при тому, що остання включає в себе, крім покарання, обов'язки, які суд покладає на особу, звільнену від відбування покарання, і судимість. Визначення ж (дефініція) – це, як відомо, логічний прийом, який дозволяє з-поміж іншого здійснити специфікацію об'єкта, що вивчається, тобто сформулювати критерії, за якими цей об'єкт відрізняється від інших. Крім того, згадування у визначенні поняття покарання про обвинувальний вирок створює підґрунтя для подальших (принаймні теоретичних) дискусій щодо того, чи узгоджується з таким визначенням подальша заміна покарання на підставі ухвали суду.

Одночасна вказівка у меті покарання на «запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень і спонукання особи до правослухняної поведінки» не є вдалою. Якщо покарання покликане спонукати особу до правослухняної поведінки, то це охоплює запобігання вчиненню особою нових кримінальних правопорушень. До того ж «спонукання до правослухняної поведінки» виглядає перебільшенням ролі кримінального закону загалом і покарання зокрема: вони можуть (мають) стимулювати хіба що до невчинення кримінальних правопорушень, а не будь-яких протиправних вчинків (адміністративних проступків, цивільних деліктів тощо).

Якщо стосовно визнання кари метою чи змістом покарання точиться «вічна» дискусія, і можна виділити 4 групи відповідних теоретичних позицій [2, с. 156], то чи не слід взагалі відмовитись від того, щоб, так би мовити, нормативно-безапеляційно фіксувати кару як складову мети покарання? Тим більше, що: 1) кару фактично пропонується визнавати засобом для досягнення іншої (кінцевої) мети – запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень; 2) дискусійним є «прив'язування» превентивного значення покарання суто до ознаки кари; 3) за пропонованого підходу пенальна політика держави набуватиме відверто репресивного «ухилу». Небезпідставною видається також думка А. Музики та О. Гороха, які, з огляду на відмову від концепту «невідворотність покарання», називають норму кримінального закону, яка визначає мету покарання, «рудиментом минулого» [5, с. 21]. Справді в сучасних умовах допустимо ставити питання про мету (зокрема, в контексті її законодавчого закріплення) кримінальної відповідальності або навіть ширше – про мету застосування заходів кримінально-правового впливу (кримінально-правових засобів тощо).

Пропонована у монографії назва статті «Система покарань», в якій зазначається, що таку систему складають 5 видів покарань, означає навряд чи виправдане ототожнення переліку видів покарань і системи покарань. До слова проти такого ототожнення і, зокрема, проти «найбільш спрощеного розуміння системи покарань» виступає і сам Ю. Пономаренко [2, с. 447–453]. Система покарань (попри численність відповідних дефініцій у науці кримінального права) не може бути зведена до сукупності (множини) видів покарань, перерахованих у певній («правильній») послідовності. Не заглиблюючись у відповідну теоретичну дискусію і не оцінюючи запропоноване Ю. Пономаренком визначення системи покарань, зазначу, що з урахуванням сказаного назва ст. 51 чинного КК «Види покарань» є більш вдалою.

Вимушений констатувати використання автором монографії розпливчастих формулювань, які здатні створити підґрунтя для виникнення корупційних ризиків: «... якщо суд вважатиме, що їхнє застосування сприятиме досягненню мети покарання» (ч. 2 статті про громадські роботи); «Питання про призначення штрафу вирішується з урахуванням майнового стану засудженої особи» (ч. 5 статті про штраф); «З урахуванням майнового

стану засудженої особи суд може прийняти рішення про сплату штрафу частинами... або відстрочення його сплати на строк до одного року» (ч. 6 статті про штраф); «Щодо особи, засудженої до довічного ув'язнення, яка має низький ризик вчинення нового злочину, здатна інтегруватися в суспільство...» (ч. 3 статті про довічне ув'язнення). Хіба використання наведених формулювань узгоджується з тезою про те, що кримінально-правові норми, які визначають покарання, повинні мати дієві запобіжники від зловживання ними [6, с. 1]? Таких запобіжників я не помітив і в авторській редакції статті про санкції [6, с. 32–34], з якої впливає широка дискреція суду при обранні (в межах однієї з типових санкцій) конкретного виду і розміру покарання за певне кримінальне правопорушення.

Згадування у статті про обмеження свободи конкретного нормативно-правового акту (Закон України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні») [6, с. 31] є недоречним. Адже подібна конкретизована форма бланкетного способу викладення нормативного матеріалу доцільна лише за умови стабільності відповідного регулятивного законодавства; в інших випадках варто вказувати на юридичну силу та (або) галузеву належність акту, що застосовується для конкретизації змісту бланкетної диспозиції.

Ознайомлення з пропонованою редакцією статті про обмеження свободи дозволяє висловити і деякі інші критичні міркування: 1) не зрозуміло, чому (на противагу статті про громадські роботи) тут не визначаються категорії осіб, до яких це покарання (враховуючи його специфіку) не повинне застосовуватись; 2) пропонована каральна суть обмеження волі дозволяє ставити це покарання (такий собі «домашній арешт») на умовно перше місце в переліку покарань з розглядом його як найм'якшого (наведені у монографії [2, с. 443–444] міркування про порівняльну суворість різних видів покарань не переконують); 3) неясно, чи вказані в ч. 1 обмеження є альтернативними, чи на засудженого має покладатись кожне з цих обмежень; 4) ініційований Ю. Пономаренком формат обмеження волі дуже нагадує пробацію / режим випробування при звільненні від покарання, через що постає питання, як вченому бачиться співіснування цих кримінально-правових засобів; 5) зазначивши, що для випадків крайньої потреби (наприклад, для реалізації права засудженого на охорону здоров'я) закон має передбачати для суду повноваження призупиняти окремі з правообмежень такого виду покарання, як обмеження свободи [2, с. 493], дослідник не потурбувався про те, що реалізувати цю слушну ідею в проєктованій статтію.

Пропоновані визначення ув'язнення (на певний строк і довічного) [6, с. 31–32] не повною мірою враховують ту обставину, що ув'язнення обмежує не лише право на особисту свободу, а цілий комплекс прав особи.

Визначаючи таке покарання, як довічне ув'язнення, Ю. Пономаренко вказує на безстрокове тримання засудженої особи в установі виконання покарання. Цю дефініцію доречно переформатувати, виключивши з неї вказівку на безстроковість. Адже дослідник передбачає можливість

перетворення цього покарання із безстрокового у строкове: «... довічне позбавлення свободи має бути «довічним» лише формально і передбачати реальні можливості бути припиненим з визначених законом підстав зі звільненням особи від його подальшого відбування» [2, с. 429]. Як варіант ми з Є. Письменським щодо проєкту нового КК пропонували зазначити, що довічне ув'язнення полягає у перебуванні засудженого у відповідній установі поза визначеним строком [2, с. 50].

Щодо вжиття всіх можливих заходів для реституції чи компенсації шкоди як однієї з умов, за сукупності яких суд вправі ухвалити рішення про заміну довічного ув'язнення ув'язненням на строк від 25 до 30 років або про умовне звільнення від подальшого відбування покарання, то можна спрогнозувати, що встановлення наявності цієї умови на практиці відбуватиметься у суперечливий спосіб, адже встановити, чи насправді всіх (чи не всіх) можливих заходів вжила особа буде непросто. До того ж постає питання: «вжила всіх можливих заходів для реституції чи компенсації» – це те саме, що «здійснила реституцію або компенсацію шкоди»? Тут бажана більша визначеність.

Взагалі не думаю, що частині 3 статті про довічне ув'язнення, в якій йдеться про заміну довічного ув'язнення ув'язненням на певний строк та про умовне звільнення від подальшого відбування цього покарання, місце саме в цій статті, бо теоретична модель розділу про покарання допускає (треба так розуміти) існування окремого розділу, подібного до розділу XII Загальної частини чинного КК «Звільнення від покарання та його відбування».

Норми, що визначають покарання, на переконання Ю. Пономаренка, мають бути не лише виваженими, послідовними, справедливими, розумними, а й інтуїтивно зрозумілими [6, с. 1]. Не думаю, що ця вимога гарно поєднується з ідеєю типових санкцій, розміщених у Загальній частині майбутнього КК і «прив'язаних» до ступенів тяжкості кримінальних правопорушень. Ю. Пономаренко стверджує, що встановленню санкцій мають передувати попередні визначення та оцінка ступенів тяжкості кримінальних правопорушень, їх ранжирування чи класифікація за цим ступенем і подальше співвідношення із системою типових санкцій [6, с. 26]. Проблема, однак, полягає в тому, що проєкт нового КК у частині визначення тяжкості кримінальних правопорушень є надмірно ускладненим. Як відомо, ідея максимально типізувати санкції за вчинення кримінальних правопорушень, перемістивши їх із Особливої до Загальної частини КК, наразі жорстко критикується якраз на тій підставі, що це істотно ускладнить розуміння покарання, яке може бути призначене за вчинене кримінально протиправне діяння.

Одна з проблем пропонованої теоретичної моделі розділу про покарання полягає також у тому, що вона написана не «під» чинний КК. Відтак для того, щоб належним чином оцінити її завершеність, потрібні теоретичні моделі інших, взаємопов'язаних розділів загальної частини кримінального закону. До того ж автор моделі мав би потурбуватись про

комплекс перехідних положень, який би згладжував істотні розбіжності між моделлю (у випадку її сприйняття законодавцем) і чинним КК.

Використана література:

1. Бажанов М.И. Уголовное право Украины. Днепропетровск: Пороги, 1992. 168 с.
2. Пономаренко Ю.А. Загальна теорія визначення караності кримінальних правопорушень: монографія. Харків: Право, 2020. 720 с.
3. Дудоров О., Мовчан Р. Про напрями вдосконалення механізму кримінально-правової охорони довкілля (на замітку розробникам нового Кримінального кодексу України). *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2020. № 1. С. 92–125.
4. Дудоров О.О., Письменський Є.О. Покарання в проєкті нового Кримінального кодексу України: окремі критичні застереження. *Реформування кримінального законодавства крізь призму історичного надбання*: матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 18 берез. 2021 р.) / редкол.: В.В. Черней, С.Д. Гусарев, С.С. Чернявський та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2021. С. 47–51.
5. Музика А.А., Горох О.П. Покарання та його застосування за злочини проти здоров'я особи: монографія. Київ: ПАЛИВОДА А.В., 2012. 404 с.
6. Пономаренко Ю.А. Загальна теорія визначення караності кримінальних правопорушень: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2021. 44 с.

ШАХРАЙСТВО В БІЗНЕСІ АБО ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЕКОНОМІЧНІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ВЧИНЕНІ ШЛЯХОМ ОБМАНУ АБО ЗЛОВЖИВАННЯ ДОВІРОЮ

Каменський Д.В.,

доктор юридичних наук, професор
кафедри правознавства Бердянського
державного педагогічного університету

А. Безверхов: сьогодні система «шахрайських» кримінально-правових норм в умовах Позитивно сприймається висловлювання В. Навроцького про те, що практично всі новели розділу про злочини у сфері господарської діяльності можна віднести до різновидів шахрайства в його широкому розумінні [1, с.

281]. Розмірковуючи над питаннями виокремлення системоутворювальних ознак злочинів, учинюваних у сфері економічної діяльності, В. Хилюта, своєю чергою, акцентує увагу на такій ознаці: переважна більшість таких злочинів поєднані з фальсифікацією, обманом у зобов'язаннях та зловживанням довірою [2, с. 16]. Цю позицію розвиває ринкової економіки потребує поширення на майнові відносини, які наразі набувають різних юридичних форм прояву і не зводяться виключно до охорони права власності. До того ж варто приділити більш прискіпливу увагу правовій конструкції «зловживання довірою, повноваженнями», яка покликана реагувати на випадки неналежного управління та розпорядження чужими активами (у т. ч. капіталом комерційних організацій) усупереч законним інтересам довірителя [3, с. 24].

В основу більшості статей розділу VII Особливої частини КК покладено «шахрайську складову»: вітчизняний законодавець презюмує, що для економічних посягань властивим є обман (приховування, перекручування, замовчування відомостей тощо, тобто загалом нечесна поведінка) чи зловживання довірою в їхніх різноманітних формах, найбільш небезпечні з яких власне і були криміналізовані законодавцем. Аргументи на користь цієї тези будуть запропоновані згодом.

До речі, схожу ідею втілено в американській моделі кримінально-правової охорони економічних відносин. Наприклад, норми федерального кримінального закону про відповідальність за порушення відносин фондового ринку, відносин у сфері оподаткування, відносин у сфері надання фінансових послуг, відносин конкуренції, а також відносин щодо визнання особи неплатоспроможною, які будуть предметом наукового аналізу в цьому підрозділі роботи, сконструйовані здебільшого таким чином, що в їхньому змісті простежується вказівка на свідоме перекручування винних фактів та обставин, які мають економіко-правове значення. Це лише підтверджує тезу про втілення американським законодавцем ідеї про специфічний обман, про, так би мовити, обман в економіці, з метою реагування на сучасні, високоінтелектуальні прояви посягань на окремі групи правовідносин в умовах вільного ринку.

І. Клепицький звертає увагу на специфіку суспільної реакції на норму про шахрайство: нібито використовуючи відповідну заборону (заборони), працівники правоохоронних органів здійснюють надмірне втручання в підприємницьку діяльність і в такий спосіб суттєво заважають економічному розвитку. Автор навіть згадує відоме висловлювання: «не обманеш – не продасиш», тобто шахрайство начебто є невід'ємною частиною ведення бізнесу, з чим варто змиритись задля стимулювання економічного розвитку. Водночас підтримую вченого в тому, що насправді серйозні, самодостатні підприємці, які утворюють умовний авангард національної економіки, вдаються до шахрайських зловживань украй рідко [4, с. 48].

У порівняльному контексті зі справжнім науковим інтересом сприймається інтерпретація концепції шахрайства в американському кримінальному праві, запропонована С. Буеллом, знаним у США експертом з

проблем кримінальної відповідальності за економічні злочини. Він справедливо зауважує, що суспільні реалії навколо шахрайських зловживають чинять серйозний тиск на існуючі підходи до нормативної регламентації такої поведінки. Автор додає, що в загальному праві шахрайство завжди тлумачилось поширювально, у режимі перманентно відкритого переліку форм реалізації обманної поведінки. Тобто постійне розширення меж кримінальної відповідальності за шахрайські злочини відбувалось за результатами розгляду кримінальних справ у режимі *ex post* (спрямованість на поведінку в минулому). Водночас серйозна небезпека для суспільства загалом, а також для окремих індивідів, у т.ч. суб'єктів економічних відносин, зокрема, виникає тоді, коли невідомо, яким чином суд реагуватиме на нові, можливо неоднозначні з точки зору попередньої практики та моральних установ, форми юридично (та економічно) значущої поведінки. Учений переконує в тому, що юридичне визначення шахрайства не може виправдовувати *ex ante* (спрямовану на майбутнє) неточність, змістову розмитість його нормативної «оболонки» у вигляді відповідної заборони. С. Буелл резюмує, що пошук вдалого правового визначення шахрайства повинен бути компромісним і враховувати, з одного боку, соціальні вимоги та фактори перманентного науково-технічного прогресу і розвитку економіки, а з іншого, права та законні інтереси інших осіб – членів суспільства. Якщо буде обрано звужувальний підхід до розуміння шахрайства, то виникатиме небезпека реалізації суспільно шкідливої поведінки за відсутності належного реагування з боку закону. І навпаки, у разі занадто поширювальної інтерпретації шахрайства представники суспільства, зокрема бізнесмени, потрапляють у пастку невідомого – ніхто не буде заздальгидь, тобто до завершення судового розгляду по кожній кримінальній справі, знати про межі правомірності своєї поведінки, яка може тільки-но плануватись [5, с. 521–522]. Як бачимо, концепція злочинного шахрайства є не такою вже однозначною, як може здаватися на перший погляд, особливо на фоні численних і високомінливих соціально-правових чинників.

Ще декілька слів про американські реалії протидії шахрайським проявам в економічній сфері. Зокрема, про високий рівень законодавчої уваги (і, відповідно, про визнання ним небезпечного характеру) до шахрайства в економічній сфері свідчить той факт, що в структурі чинного федерального КК розташовані одразу дві глави, які містять норми «антишахрайського» спрямування. Це Глава 47 «Шахрайство та неправдиві заяви» (англ. – “Fraud and False Statements”), яка містить §§ 1001–1040, а також Глава 63 «Поштове шахрайство та інші шахрайські злочини» (англ. – “Mail Fraud and Other Fraud Offenses”), у якій розташовані §§ 1341–1351. У межах цих двох глав можна нарахувати сорок чотири заборони, більшість з яких стосуються проявів шахрайства в різних сферах національної економіки (у т.ч. в сфері фінансів). Наразі глава 63 об'єднує вісім складів шахрайства, більшість з яких варто віднести саме до економічної сфери (до сфери бізнесу). Це § 1341 «Шахрайства та афери», § 1342 «Фіктивне ім'я чи адреса», § 1343 «Шахрайство з використанням телеграфу, радіо чи телебачення», § 1344 «Банківське

шахрайство», § 1347 «Шахрайство в сфері охорони здоров'я», § 1348 «Шахрайство з цінними паперами та товарами», § 1350 «Неправдиве засвідчення фінансових звітів корпоративними службовцями», § 1351 «Шахрайство із залученням іноземної праці».

Однією з традиційних заборон на економічне шахрайство у США є § 1001 федерального КК, який визнає федеральним злочином обман будь-яких представників законодавчої, виконавчої чи судової влади. Для інкримінування відповідної обманної поведінки необхідно встановити, що особа свідомо та умисно вчинила альтернативно одне з трьох діянь: 1) фальсифікувала, приховала чи перекутила будь-який матеріальний факт з використанням будь-якої схеми, махінації чи інструменту; 2) зробила будь-яке матеріально обманне, фіктивне чи шахрайське повідомлення чи створила у потерпілого відповідне уявлення; 3) створила чи використала будь-який неправдивий лист чи документ, усвідомлюючи при цьому, що відповідний носій містив неправдиву (шахрайську) інформацію чи запис про факти.

Показово, що, аналізуючи текст цієї загальної та низки спеціальних федеральних заборон на білокомірцеве шахрайство з позицій лінгвістичної науки, американський дослідник Р. Шуй привертає увагу до використаних законодавцем слів «свідомо», «умисно», «приховує», «схема», «лист», «документ». На його думку, усна та письмова мова є саме тими «знаряддями», за допомогою яких шахрайські схеми реалізуються, а згодом викриваються правоохоронцями. У цікавому монографічному дослідженні, присвяченому лінгвістичному аналізу серії кримінальних справ про різні види економічного шахрайства (зокрема, у сфері державних замовлень, корупційних схем за кордоном, легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом, економічного шпіонажу, антимонопольної політики, а також на ринку цінних паперів), американський автор наполягає на тому, що саме мова правопорушників, висловлена в будь-який спосіб, є ключовим доказом вини у цій категорії справ [6, с. 12–13].

Повертаючись до огляду вітчизняних наукових позицій щодо концепції обману в бізнесі, зазначу, що, наприклад, М. Веремеєнко пропонує шахрайство в сфері підприємницької діяльності визначати як викрадення чужого майна чи придбання права на чуже майно шляхом обману чи зловживання довірою, поєднане з завідомим невиконанням договірних зобов'язань у сфері підприємницької діяльності. Такі дії, додає автор, спрямовані проти відносин власності: по-перше, пов'язаних з установленим у державі порядком розподілу матеріальних благ; по-друге, таких, що утворюються щодо майна чи права на майно; по-третє, таких що утворюються в процесі здійснення підприємницької діяльності. Така спрямованість, вважає він, дозволяє виокремити ознаки, які індивідуалізують відносини власності як безпосередній об'єкт шахрайства в сфері підприємницької діяльності стосовно родового об'єкта злочинів проти власності [7, с. 47].

До слова серед «класичних» нормативних проявів «економічного» шахрайства, щоправда в ретроспективі, можна назвати скасовану в 2011 році

заборону на обман покупців (ст. 225 КК). Вона визнавала злочином умисне обмірювання, обважування, обраховування чи інший обман покупців або замовників під час реалізації товарів або надання послуг, якщо такі дії були вчинені у значних розмірах.

Позитивно сприймається тезу про те, що однією з криміногенних закономірностей ринку варто визнати різноманітність видів шахрайських об'єктів, перманентні процеси їх видоутворення та постійного пристосування до змінюваної економічної організації виробництва та обміну; ця закономірність визначає процес ускладнення безпосередніх об'єктів шахрайства [8, с. 9].

Вади законодавчого конструктивного характеру притаманні відповідним заборонам за кримінальним законодавством як України, так і США. Адже не дарма вітчизняні та американські вчені-криміналісти піддають нормативні конструкції шахрайських зловживань послідовній критиці – і в частині уточнення, із доречним посиланням на доктринальні напрацювання і потреби практики, змісту об'єктивних ознак, і щодо належного обґрунтування виду і форми вини, а також додаткових ознак суб'єктивної сторони (*mens rea*), і щодо оптимізації кримінальних санкцій за прояви економічного обману (зловживання довірою), нарешті щодо юридично коректного відмежування видів економічних шахрайств від суміжних посягань.

Американський юрист Л. Бейдер констатує, що неспроможність чи небажання судів більш-менш точно визначити термін «шахрайство» дає прокурорам, суддям та присяжним *carte blanche* в частині криміналізації поведінки, яка зачіпає їхнє особисте сприйняття морально-філософських категорій добра і зла. Адже яке значення може мати описуюче шахрайство словосполучення «за рахунок інших»? Автор далі констатує: якщо спробувати пояснити цю концепцію за допомогою інших понять, то стає очевидним, що цей зворот є настільки широким та неоднозначним, що він *de facto* може охопити будь-який прояв суб'єктивно образливої поведінки. Л. Бейдер резюмує свої міркування словами про те, що змістова розмитість поняття шахрайства у федеральному кримінальному праві порушує його фундаментальний принцип, а саме: право громадян знати про межі забороненої кримінальним законом поведінки [9].

Задля справедливості аргументації та повноти аналізу варто звернути увагу на питання відмежування шахрайської поведінки в економіці від складних і певною мірою неоднозначних проявів правомірних ділових практик, а також від цивільно-правових деліктів. На практиці непоодинокими є випадки, коли провести юридично коректну межу між певним економічним злочином, з одного боку, та проявом нормальної (прийнятною) практики ведення бізнесу, з іншого, надзвичайно складно. Вдалиий приклад на цю тезу пропонує В. Хилюта. Досліджуючи специфіку кримінальної відповідальності за встановлення або підтримання монопольних цін за КК Республіки Білорусь (ст. 245 КК), він акцентує увагу на проблемі встановлення вини у цьому злочині за умови, що єдиним показником ефективності роботи керівника виступає розмір

отриманого підприємством прибутку. З економічної точки зору збільшення прибутку традиційно досягається за рахунок поєднання максимізації ціни товару і мінімізації витрат на його виробництво. А тому цілком прогнозовано будь-який керівник намагатиметься, скориставшись своїм поточним ринковим становищем, купити за нижчою ціною сировину і комплектуючі та продати за максимально високою ціною кінцевий продукт. У зв'язку з цим виникає доречне питання щодо того, в який саме момент такі дії входять у протиріччя з кримінальним законом [10, с. 274–275]. Складність пошуку відповіді на це питання сумнівів не викликає.

З наведеними міркуваннями резонують аргументи П. Яні: використовувані для виявлення монополю високих цін способи включають методи, які базуються на порівнянні ціни товару, встановленої монополістом, та економічно обґрунтованих витрат на виробництво і реалізацію товару з урахуванням прийнятної розміру прибутку. Проте при виявленні монополю високих цін завжди присутня частка припущення, а на припущенні, як відомо, обвинувальний вирок не може ґрунтуватись [11, с. 24].

Як бачимо, відмежування цілеспрямованої умисної поведінки економічного правопорушника від цілком нормальної поточної діяльності уповноваженої особи суб'єкта економічних відносин або, наприклад, від збігу негативних мікро- чи макроекономічних обставин (яких у «турбулентній» вітчизняній економіці вистачає) може бути надзвичайно складним. Схожа до описаної вище ситуація може бути застосована також до інших сфер економічних відносин у державі, наприклад, у частині проблем відмежування: ухилення від сплати податків від податкової оптимізації (мінімізації, планування); доведення до банкрутства від настання стійкої фінансової неспроможності суб'єкта господарської діяльності внаслідок збігу об'єктивних економічних обставин; маніпулювання на фондовому ринку від звичайного здійснення операцій з цінними паперами в специфічних умовах функціонування фондового ринку України тощо.

Використана література:

1. Навроцький В. О. Середньострокові тенденції розвитку кримінального права України. *Кримінальний кодекс України: 10 років очікувань*: тези доповідей та повідомлень учасників Міжнародного симпозіуму, 23–24 вересня 2011 р. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. С. 279–282.

2. Хилота В.В. Преступления против порядка осуществления экономической деятельности: проблемы правотворчества и правоприменения: моногр. Гродно: ГрГУ, 2014. 456 с.

3. Безверхов А. Безвозмездность как признак экономического преступления. *Уголовное право*. 2016. № 5. С. 17–19.

4. Клепичкий И. Мошенничество: проблемы юридической техники и квалификации. *Уголовное право*. 2015. № 5. С. 48–52.

5. Buell S. What Is Securities Fraud? *Duke Law Journal*. 2011. № 61. P. 511–581.

6. Shuy R. The Language of Fraud Cases. Oxford: Oxford University Press, 2016. 301 p.

7. Веремеенко М.В. Объект мошенничества в сфере предпринимательской деятельности. *Вестник Томского государственного университета. Право*. 2014. № 4. С. 44–49.

8. Безверхов А. Мошенничество и его виды: вопросы законодательной регламентации и квалификации. *Уголовное право*. 2015. № 5. С. 8–14.

9. Bader L. Trying to Define “Fraud” Under Federal Criminal Law. URL: <https://www.forbes.com/sites/insider/2011/10/19/trying-to-define-fraud-under-federal-criminal-law/#3382b3161527> (дата звернення: 12.05.2021).

10. Хилюта В.В. Преступления против порядка осуществления экономической деятельности: проблемы правотворчества и правоприменения: моногр. Гродно: ГрГУ, 2014. 456 с.

11. Яни П. С. Проблемы уголовно-правовой охраны экономики от недобросовестной конкуренции. *Российская юстиция*. 2010. № 11. С. 22–27.

ЩОДО РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ «ПЕРСОНАЛЬНІ ДАНІ ПРАЦІВНИКА»

Коваленко О. О.

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільно-
правових дисциплін і трудового
права імені професора О.І.
Процевського Харківського
національного педагогічного
університету ім. Г.С. Сковороди

Окреслення чинною Конституцією України напряду свого розвитку як держави соціальної та правової [1, ст.1], в якій людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю, а права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, і де утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1, ст.3], вимагає, насамперед створення та функціонування фундаментальної правової бази реалізації та охорони зазначених прав.

Чільне місце серед таких прав людини займає право на невтручання в особисте життя. Адже «ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і

сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України» [1, ст.32]. І це право має охоронятись у правовій державі.

Але, одночасно не слід забувати і про те, що здійснення певної діяльності людини об'єктивно потребує того, щоб ці дані із особистого та сімейного життя людина оприлюднювала, тобто таки зазнавала втручання в своє особисте життя. І тому досить важливо знайти ту золоту середину, ту межу, де охороняється і особисте право, і дотримуються публічні права у питанні надання та використання персональних даних, які людина мусить надавати для реалізації інших своїх прав, зокрема й права на працю.

Окрім того, що надання персональних даних є необхідним етапом для укладення трудового договору, а отже потенційний працівник має їх надати потенційному роботодавцю, чим вже відкриває до них доступ для користування, а отже й створює потенційну загрозу щодо їх захищеності, варто наголосити й на тому, що суцільна комп'ютеризація всіх сфер людського життя також наразі додалась як серйозний фактор збільшення загрози щодо їх несанкціонованого використання третіми особами. Тому на порядку денному сучасної науки постає питання щодо вироблення системи дієвих заходів щодо охорони персональних даних працівника. І, починати вирішення цього питання, звісно, треба з самого початку – з розуміння поняття «персональні дані працівника».

Треба акцентувати увагу на тому, що зараз в чинному законодавстві дефініції «персональні дані працівника» не встановлено. Та й, власне, Кодекс законів про працю України (далі КЗпП України) [2] взагалі фактично не приділяє уваги захисту персональних даних працівника. Спеціального нормативно-правового акту, який би регулював зазначені процеси також не прийнято.

Тому звернімося до загального визначення персональних даних, що міститься у законодавстві України. У даний час ці визначення містяться у двох Законах: Законі України «Про захист персональних даних» [3] та Законі України «Про інформацію» [4].

Закон України «Про захист персональних даних» визначає: «персональні дані - відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована» [3, ст.2].

Закон України «Про інформацію» визначає «інформація про фізичну особу (персональні дані) - відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована» [4, ст.11].

Як бачимо, зміст понять є тотожним, однак, у другому випадку законодавець використовує як рівноцінні поняття «інформація про фізичну особу» та «персональні дані». Дивно, що законодавці не вирішили це питання узгоджено, бо логічно було б, щоб нормативно-правові акти, що містять визначення одного й того самого поняття використовували однаковий підхід. Для ефективного механізму захисту прав необхідною є точність визначень.

Чим більше неузгодженостей – тим більше питань, відповіді на які є неоднозначними. А варіативність частіше й породжує порушення прав.

Д.С. Гета вважає, що поняття «інформація» та «дані» у контексті визначення словосполучення «персональні дані» є тотожними.[6, с. 14]. Із цією думкою варто погодитись, адже, як зазначено в довідкових виданнях, дані – це відомості, показники, необхідні для ознайомлення з ким-, чим-небудь, для характеристики когось, чогось або для певних висновків, рішень [7]. А інформація – це відомості про які-небудь події, чиюсь діяльність і т. ін.; повідомлення про щось [7]. Тобто слова «дані» фактично є тотожними слову «інформація». Тому суперечностей у даних поняттях не вбачається. І, отже, їх зміст рівноцінний і вони можуть застосовуватись як синоніми.

Відмітною, знаковою рисою у дефініціях «інформація» та «персональні дані» є те, що ці поняття охоплюють відомості, за якими можна ідентифікувати, визначити особу. Тобто мова йде про ті суттєві ознаки, про їх певний набір, що дозволяють охарактеризувати особу та визначити її саме як конкретну особу – загального суб'єкта права. При цьому, переліку відомостей, за якими визначаються персональні дані законодавством не визначено. Але є орієнтовний перелік персональних таких даних, що визначив Конституційний Суд України стосовно тлумачення інформації про особисте та сімейне життя особи, які, власне кажучи, і є персональними даними про особу.

«Конституційний Суд України, даючи офіційне тлумачення частин першої, другої статті 32 Конституції України, вважає, що інформація про особисте та сімейне життя особи (персональні дані про неї) - це будь-які відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована, а саме: національність, освіта, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, матеріальний стан, адреса, дата і місце народження, місце проживання та перебування тощо, дані про особисті майнові та немайнові відносини цієї особи з іншими особами, зокрема членами сім'ї, а також відомості про події та явища, що відбувалися або відбуваються у побутовому, інтимному, товариському, професійному, діловому та інших сферах життя особи, за винятком даних стосовно виконання повноважень особою, яка займає посаду, пов'язану зі здійсненням функцій держави або органів місцевого самоврядування. Така інформація про фізичну особу та членів її сім'ї є конфіденційною і може бути поширена тільки за їх згодою, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини» [7].

Акцентуємо увагу, що ч.2 ст. 5 Закону України «Про захист персональних даних» зазначає, що персональні дані можуть бути віднесені до конфіденційної інформації про особу законом або відповідною особою. Не є конфіденційною інформацією персональні дані, що стосуються здійснення особою, яка займає посаду, пов'язану з виконанням функцій держави або органів місцевого самоврядування, посадових або службових повноважень [3, ч.2 ст.5].

Стосовно визначення персональних даних працівника, видається треба йти подальшим шляхом у започаткованому законодавством напрямі. І зважати

не тільки на те, що це особа, що вже працює за трудовим договором, але й на те, що це особа, яка працівником ще не є, а тільки намагається ним стати. А саме: якщо у загальному значенні персональні дані про особу є тими суттєвими ознаками, що дозволяють охарактеризувати та визначити її саме як конкретну особу – загального суб'єкта права, то персональні дані працівника – це ті відомості, які дозволяють ідентифікувати особу як здатну до виконання роботи за трудовим договором, як потенційного та дійсного суб'єкта трудових відносин. Бо на етапі підбора працівника, укладення трудового договору бажані знайомлять зі своїми даними з особистого життя, надають ці дані роботодавцю, який має їх зберігати, принаймні, до обрання того єдиного кандидата на посаду, що отримає статус працівника.

Р.І. Чанишев вважає, що персональні дані працівника потрібно розуміти як будь-яку інформацію, яка стосується конкретного працівника та необхідна роботодавцю у зв'язку з використанням праці цього працівника на умовах трудового договору. Це може бути тільки така інформація, яка необхідна роботодавцю у зв'язку з трудовими правовідносинами [10, с. 75].

Дане визначення, видається не відтворює повністю того змісту, який має вкладатись у визначення персональних даних працівника, бо він значно звужує його і вже прив'язує до певних трудових правовідносин із визначенням трудової функції, виконання якої й обумовлює вимогу про ці відомості. Тобто, у цьому визначенні мова йде вже про фактичні дані, тобто ті, що були обрані для певних трудових правовідносин, а отже тільки про дійсного працівника.

Персональні дані працівника, на мою думку, мають визначатися ширше і характеризувати фізичну особу і як потенційного працівника. Тобто включати всі можливі характеристики, що ідентифікують або можуть конкретно ідентифікувати особу як таку, що здатна працювати чи працює за трудовим договором. Інакше кажучи, мова має йти про юридичний та фактичний зміст поняття «персональні дані працівника» (скажімо, подібно до того розподілу змісту правовідносин, відомого в теорії права, на фактичний і юридичний).

Знов-таки, користуючись загальними надбаннями юридичної науки, звернімо увагу на те, що, як зазначає О.В. Оніщенко, до мінімального обсягу відомостей, які дозволяють ідентифікувати особу, можна віднести інформацію про прізвище, ім'я та по батькові особи разом з датою її народження або домашньою, поштовою чи електронною адресою, або номером телефону, або індивідуальним податковим номером [9, с. 61].

Аналогічно, взявши цю точку за відправну у виведенні складу інформації, що входить до персональних даних працівника, а також, користуючись ст. 22 КЗпП України, відмітимо, що до останньої варто включити інформацію про прізвище, ім'я та по батькові особи, що міститься у паспорті чи у свідоцтві, домашню, поштову чи електронною адресу, номер телефону, індивідуальний податковий номер, відомості про стан здоров'я, про освіту, про вік, про кваліфікацію, стаж та досвід роботи на відповідній посаді, якщо такі дані вимагаються законодавством [2, ст.22].

Тут варто також наголосити, що юридичний зміст поняття «персональні дані працівника» є значно ширшим від фактичного. А от фактичний є значно детальнішим і змістовнішим, але він не є довільним і може включати в себе лише ті відомості, що дозволяє вимагати законодавство, керуючись особливостями виконання трудової функції працівника.

Використана література:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 р. № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>.
3. Про захист персональних даних. Закон України від 01.06. 2010 р. № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>.
4. Про інформацію. Закон України від 02.10. 1992 р. № 2657-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>.
5. Гета Д.С. Захист персональних даних працівників у трудових відносинах: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Кривий Ріг, 2017. 202 с.
6. Словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/>.
7. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України № 2-рп/2012 від 20.01. 2012р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-12#Text>.
8. Чанишев Р.І. Поняття та класифікація персональних даних працівників. Актуальні проблеми держави і права. 2007. Вип.30. С. 73-81.
9. Оніщенко О.В. Захист персональних даних. Юридичний вісник. 2012. № 1 (22). С. 60-64.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОГО ТА МІЖНАРОДНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА

Мирошниченко В.О.,
канд. пед. наук, доцент
кафедри правознавства
Бердянського державного
педагогічного університету

Однією з головних ознак сучасного світового соціального прогресу є зростання значущості інформації у суспільних відносинах, перехід від

індустріального до інформаційного суспільства, від енергетичних технологій до інформаційних.

Проблема реалізації права на інформацію неодноразово ставала предметом дискусій як науковців, законотворців, політиків так і споживачів інформації. Питання інформаційного права досліджували вітчизняні вчені: І. Бачило, В. Брижко, В. Галуцько, В. Залізник, Б. Кормич, О. Кохановська, В. Ліпкан, В. Цимбалюк та ін. Однак сучасні динамічні інформаційні перетворення викликають необхідність їх комплексного аналізу і розуміння з боку вітчизняної юридичної науки, яка поки що не виробила стійкі теоретичні позиції формування правових основ інтеграції в інформаційній сфері.

З метою приєднання України до Європейського Співтовариства, в якому активно розвивається інформаційне суспільство, стає край необхідно вирішувати комплекс важливих організаційно-правових питань. Обіг інформації у суспільстві дає підстави для висновку про появу нового виду суспільних відносин – інформаційних, що є об'єктом правового регулювання. Існує суспільна потреба зближення та поступового приведення законодавства України у відповідність до міжнародних вимог. Вельми актуальним є аналіз зарубіжного досвіду регулювання зазначених суспільних відносин [1].

У структурному відношенні можна виділити два основні виміри щодо правового регулювання у сфері інформації в Україні: міжнародно-правовий (міжнародні акти універсального та регіонального значення) та національний (міжгалузевий та відомчий). Найбільш універсальним та базовим є міжнародно-правовий вимір [2].

Міжнародне інформаційне право — це комплексна галузь міжнародного права про відносини в інформаційній сфері у міжнародному співтоваристві. Комплексність міжнародного інформаційного права полягає у тому, що воно формується за об'єктною ознакою (інформацією) на основі методів міжнародного публічного права та міжнародного приватного права.

Міжнародне співробітництво в галузі інформації з питань, що становлять взаємний інтерес, здійснюється на основі міжнародних договорів, укладених Україною та юридичними особами, які займаються інформаційною діяльністю.

Законодавством України передбачено низку норм щодо дії міжнародних договорів на території держави. У сфері реалізації Національної програми інформатизації законодавством передбачено, якщо міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що містяться в Законі України «Про Національну програму інформатизації», то застосовуються правила міжнародних договорів (ст. 28 Закону України «Про Національну програму інформатизації» від 4 лютого 1998 р.).

Міжнародне співробітництво у сфері телекомунікацій здійснюється відповідно до Закону України «Про телекомунікації» від 18 листопада 2003 р. Врегулюванню цього питання присвячена Глава XIII зазначеного закону.

Щодо формування українського сегмента глобальної інформаційної інфраструктури, у тому числі Інтернету, Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про захист інформації в автоматизованих системах» від 31 травня 2005 р. передбачено, що іноземні держави, іноземні фізичні та юридичні особи можуть бути власниками автоматизованих систем в Україні, власниками інформації, що розповсюджується та обробляється в автоматизованих системах України, або засновувати спільні з українськими юридичними та фізичними особами підприємства з метою створення автоматизованих систем, постачання інформації до автоматизованих систем України, обміну інформацією між автоматизованими системами України та автоматизованими системами інших держав.

Окремі види такої діяльності здійснюються на підставі спеціального дозволу (ліцензії), що видається уповноваженим на це органом.

Участь України у міжнародних інформаційних відносинах визначається й іншими законодавчими актами, зокрема такими:

- «Про ратифікацію Статуту і Конвенції Міжнародного союзу електров'язку» (від 15 липня 1994 р.);

- «Про ратифікацію Угоди про співробітництво в галузі охорони авторського права і суміжних прав» (від 27 січня 1995р.);

- «Про приєднання України до Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів (Паризького акта від 24 липня 1971 р., зміненого 2 жовтня 1979 р.)» (від 31 травня 1995 р.);

- «Про ратифікацію Четвертого додаткового протоколу до Статуту Всесвітнього поштового союзу» (від 2 червня 1995 р.);

- «Про ратифікацію Договору про закони щодо товарних знаків» (від 13 жовтня 1995 р.);

- «Про приєднання України до Статуту Ради Європи» (від 31 жовтня 1995 р.);

- «Про ратифікацію Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини 1950 р., Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» (від 17 липня 1997 р.);

- «Про ратифікацію Конвенції про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, 1990 р.» (від 17 грудня 1997 р.);

- «Про ратифікацію Угоди щодо співробітництва у розвитку та використанні систем стільникового рухомого зв'язку» (від 3 березня 1998 р.).

В окремих сферах інформаційних відносин на міжнародному рівні прийнято спеціальні нормативні акти, які є міжнародними стандартами суспільних інформаційних відносин. Як приклад назвемо нормативні акти щодо захисту персональних даних:

- Конвенція № 108 Ради Європи «Про захист фізичних осіб при автоматизованій обробці даних» (від 28 січня 1981 р.);

- Директива 95/46/ЄС «Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і вільного обігу цих даних» (від 24 жовтня 1995 р.);

- Директива 97/66/ЄС «Про обробку персональних даних і захист приватності (приватності) у телекомунікаційному секторі та рекомендації щодо захисту даних в інформаційних супермагістралях».

Під інформаційним простором України розуміють весь простір, на який поширюється її юрисдикція. Взаємини і взаємодія України у світовому інформаційному просторі базуються на законодавстві і визнаних Україною міжнародних актах. Ця взаємодія здійснюється з урахуванням національних інтересів і економічної доцільності, забезпечення належного рівня інформаційної безпеки і захисту екології.

Україна підтримує міжнародні ініціативи, що спрямовані на розвиток і ефективне використання світової інформаційної інфраструктури, проведення погодженої науково-технічної політики, раціональне використання природних ресурсів і збереження навколишнього середовища.

Для забезпечення рівноправного та скоординованого включення України до світового інформаційного простору необхідно визначити головні принципи міжнародної взаємодії :

- використання світового досвіду з інтеграції правового, організаційного і технічно-технологічного змісту;
- створення нормативно-правової бази інформатизації різних суб'єктів на основі системи дво- і багатобічних міжнародних договорів і угод;
- правове і технологічне забезпечення доступу різних суб'єктів до закордонних інформаційних ресурсів;
- впровадження міжнародних стандартів для забезпечення пошуку, збору, збереження і використання інформації;
- активне використання закордонних інформаційних продуктів для формування власних інформаційних ресурсів України;
- придбання ліцензій, створення спільних підприємств у сфері інформатизації, тощо [3].

Отже, інформаційний простір України повинен формуватися як органічна складова світового та європейського інформаційних просторів із урахуванням національних інтересів України та забезпечення її інформаційної безпеки.

Використана література:

1. Красноступ Г.М. Організаційно-правові аспекти необхідності реформування сучасного інформаційного законодавства. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_5461

2. Примаков К.Ю. Міжнародно-правові стандарти регулювання у сфері масової інформації та їх впровадження в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. №6/2016. URL: <http://lsej.org.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/2-uncategorised/63-6-2016-ukr>

3. Інформаційне право. Jure - український юридичний портал. URL: <http://jure.in.ua/category/konspekty/informatsijne-pravo/>

ПРО ДЕЯКІ НЕДОЛКИ КОНСТРУЮВАННЯ СТАТТІ 240-1 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Мовчан Р. О., доктор юридичних наук, доцент кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права Донецького національного університету імені Василя Стуса

19 грудня 2019 р. вітчизняними парламентаріями було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства про видобуток бурштину та інших корисних копалин» (далі – Закон від 19 грудня 2019 р.). Ухвалюючи цей Закон, народні депутати України мали на меті повернути у правове русло відносини щодо видобування бурштину, масове нелегальне, а отже – і безконтрольне видобування якого в нашій державі набуло таких масштабів, що загрожувало Україні екологічною катастрофою [1], і тому небезпідставно визнавалось однією з найбільших актуальних екологічних загроз національній безпеці [2, с. 124–140]¹. Досягнення ж цієї мети мало бути забезпечено завдяки одночасному впровадженню двох заходів: з одного боку, врегулювання процедури отримання спеціального дозволу на користування надрами з метою видобування бурштину, а з іншого – посилення відповідальності за порушення відтепер законодавчо регламентованого порядку видобування останнього. І якщо реалізація умовно першого із зазначених вище кроків вимагала та логічно призвела до оновлення регулюючих норм екологічного та відповідних поресурсних галузей права, то ініціатива законодавця щодо посилення відповідальності за так звані «бурштинові» правопорушення була втілена насамперед за рахунок доповнення Кримінального кодексу України (далі – КК) новою ст. 240-1 «Незаконне видобування, збут, придбання, передача, пересилання, перевезення, переробка бурштину». Доповнення КК відповідною кримінально-правовою новелою ставить перед кримінально-правовою наукою низку питань, головним з яких є остаточний спосіб відбиття у нормативному матеріалі розглядуваної законодавчої ініціативи, зокрема, обраний варіант викладення ознак об'єктивної сторони досліджуваного кримінального правопорушення.

Хоча у супровідних документах до відповідного законопроекту йшлося про протидію проявам «традиційного» незаконного видобування бурштину, у новій ст. 240-1 КК законодавець значно розширив зміст передбаченого нею

¹ За словами колишнього заступника міністра екології та природних ресурсів України С. Коломієць, навіть за найскромнішими підрахунками обсяги нелегального видобутку бурштину сягають від 120 до 300 т на рік, але справжню цифру не знає ніхто [3, с. 21].

кримінального правопорушення, вказавши не лише на видобування, а й на збут, придбання, зберігання, передачу, пересилання, перевезення та переробку бурштину, законність походження якого не підтверджується відповідними документами. За допомогою цього кроку (його необхідність підтримували і деякі криміналісти [4, с. 293]) законодавець намагався вирішити проблему кримінально-правової оцінки діянь осіб, які безпосередньо не видобувають, але всіляко сприяють незаконному видобутку бурштину.

Не заперечуючи суспільної небезпеки описаних у ст. 240-1 КК діянь, водночас хотілося б звернути увагу на кількох моментах, які ставлять під сумнів доцільність такого рішення:

1) якщо згадані у ст. 240-1 КК дії (крім видобування) були заздалегідь обумовлені, то вони цілком підпадали б під визначення і тому безпроблемно могли б кваліфікуватися як пособництво (ч. 5 ст. 27 КК) незаконному видобуванню бурштину;

2) якщо ж особа вчинила придбання, отримання, зберігання чи збут бурштину, які, навпаки, не були заздалегідь обіцяними (відсутні ознаки співучасті), то її дії так само безпроблемно могли б бути кваліфіковані вже за ст. 198 КК, яка розрахована саме на подібні випадки. При цьому жодних підстав вважати, що вчинення відповідних дій саме з бурштином є істотно небезпечнішим порівняно з аналогічними діями не лише з іншими природними ресурсами (наприклад, перевезення незаконно знятого ґрунту, шкір незаконно добутих тварин, рибних ресурсів тощо), а й з будь-якими іншими предметами (збут викрадених телефонів, ноутбуків тощо) і тому вимагало встановлення диференційованої відповідальності у спеціальній ст. 240-1 КК вочевидь немає;

3) що ж до вказаного у ст. 240-1 КК і водночас не згаданого у ст. 198 КК заздалегідь не обіцяного пересилання, перевезення та переробки бурштину, то переконаний, що з урахуванням очевидно невисокого ступеня суспільної небезпеки цих дій, їхня криміналізація виглядає явно надмірною. До речі, з урахуванням того, що, на відміну від ст. 198, у ст. 240-1 КК вказується не на «завідомо одержаного кримінально протиправним шляхом», а на «законність походження якого не підтверджується відповідними документами», питання про надмірність криміналізації може виникнути і стосовно інших описаних у розглядуваній кримінально-правовій забороні дій. Так, в юридичній літературі відмічається, що придбання бурштину може полягати у т. ч. і в привласненні знайденого [5, с. 130]. Навіть більше – у практиці застосування ст. 240-1 КК вже зустрічалися випадки притягнення до кримінальної відповідальності осіб, яким інкримінувалося саме те, що вони просто знайшли (з юридичної точки зору – придбали) бурштин, законність якого не була підтверджена відповідними документами [6]. Виникають логічні та, вочевидь, риторичні питання – а чи притаманний цим діям такий ступінь суспільної небезпеки, який є достатнім для визнання їх кримінально протиправними, і чи можна, відповідно, вважати виправданим рішення, яким бурштин фактично був

вилучений із цивільного обігу і таким чином «прирівнявся» у своєму правовому статусі до зброї, наркотичних засобів тощо;

4) нарешті зазначу, що, вочевидь, мають рацію правники, які звертають увагу на тій обставині, що використання вживаного у ст. 240-1 КК формулювання «законність походження якого не підтверджується відповідними документами» може, як і в сумнозвісному прикладі зі ст. 368-2 КК, призвести до постановки питання про неконституційність цієї норми через те, що за допомогою цього тягар доказування правомірності бурштину фактично перекладається на сторону захисту [7]. Очевидно, що використання згаданого формулювання значно спрощує процес доказування наявності ознак складу кримінального правопорушення. Водночас переконаний, що, на відміну від тієї таки ст. 368-2 КК, у нашому випадку, зокрема з урахуванням відсутності вказівки на особливого спеціального суб'єкта, підстав для прийняття відповідного рішення (визнання норми неконституційною) органом конституційної юрисдикції навіть більше.

Використана література:

1. Гришко Л. «Бурштинова лихоманка» загрожує Україні екологічною катастрофою. URL: <https://www.dw.com/uk/a-19077234>.

2. Національна безпека України у викликах новітньої історії: монографія / авт.-уклад. В. І. Шпак; кер. авт. кол. С. І. Табачников. Київ: ДП «Експрес-об'ява», 2020. 464 с.

3. Бредіхіна В. Л., Васильчук Я. С. Сучасні проблеми правового регулювання видобування бурштину. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 7. С. 213–217. doi: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-7/54>.

4. Черниш Р. Ф. Актуальні проблеми законотворчості у сфері легалізації видобутку корисних копалин (бурштину-сирцю). *Інтелектуальна економіка: глобальні тенденції та національні перспективи*: Матеріали II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Житомир: ЖНАЕУ, 2016. С. 290–294.

5. Мостепанюк Л. О., Павловська А. А. Аналіз складу злочину, передбаченого статтею 240-1 Кримінального кодексу України. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2020. № 2. С. 126–133.

6. Вирок Володимирецького районного суду Рівненської області від 2 листопада 2020 р. у справі № 556/1535/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92592982>.

7. Популізм як двигун змін до кримінального закону. URL: <https://glavcom.ua/digest/populizm-yak-dvigun-zmin-do-kriminalnogo-zakonu--694644.html>.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ АГРЕСІЇ У СПІВРОБІТНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Новицька І. В., викладач кафедри гуманітарних дисциплін та психології поліцейської діяльності, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Дослідження агресивної поведінки особистості є однією з класичних проблем психологічної науки. Разом із тим особливої уваги заслуговує вивчення агресії у працівників тих професій, чия діяльність пов'язана з ризиками для життя, емоційними перевантаженнями, роботою у стресових умовах тощо. Яскравим прикладом даного напрямку є співробітники правоохоронних органів, котрі, як відомо, володіють правом примусу, в наслідок чого надмірна агресивність в них може набувати особливо небезпечних форм прояву, зокрема, виражатися у зловживанні службовими повноваженнями, конфліктній поведінці тощо.

Вітчизняні науковці Н. М. Теслик і Н. В. Коляда [0] зазначають, що агресивність як риса характеру може бути корисною для правоохоронців, проявляючись у наполегливості, цілеспрямованості, готовності відстоювати інтереси громадян та держави. Проте важливо, щоби при цьому показники агресивності залишалися у межах норми. Дослідники опитали 258 осіб, які проходили первинну підготовку патрульних поліцейських у м. Суми, і дійшли висновку, що загалом, рівень агресії вітчизняних правоохоронців тримається на середньому та низькому рівні. Зокрема: на середньому рівні знаходяться такі показники агресії, як: фізична агресія, опосередкована агресія, почуття провини; на низькому – дратівливість, негативізм, образливість, підозрілість, ворожість, загальний показник агресії. Єдиний показник, що знаходиться на помірно-високому рівні, – це вербальна агресія, але він також маніфестується у межах норми.

Інші науковці – С. О. Ларіонов, П. В. Макаренко, В. В. Доценко [0] – вивчали імпліцитні аспекти прояву агресії у досвідчених співробітників правоохоронних органів. Дослідження проводилося на базі курсів підвищення кваліфікації Харківського національного університету внутрішніх справ. Вченими було опитано 138 працівників поліції віком 24-35 років, з яких 57 жінок та 81 чоловік. За результатами дослідження було встановлено, що чоловікам більшою мірою притаманна фізична агресія, жінкам – вербальна. Проте дані показники агресії зберігаються у межах нормотипічних проявів. Дослідники встановили цікавий аспект: у тренінговій вправі, що передбачала «захоплення» стільця, на якому сидів інший учасник, понад 60% поліцейських продемонструвало високий показник агресії. При чому чоловіки здебільшого «маніпулювали» стільцем (намагалися його висмикнути, забрати), жінки –

«тілом» людини, яка на ньому сиділа (штовхали, смикали за одяг, тягли за руку тощо). Цікаво також зауважити, що за результатами даного дослідження більш агресивно поводитися ті правоохоронці, що не мали досвіду силового протистояння (молоді службовці, слідчі, жінки). В той час як ті, хто частіше зустрічався з агресією на практиці (патрульні поліцейські, оперативні працівники), або взагалі не використовували агресивну поведінку, або проявляли її дозовано і дуже швидко. І лише 25% учасників вправи намагалися вступити у вербальний контакт з особою, що сиділа на стільці, з метою домовитися, знайти компроміс.

У дослідженні А. С. Андрушко та Х. П. Довгань [0] наводяться гендерні особливості прояву агресії у вітчизняних правоохоронців. Дослідження проводилося у підрозділі Національної поліції серед інспекторів патрульної поліції м. Львова. У ньому взяло участь 50 осіб (28 чоловіків та 22 жінки) віком від 24 до 35 років. Так, було встановлено, що правоохоронцям чоловікам властиві: фізична агресія, підозрілість, жорсткість, директивність, в них також вищий загальний показник агресії; жінкам властиві такі ознаки агресивності, як: образливість та афектація (схильність підкреслити або перебільшити свої почуття). Автори роблять висновок, що чоловікам у більшій мірі притаманна фізична агресія, жінкам – образливість та непряма агресія.

З метою уточнення даних про виявлення агресії у вітчизняних правоохоронців нами було проведене власне пошукове дослідження. У ньому взяло участь 40 осіб (15 співробітників патрульної поліції, з яких 1 жінка і 14 чоловіків віком від 25 до 38 років; та 25 слідчих, з яких 9 жінок та 14 чоловіків віком від 21 до 42 років). Дослідження проводилося в рамках курсів підвищення кваліфікації на базі Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. Для вивчення рівнів і форм прояву агресії використовувався «Опитувальник агресивності Басса-Даркі» в адаптації Єніколопова. Відмінності за проявами різних видів агресії між представниками різних підрозділів наводяться у Таблиці 1.

Таблиця 1.

Особливості прояву агресії у правоохоронців із урахуванням підрозділів служби.

	фізична агресія	опосередкована агресія	дратівливість	негативізм	образливість	підозрілість	вербальна агресія	провина	ворожість	загальна агресивність
Загальний середній показник (n=40)	6,4	5,05	4,7	2,5	3,02	4,02	7,9	4,5	6,6	18,5
Патрульні поліцейські (n=15)	6,43	5,36	4,29	2,5	2,93	3,43	7,64	3,71	5,07	17,3
Слідчі (n=25)	6,4	4,85	5	2,5	3,1	4,45	8,15	5,15	7,75	19,45

Відмінності між підгрупами патрульних та слідчих за критерієм f^* з кутовим перетворенням	0	1,8	0,52	0	0,39	1,6	0,8	1,94	1,35	0,89
Рівень значимості відмінностей, p	-	0,05	-	-	-	0,05	-	0,05	-	-

Як видно з Таблиці 1, патрульні поліцейські демонструються статистично значимо вищі показники опосередкованої агресії ($f^*=1,8$; $p\leq 0,05$); в той час, як слідчі характеризуються більш вираженою підозрілістю ($t=1,6$; $p\leq 0,05$) та почуттям провини ($t=1,94$; $p\leq 0,05$). Слід зазначити, що на рівні тенденції слідчим також притаманний вищий показник ворожості ($t=1,35$; $p>0,05$).

Хоча чисельність вибірки і учасників у кожній із підгруп не дають змогу сформулювати остаточні висновки, на нашу думку, результати, отримані у пілотажному дослідженні, цілком логічні, і пояснюються особливістю професійної діяльності підрозділів.

Висновки. Вивчення агресивності правоохоронців є актуальною психологічною задачею. Дана проблема добре висвітлена у вітчизняних публікаціях, зокрема, з урахуванням гендерних відмінностей досліджуваних.

Проте, особливості прояву агресії у різних підрозділах вивчалися, з нашої точки зору, недостатньо, що зумовило інтерес до проведення даного пошукового дослідження. Його результати показують, що слідчі відрізняються від патрульних поліцейських за низкою параметрів агресивності. Зокрема, їм в більшій мірі властиві підозрілість і почуття провини, в меншій – опосередкована агресія. Ми вважаємо, що знайдені відмінності демонструють перспективність подальших розвідок у даному напрямку досліджень.

Використана література:

1. Андрушко Я. С., Довгаль Х. П. Агресивність працівників поліції: статеві аспекти дослідження. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2017. № 2. С. 16–24.
2. Ларіонов С. О., Макаренко П. В., Доценко В. В. Поведінкова діагностика агресивної поведінки працівників Національної поліції засобами психологічного тренінгу. Право і безпека. 2018. № 1 (68). С. 39–49.
3. Теслик Н. М., Коляда М. В. Агресивність у структурі особистісних компетентностей патрульних поліцейських у період первинної підготовки. Вісник національного університету оборони України. 2018. № 1 (49). С. 95–102.

ЧАРІВНЕ СЛОВО «ФАКТОРИНГ» ТА ЙОГО ПРАВОВІ НАСЛІДКИ

Петягіна І.Б., старший викладач
кафедри правознавства
Бердянського державного
педагогічного університету

Терміни «кредит», «кредитні кошти» та взагалі кредитні правовідносини міцно увійшли в побут пересічного українця. Стало зрозумілим, що для втілення в життя своєї «матеріальної» мрії можна не відкладати кошти, відмовляючи собі у нагальних потребах, не чекати, поки збереться необхідна сума. Для вирішення таких проблем людством створено чудові фінансові установи – банки, які в повній мірі функціонують в нашій державі і створені, втому числі, для надання громадянам фінансових послуг, до яких законодавство України відносить і кредитування. Очевидним є той факт, що майже увесь світ живе в кредит, але не завжди суб'єкт кредитних правовідносин враховує і аналізує свої фінансові можливості. Не можна укладати кредитні договори на суму, яка в декілька разів перевищує річний дохід особи; не можна отримувати кредит у грошовій одиниці (валюті), в якій не отримуєш заробітну плату або інші види доходів; також не слід брати кредит для придбання непотрібної речі, щоб втерти носа сусідові чи родичам (в наявності – суб'єктивний фактор впливу)! Але всі ці розуміння прийдуть згодом, коли неодноразова фінансова криза спровокує комерційні банки на жорсткі заходи щодо кредитоотримувачів – боржників. Слід розуміти, що, згідно діючого законодавства України, банк – це юридична особа, метою створення якої є отримання прибутку, а не співчуття клієнту. Тому банк майже ніколи не займає сторону клієнта, а враховуючи те, що кредитні ресурси – це запозичений капітал банківської установи, а не його власні кошти, він змушений за будь яких обставин повернути суми кредиту, які надано за рахунок депозитів та залишку грошових коштів на рахунках фізичних та юридичних осіб. Сумно, коли банк, користуючись своїм правом, підтвердженим забезпечувальними договорами (договір застави, договір поруки, договір майнового поручительства тощо) звертає стягнення на майно кредитоотримувача, який не може вчасно виконати свої зобов'язання за кредитним договором [2]. Але ще сумнішою є ситуація, коли, на підставі договору про відступлення права вимоги, сума кредиту «продається» іншому кредитору, про що боржник узнає пізніше. І в житті схвильованого боржника з'являються нові обличчя – колектори. Діяльність фінансових установ, що надають колекторські послуги, на теперішній час майже не врегульована діючим законодавством, і фінансовий регулятор – Національний банк України тільки-но отримає можливість їх контролювати на підставі Закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту споживачів при врегулюванні простроченої заборгованості», який був прийнятий 19.03.2021 року та набере чинності в липні поточного року.

Фахівці в галузі права та фінансів іноді, консультуючи клієнтів щодо отримання кредиту, рекомендують звертати увагу на пункти договору, в яких йдеться мова про можливість укладання договорів про відступлення права вимоги, і наполягати на видаленні такого пункту із тексту кредитної угоди. І банківська установа, якій вкрай важливо розмістити запозичені кошти на своїх умовах під певний відсоток [6] [9], навіть іноді може піти на зустріч клієнту, виключаючи з угод умови ст. 512 – 519 Цивільного кодексу України [2]. Але текст кредитного договору потрібно не просто читати, а ретельно вивчати кожен його пункт, тому що, наприклад, десь в розділі «Додаткові умови» може причаїтись чарівний термін «факторинг», а умови укладання такої угоди – посилення на діюче законодавство. Аналізуючи положення ст. 1077 – 1086 Цивільного кодексу України і розбираючись, про що йдеться мова, приходимо до висновку, що факторинг – це фінансування під відступлення права грошової вимоги, строк платежу за якою або настав, або виникне в майбутньому [2]. Доречним буде зазначити, що подібне відступлення може відбуватися с дисконтом: тобто борг в 100 000 гривень можна відступити (читай «продати») за півціни, якщо в цьому є нагальна потреба і співпадають інтереси сторін – учасників договору факторингу. Але це не звільняє боржника від виконання обов'язків в повному обсязі, включаючи штрафні санкції. Сторонами договору факторингу є: фактор (можна сказати – покупець боргу) – банк або інша фінансова установа, і клієнт (можна сказати – продавець боргу) – юридична особа або фізична особа – суб'єкт підприємницької діяльності. Прискіпливо розбираючись в хитрощах цивілістики, можна прийти до висновку, що клієнтом може виступати і банк, так як він є юридичною особою, а фактором – фінансова установа, що, в нашому випадку, надає колекторські послуги. Самою жахливою є стаття 1080 Цивільного кодексу України, яка визначає, що договір факторингу є дійсним незалежно від наявності домовленості в договорі між клієнтом і боржником про заборону відступлення права грошової вимоги [2]. Тобто скільки б не сперечався в подальшому боржник – кредитоотримувач, в жодному разі не можна обмежити право банку – клієнта на можливість подальшого відступлення права своєї вимоги іншій стороні – фактору. Повідомлення боржника про укладання договору факторингу і визначення нового кредитора відбувається вже після укладання зазначеного договору. Ці правовідносини стосуються і фізичних, і юридичних осіб, і в них немає жодного порушення норм цивільного і господарського права.

Але, спираючись на норми законодавства України, що регулює банківську діяльність, можна визначити грубе порушення вимог щодо розголошення інформації, яка становить банківську таємницю. Під дію режиму «банківська таємниця» підпадає інформація щодо фінансового стану кредитоотримувача, його операцій та угод, про його організаційно-правову структуру, напрями діяльності тощо [6]. Банки зобов'язані забезпечити збереження інформації, що становить банківську таємницю. Розкривати її банківська установа має право тільки з певних підстав обмеженому колу

суб'єктів, вичерпний перелік яких наводиться в ст. 61 Закону України «Про банки і банківську діяльність» [6]. І відсутня будь-яка інформація, що доступ до банківської таємниці можна надавати на підставі договору факторингу іншій юридичній особі – фінансовій установі, що «купила» борг! Доцільним буде нагадати і про кримінальну відповідальність за розголошення комерційної або банківської таємниці, передбачену ст. 232 Кримінального кодексу України [4].

Загальна та судова практика демонструють необізнаність кредитоотримувачів у зазначених вище правовідносинах, що в подальшому тягне за собою коло проблем, при вирішенні яких можна понести фінансові втрати в рази більше, ніж отримано банківських кредитних коштів. І доки ці питання належним чином не врегульовані чинним законодавством України і існують певні розбіжності в різних галузях права, слід пам'ятати, що втягнутись в кредитні відносини набагато легше, ніж вийти з них з невеликими втратами фінансового ресурсу, здоров'я та репутації.

Використана література:

1. Конституція України [Електронний ресурс]: Конституція, закон від 28 червня 1996 р., № 254к/96-ВР. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
2. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]: закон, кодекс від 16 січня 2003 р., № 435-IV. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
3. Господарський кодекс України [Електронний ресурс]: закон, кодекс від 16 січня 2003 р. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
4. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]: закон, кодекс від 05 квітня 2001 р. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
5. Про Національний банк України [Електронний ресурс]: закон від 20 травня 1999 р. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
6. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс]: закон від 07 грудня 2000 р. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
7. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]: закон від 12 липня 2000 р. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
8. Про захист прав споживачів [Електронний ресурс]: закон від 12 травня 1991 р. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
9. Про споживче кредитування [Електронний ресурс]: закон від 15 листопада 2016 р. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
10. Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань [Електронний ресурс]: закон від 22 листопада 1996 р. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
11. Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту споживачів при врегулюванні простроченої заборгованості [Електронний ресурс]: закон від 19 березня 2021 р. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

ГЕНЕЗА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПАРКУВАННЯ ТА ЗБЕРІГАННЯ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ В СВІТІ

Соколенко Д.В., аспірант,
Запорізький національний
університет

Впровадження нових підходів адміністративно-правового регулювання сфери паркування та зберігання транспортних засобів в Україні неможливе без дослідження генези цього явища у світі, а саме в країнах Європи.

Для забезпечення подальшого розвитку даної галузі в Україні, необхідно запозичити ефективні стратегії розвитку, в яких буде чітко визначені завдання, визначений суб'єктний склад виконавців та враховані національні особливості правової середовища та економічних можливостей.

Управління паркування є важливим інструментом досягнення ряду соціальних цілей, який часто залишається без належної уваги. У ХХ столітті міста Європи, як і в усьому світі, використовували політику паркування, щоб стимулювати створення додаткових паркувальних місць за межами вулиці з надією вирішити ситуацію, що склалася.

В останні десятиліття все більше європейських міст прийшли до зміни політики в сфері паркування. Європейські громадяни втомилися від того, що місця громадського користування і тротуари зайняті під парковку. Кожне паркомісце займає від 10 до 25 м², а окремо взятий автомобіліст використовує щодня від двох до п'яти різних стоянок. У густонаселених європейських містах зростаюча кількість населення почало ставити під сумнів доцільність використання мізерних місць громадського користування під парковку, а також створення паркомісць в нових будівлях. Неважливо скільки нових парковок або автомагістралей побудовано [1], скупчення транспорту тільки погіршується, при чому причиною 50% заторів є водії, які намотують кола в пошуках дешевих автостоянок.

Починаючи з 1960-х років, головним чином в центральній частині міст Європи, відбувається поступовий перехід від безладної або погано контрольованої системи роботи парковок до політики обмеження з метою врівноваження зростаючого попиту на паркомісця. Після Другої світової війни з появою нових житлових районів в європейських містах почала зростати кількість власників і користувачів автомобільним транспортом. Винятком була Східна Європа, де кількість автовласників почала зростати з введенням ринкової економіки в 1990-х роках. Розвиток нових містечок за межами міста часто наслідували тих тенденцій, які свого часу домінували на ринку США, Канади та Австралії, і в більшості випадків все ще продовжують бути актуальними. Жителі густонаселених міст почали паркувати свої транспортні засоби поблизу будинку, часто блокуючи пішохідні доріжки і проїжджу частину дороги, призначені для руху транспорту. Тротуари практично

перестали існувати, поступаючись місцем паркувальних майданчиків і розширення дорожнього полотна. Таким чином громадський простір поступово перейшло в руки власників приватних автомобілів.

Як тільки вуличні парковки більшості європейських міст були заповнені, місцева влада прийшли до висновку, що їм не вистачає коштів, щоб задовольнити зростаючий попит на додаткові паркомісця, таким чином вони почали укладати концесійні договори з приватними парковками, часто Довготривалий або на невизначений термін, з метою побудови та управління паркування за межами вулиць. Будівельні норми також змінилися. Новобудови - комерційні, житлові, освітні та іншого роду - були зобов'язані забезпечити так звану парадигму мобільності майбутнього, тобто місця для паркування приватних автомобілів. Ці два політичні рішення - втрата контролю над реєстром позавуличних парковок і створення численних квадратних метрів нових паркомісць - створити таку систему пропозиції в області паркування, яку потім важко було змінити.

Оплата за користування вуличної паркуванням була встановлена для того, щоб оптимізувати використання узбіччя тротуару, що впливає на коефіцієнт використання, і мінімізувати кількість автомобілів, що сповільнюють рух в пошуках паркомісць. Ціна визначається по чутливості попиту (тобто в залежності від заповненості або наявності вільних місць). Водії паркуються в максимальній близькості від пункту призначення, навіть якщо при цьому вони блокують смугу руху транспорту або пішохідні доріжки. Ринкові цінові механізми можуть допомогти змінити поведінку тих, чий вибір зроблений на користь автомобільного транспорту. Гармонізація цін на вуличну і позавуличну парковку є важливим інструментом, який змушує водіїв робити вибір на користь позавуличних парковок. Наприклад, муніципальні паркінги в Страсбурзі кілька підрізали ціни на вартість вуличних парковок і таким чином стимулювали водіїв паркуватися за межами вулиці [3].

Роздивляючись досвід Великобританії, можна використати модель Лондона, та впровадити її у Києві. Річмонд-на-Темзі - зелений і заможний округ на південному заході Лондона - першим в 2007 році видав перепустки на парковку за місцем проживання з урахуванням рівня викидів вуглекислого газу. З того часу частка виданих перепусток для найбільш токсичних автомобілів впала з 16% до 13%, а кількість пропусків, виданих найменш токсичним автомобілів, зросла з 25% до 32%. Річмонд також є першим округом, який зробив крок вперед і ввів оплату на вуличних і позавуличних парковках з урахуванням викиду шкідливих речовин в атмосферу. Оплата проводиться з допомогою на гою послуг телефонного зв'язку шляхом придбання передплаченого карти Річмонд, з якої знімаються гроші кожен раз, коли водій паркує в місцях, оснащених лічильником. В межах цієї схеми стандартний тариф на паркування збільшився на 25% і водії з малотоксичних автомобілями змогли отримати знижку [2].

Щоб отримати підтримку місцевих підприємств і бізнесів в питанні впровадження схеми оплати з урахуванням викидів токсичних речовин, рада округу виступив з пропозицією під назвою 20:20 яке дозволяє водіям залишати свій автомобіль на вуличній парковці на 20 хвилин всього за 20 пенсів, таким чином стимулюючи відвідувачів району швидше користуватися послугами місцевих магазинів. Малотоксичні автомобілі платять 10 пенсів за той же проміжок часу. У 2010 році новий консервативний уряд, який прийшов до влади, відразу скасував закон про тарифи на користування парковкою з урахуванням рівня викидів токсичних речовин в Річмонді. В інших округах цей закон продовжує діяти [4].

Отже, якщо аналізувати історичний аспект, роздивлятися та вивчати весь шлях зарубіжних країн, то намагання обмежити використання автомобілів за допомогою реформи паркування означає приймати такі інноваційні методи як оплата за парковку по телефону, асигнування прибутку, залучення державно-приватного партнерства. Підтримка альтернатив автомобільного транспорту означає розробку політики обмеженого паркування з використанням фінансових, правових, будівельних і технологічних заходів. Чистим результатом буде більш збалансована транспортна мережа в місті з мінімальною присутністю автомобільного транспорту.

Використана література:

1. Дослідження ринку послуг утримання майданчиків для паркування та забезпечення зберігання на них транспортних засобів : Звіт Антимонопольного комітету України від 24.11.2016р. - №88
2. Лондонский адміністративний округ Річмонд-на-Темзі. (2009) Паркування з урахуванням викидів CO₂ в Річмонді. URL: http://www.richmond.gov.uk/co2_emissions_based_parking_leaflet.pdf
3. Jan Gehl and Lars Gemzoe (2006). New City Life. The Danish Architectural Press: Copenhagen
4. Kenneth J. Button (2006). "The political economy of parking charges in 'first' and 'second- best' worlds." Transportation Policy. 13 (6), 470–478.

ЕКОНОМІЧНІ ФУНКЦІЇ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Фролов Юрій Миколайович,
професор кафедри правознавства
Бердянського державного
педагогічного університету, д.ю.н.,
професор

Фролова Галина Іванівна,
доцент кафедри менеджменту
ТОВ "Бердянський університет
менеджменту і бізнесу", к. е. н.,
доцент

Україна, відповідно до ст.1 Конституції, є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава. Держава забезпечує соціальну спрямованість економіки (частина четверта статті 13), що є основою для реалізації соціальних прав громадян, зокрема, на соціальний захист та достатній життєвий рівень [1]. Однак Основний Закон України не дає характеристику функцій соціальної держави.

Успішна соціально-економічна політика західно-європейських правових держав добре відома в усьому світі. Результати цієї політики настільки очевидні, що цілком обгрунтовано можна поставити питання - чи може українська правова держава перейняти у них цей досвід? У чому причина цих успіхів, який перелік першочергових соціально-економічних функцій необхідно здійснювати Україні?

Теорія і практика соціальної держави знаменують собою якісно новий етап розвитку державності, коли програмною ціллю держави стало забезпечення гідних умов життя і благополуччя всіх громадян на основі соціальної справедливості і права, згоди, солідарності та партнерства.

Соціальна держава реалізує себе за допомогою функцій. В юридичній науці під функціями держави прийнято розуміти основні напрямки його її діяльності, в яких виражаються сутність і соціальне призначення, цілі та завдання з управління суспільством у властивих державі формах і методах [2, с.13-14]. Функції держави багатопланові, їх формування відбувається в процесі становлення, зміцнення і розвитку держави. Послідовність виникнення функцій залежить від черговості задач, які постають перед суспільством в його історичному розвитку, від цілей, які вона переслідує. Ці завдання й цілі не можуть бути довільними. Вони знаходяться під впливом реальних умов, найважливішими з яких є економічні можливості суспільства, потреби та інтереси населення, окремих соціальних верств і груп, можливості партнерства між ними, моральний і культурний рівень суспільства, професіоналізм державних структур, можливість впливу інших держав економічні процеси та ін.

У різні історичні періоди пріоритетне значення набувають ті чи інші цілі й завдання держави, а отже, і різні його функції. На одних етапах центр ваги переноситься в сферу економіки, тому в діяльності держави ключове місце займає економічна функція; на інших - в область політики, звідси підвищена увага до реалізації функцій державної владою тощо. Зникають одні функції, виникають інші.

Функції правової держави різноманітні. Так, відповідно до принципу поділу влади функції поділяють на правотворчі, управлінські, судові; за масштабом і спрямованістю - на внутрішні й зовнішні; за змістом здійснюваної діяльності тощо.

Відповідно до ст.17 Конституції України: "Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу" [1].

Стосовно до концептуальних засад соціальної держави, визначених Конституцією і з урахуванням української моделі розвитку, виділяють наступні групи державних зовнішніх і внутрішніх функцій:

- 1) організація та захист території й простору України;
- 2) забезпечення суверенітету і міжнародне співробітництво;
- 3) правовий та соціальний захист громадян і населення;
- 4) забезпечення поступального економічного розвитку країни;
- 5) здійснення ефективної нормотворчої та правоохоронної діяльності;
- 6) забезпечення соціального розвитку країни і формування людини нового типу;
- 7) організація ефективного функціонування системи органів державної влади, взаємодія їх з інститутами громадянського суспільства та структурами самоврядування.

З огляду на різноманіття аспектів класифікації та висвітлення функцій держави, важливо відзначити, що одна з функцій держави має безсумнівну стабільність (з позиції свого існування) і одночасно мінливість, що виявляється в широкому діапазоні свого змісту. Йдеться, звичайно ж, про економічну функцію держави. Основне призначення держави в сфері ринкової економіки - встановлення непорушних основ її функціонування та визначення режиму поведінки суб'єктів господарювання. Біліше того, перехід до ринкової економіки передбачає законодавче закріплення статусу всіх учасників господарської діяльності.

Відомі економісти К. Макконнелл і С. Брю до однієї з найважливіших економічних функцій держави відносять функцію економічної стабілізації. Як відзначають науковці, ця «...найновіша, в деяких випадках найбільш важлива функція уряду полягає в тому, щоб стабілізувати економіку, тобто допомагати економіці забезпечувати повну зайнятість ресурсів і стабільний рівень цін» [3, с. 84].

Нобелівський лауреат, американський економіст Дж. Бьюкенен виділяє дві головні функції держави – *захисну* (*protective*) і *продуктивну* (*productive*)

або виробничу. Тобто держава як інститут політичної організації суспільства може сприяти спільній діяльності всіх суб'єктів суспільних відносин і підвищувати рівень економічного добробуту країни двома шляхами:

а) забезпечувати захист життя людей, їхньої свободи і власності, якщо їхня власність набута законним шляхом, без застосування сили, шахрайства або крадіжки;

б) забезпечувати певні суспільні блага, які мають специфічні властивості, що не дають змоги отримати їх за допомогою ринкових механізмів [4, с. 34].

Дослідниками виділяються наступні основні сфери діяльності держави в ринковій економіці сучасних країн:

1) встановлення економічних правил гри, тобто видання нормативних актів, що визначають поведінку суб'єктів економічної та іншої господарської діяльності які поширюються на всіх учасників ринкових відносин;

2) контроль за дотриманням встановлених правил і захист учасників економічних відносин від будь-яких протиправних дій;

3) здійснення права власності (державної) нарівні з іншими учасниками економічного обороту;

4) економічне регулювання, підтримка і стимулювання суб'єктів ринкових відносин.

В Україні економічна функція держави повинна проявлятися в трьох іпостасях: адекватне інтересам ринку правове регулювання, жорсткий адміністративний контроль, використання державної власності.

На наш погляд в сучасних умовах особливого значення набуває функція держави, спрямована на захист економічних інтересів України, її товаровиробників від зовнішнього втручання інших держав і транснаціональних корпорацій. На сьогоднішній день, в процесі свого розвитку, найбільші ТНК надають, якщо не визначальний, то, у всякому разі, значний вплив на світовий ринок в тому числі й на економічні процеси які протікають в Україні. Саме зовнішнє втручання негативно впливає на економічний розвиток країни.

На підставі вищевикладеного, на наш погляд, можна виділити наступні основні головні економічні функції держави в країнах з так званою перехідною економікою в тому числі й України:

1) роздержавлення і приватизація;

2) сприяння у формуванні інфраструктури соціально-орієнтованого ринкового господарства;

3) формування конкурентного середовища і встановлення рівних "правил гри", що передбачає:

а) фіксацію правового статусу власності (державної, приватної) ;

б) визначення видів суб'єктів господарської діяльності, а також порядок їх державної реєстрації;

в) ліцензування окремих видів господарської діяльності;

г) контроль за діяльністю господарюючих суб'єктів (протипожежний,

санітарний, фінансовий та ін.);

д) встановлення основ справедливої податкової системи;

е) забезпечення загального правового режиму господарювання для всіх суб'єктів

є) захист економічних інтересів України від зовнішнього втручання інших держав і транснаціональних корпорацій.

Використана література:

1. Конституція України. (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show> (дата звернення 10.05.2021).

2. Куксин И.Н. Матвеев П.А. Теоретические основы классификации функций права. *Юридическая наука*. 2012. № 12. С. 13-18.

3. Макконнелл Кэмпбелл Р., Брю Стэнли Л. Экономикс: принципы, проблемы и политика: пер. с англ.. 16-е изд. М. : Инфра-М, 2007. XXXVI, 939с. Перевод изд.: Economics/ Campbell R. McConnell, Stanly L. Brue. - 16th ed., 2005.

4. Бреннан Дж., Бьюкенен Дж. Причина правил. Конституционная политическая экономия. СПб.: Экономическая школа, 2005. 272 с.

НАПРЯМ 2
НАУКОВІ ТЕЗИ КУРСАНТІВ ТА СТУДЕНТІВ-ПРАВНИКІВ

SECTION 2
RESEARCH ABSTRACTS BY CADETS AND LAW STUDENTS

**РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ІНФОРМАЦІЮ
В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРАВІ**

Антипова А. К., курсантка
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
факультету підготовки фахівців
для підрозділів стратегічних
розслідувань

Науковий керівник:
Логвиненко Б.О., доктор
юридичних наук, професор

Кожного дня ми стикаємося з певною кількістю інформацію, читаючи газету чи дивлячись новини. На сьогодні ми залежні від інформації й без неї не можемо існувати в сучасному суспільстві. Проте чи замислювались ми над питанням порушення даного права.

Будь-яка особі у сучасному житті може нормально функціонувати лише за умови доступу до інформації. Саме тому ми повинні розуміти, що сучасне життя людей насамперед залежить від кількості та якості отриманої інформації, тобто можна сказати, що на сьогодні інформація виступає стимулом поведінки для людей.

Розглядаючи дане питання з позиції адміністративного права ми повинні звернути особливу увагу на статтю 212-3. Котра зазначає покарання за неоприлюднення інформації. Виходячи з цього ми розуміємо, що інформація котра зазначена в даній статті повинна бути доступна кожному, а за її приховування передбаченна адміністративна відповідальність [1].

Відтак ми повинні розуміти, що об'єктом правовідносин у адміністративному праві у інформаційній сфері виступає саме інформація, котра перебуває в суспільному обігу, та відносно якої виникають суспільні відносини, що регулюються правом. Інформація котра виступає об'єктом адміністративно-правового регулювання виступає результатом аналітично системної, координаційної обробки даних, яка виступає у вигляді документа або публічно оголошених відомостей про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому середовищі і які використовуються в управлінській діяльності.

У даному аспекті право на інформацію – одне з найбільш важливих прав людини. Право на інформацію відноситься до прав громадян у адміністративному праві. Право на інформацію, регламентоване нормами адміністративно-інформаційного права, – це надана можливість щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації, яку громадянин реалізує у межах публічно-правових відносин за участю органів державної влади на підставі адміністративно-правових норм у формі інформаційно-правових відносин.

Також необхідно зазначити, що право на інформацію згідно до статті 34 Конституційного права виступає конституційним правом особи, тобто воно охороняється державою на найвищому рівні [2].

В адміністративному праві реалізація права на інформацію залежить від режиму, до якого віднесена та чи інша інформація. Так, відповідно до Закону України «Про інформацію» за режимом доступу поділені на відкриту інформацію та інформацію з обмеженим доступом, яка в свою чергу поділяється на конфіденційну та таємну [3].

Реалізація права на як на відкриту інформацію, так і на інформацію з обмеженим доступом, в адміністративному праві як забезпечується низкою юридичних гарантій.

Таким чином, реалізація права на інформацію в адміністративному праві передбачає забезпечене системою юридичних гарантій здійснення правових можливостей щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту відкритої інформації та інформації з обмеженим доступом, що відбувається у межах публічно-правових відносин за участю органів державної влади та на підставі адміністративно-правових норм у формі інформаційно-правових відносин.

Використана література:

1. Кодекс України : Про Адміністративні правопорушення, від 07.12.1984 № 8073¹-X , поточна редакція: 17.03.2021 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

2. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР, поточна редакція 01.01.2020 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

3. Закон України : Про інформацію, від 02.10.1992 № 2657-ХІІ, поточна редакція : 16.07.2020 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>

ВИДИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Ахтирський В. М.

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
факультету підготовки фахівців
для підрозділів стратегічних
розслідувань

Науковий керівник:

Примаченко В.Ф.

кандидат юридичних наук, доцент

На сьогодні ми дуже часто стикаємося з тими чи іншими кримінальними правопорушеннями саме тому у сучасному суспільстві існує певна необхідність розмежування видів кримінальної відповідальності за їх вчинення.

Відтак ми повинні зауважити, що через багатогранність кримінальної відповідальності нині поки не існує однозначного розуміння її суті, при цьому також поки що немає певної нагальної потреби у формуванні законодавчого визначення поняття даної відповідальності.

Ми повинні наголосити на тому, що кримінальну відповідальність слід визначити як відповідну реакцію з боку держави на порушення особою кримінально-правових положень та норм або певним правовим наслідком вчиненого кримінального правопорушення. Саме тому виходячи з вище наведеного, можна сказати, що сама кримінально відповідальність займає не останнє місце в правильному та чіткому регулюванні системи покарання осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, що потягли за собою суспільно небезпечні наслідки [1].

Відтак розглядаючи види кримінальної відповідальності ми повинні зауважити, що вони являють собою широкий спектр своїх можливостей функціонування та несуть в собі певний вид реалізації своїх норм та положень стосовно винною особи, яка вчинила протиправні дії стосовно суспільства в цілому. Для правильного та чіткого розуміння та використання на практиці знань про кримінальну відповідальність, необхідно більш конкретно вивчити в яких випадках та в якому порядку особи несуть кримінальну відповідальність за вчинення будь-якого кримінального правопорушення.

Наше чинне кримінальне законодавство визначає як правильно визначати, що діяння особи є кримінальним правопорушенням і на які елементи складу кримінального правопорушення треба звертати увагу задля правильного розуміння та встановлення вини особи [2].

Також ми повинні усвідомлювати, що в кримінально-правовій нормі вказані ознаки, котрі закріплюються з певним урахуванням дій виконавця у закінченому кримінальному правопорушенні. Також, зазначимо, що в нормах

Загальної частини КК містяться тільки ті об'єктивні та суб'єктивні ознаки складу, що притаманні усім кримінальним правопорушенням або багатьом із них. Підстави та безпосередній склад кримінального правопорушення, являє собою певний з'єднувальний «місток» між реальним діянням та кримінально-правовою нормою закону.

Кримінальний закон є дуже важливою частиною правового регулювання нашої держави, а також задля безпосереднього підтримання законності та протидії будь-яких проявів злочинності відносно осіб, суспільства та держави в цілому.

Саме звільнення від кримінальної відповідальності означає певний факт того, що особу не буде притягнуто до відповідальності, хоча ця особа і винна у вчиненні діяння (дії чи бездіяльності), що безпосереднім чином містять ознаку складу кримінального правопорушення і ці діяння не вчинені під впливом відповідних обставин, що можуть певним чином виключити злочинність діяння.

Відтак ми можемо дійти висновку, що у на сьогодні дуже важливим аспектом суспільного життя виступає усвідомлення особою значення кримінальної відповідальності за вчиненні правопорушення. Саме тому ми повинні наголосити, що відповідальність за кримінальні правопорушення визначається у відповідності до кримінального законодавства та настає у чітко регламентованих випадках.

Використана література:

1. Хавронюк, М.І. Закон про кримінальну відповідальність: у чому сенс? Кримінальний кодекс України : 10 років очікувань : тези доп. та повідомл. учасників Міжнар. симпозіуму. (23–24 вересня 2011 р). Львів, 2011. С. 403–406.

2. Кодекс України: Про кримінальні правопорушення від 05.04.2001, остання редакція: 30.12.2020 URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

УМОВНО-ДОСТРОКОВЕ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ

Барда Д.О.,
курсантка 2-го курсу факультету
підготовки фахівців для підрозділів
стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Примаченко В.Ф., кандидат
юридичних наук, доцент

Аналіз теперішнього стану національної і світової кримінальної політики засвідчує, що її визначальною рисою є гуманізація кримінально-правової репресії. Пріоритетами цієї діяльності є докорінна зміна існуючих кримінальних, кримінально-виконавчих правовідносин а їх врегулювання відповідно до вимог міжнародно-правових актів і Конституції України. Реформа кримінального законодавства, як і реалізація діючих кримінально-правових норм, передбачає найширше використання досягнень правової науки, усвідомлення і врахування соціальних реальностей, аналіз позитивного і негативного досвіду кримінально-правової практики. За таких умов, серед багатьох теоретичних і практичних завдань, які потребують розв'язання, своєю актуальністю і новизною виділяється розробка правових і організаційних засад умовно-дострокового звільнення від відбування покарання. Не зважаючи на зміни у кримінальному законодавстві України (прийняття нових Кримінального [1] та Кримінально-виконавчого кодексів), питання визначення суті умовно-дострокового звільнення, а також підстави, умови та правові наслідки його застосування потребують комплексного дослідження. Сьогодні в Україні інститут умовно-дострокового звільнення від відбування покарання має широке застосування. Натомість подібний стан речей аж ніяк не спричинив відповідної уваги з боку наукової спільноти. Зокрема, потребує оновлення і конкретизації нормативна база, що регулює цей інститут. Дотепер в Україні відсутній механізм здійснення контролю за умовно-достроково звільненими особами під час невідбутої частини покарання. Незважаючи на дискусійність теми кримінальної відповідальності, останнім часом фахівцям вдалося суттєво прояснити картину сутності та змісту цього складного кримінально-правового феномену. Позитивну роль у цьому відіграв Конституційний суд України, який своїми рішеннями, присвяченими цим питанням, по-перше, визначив, що єдиним суб'єктом застосування кримінальної відповідальності є суд, «знявши» тим самим з порядку денного питання, чи є кримінальною відповідальністю застосування процесуальних засобів примусу на стадіях досудового розслідування та розгляду справи в суді; по-друге, чітко розмежував відповідальність з покаранням, позбавивши відповідних аргументів прихильників ототожнення

цих явищ; по-третє, визначив темпоральні межі кримінальної відповідальності (її початок і закінчення) [2, с. 74].

Ознаками (критеріями), за якими розмежовуються різновиди звільнення від покарання та його відбування, виступають юридичні факти, які стосуються: вчиненого засудженою особою діяння (зокрема, такого, караність якого усунена законом; яке за певних умов визнається кримінальним правопорушенням невеликої або середньої тяжкості); особи, якою вчинювався кримінальне правопорушення (наприклад, особи, яку на час розгляду справи в суді не можна вважати суспільно небезпечною; неповнолітнього; особи, яка заперечує проти закриття справи в порядку, передбаченому ч. 3 ст. 71 КПК; особи, яка після вчинення кримінального правопорушення або постановлення вироку захворіла на іншу тяжку хворобу, що перешкоджає відбуванню покарання; військовослужбовця); закінчення чи незакінчення строків давності виконання обвинувального вироку суду; того, що засуджений розпочав відбувати призначене йому покарання; виду призначеного покарання (зокрема, штрафу та ін.).

Умовно дострокове звільнення від відбування додаткового покарання поширюється лише на засуджених до додаткового покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Клопотання (подання) про умовно-дострокове звільнення від відбування цього додаткового покарання суд може задовольнити як до повного відбуття засудженим основного покарання (лише покарання у виді виправних робіт), так і після повного відбуття призначених основних покарань. Варто погодитися з тим, що якщо питання про умовно-дострокове звільнення від відбування додаткового покарання виникає до повного відбуття засудженим основного покарання, то мінімальна необхідна для відбування частина строку додаткового покарання, після відбуття якої можливе умовно-дострокове звільнення від такого покарання, визначається тільки з врахуванням основного покарання [3, с. 98]. Звільнення від додаткового покарання у цьому разі не є самостійним, воно носить підлеглий характер стосовно умовно-дострокового звільнення від основного покарання [4, с. 152]. Основними результатами, одержаними внаслідок проведеного дослідження, є такі положення:

Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання притаманне законодавству і практиці кримінального судочинства країн як англосаксонській, так і романо-германській систем права. Загальним для законодавств розглядуваних закордонних країн є положення щодо випробовування умовно-достроково звільненої особи під час іспитового строку, а також наявність чіткого механізму здійснення контролю за умовно-достроково звільненими. Для ефективного застосування умовно-дострокового звільнення від відбування покарання доцільно вітчизняному законодавству перейняти деякі положення кримінального законодавства дореволюційних часів, а також законодавств закордонних країн щодо можливості покладання судом на умовно-достроково звільненого певних обов'язків упродовж

невідбутої частини покарання. Норми, що регламентують порядок, підстави, умови й наслідки умовно-дострокового звільнення від відбування покарання становлять собою самостійний комплексний правовий інститут кримінального, кримінально-виконавчого та кримінально-процесуального права. До структури розглядуваного інституту можна віднести субінститут, що передбачає умовно-дострокове звільнення від відбування покарання залежно від особи засудженого, але проїнятий загальними правовими засадами. Це умовно-дострокове звільнення від відбування покарання неповнолітніх.

Умовно-дострокове звільнення за своєю юридичною природою є одним із видів звільнення від відбування покарання, суть якого полягає у достроковому звільненні засудженого від подальшого реального відбування покарання за умови дотримання під час невідбутої частини покарання певних вимог, встановлених законом. Підстави умовно-дострокового звільнення від відбування покарання – це закріплені у кримінальному законі юридичні факти, за наявності яких засуджений може бути умовно-достроково звільнений; умови умовно-дострокового звільнення від відбування покарання – це вимоги, що висуваються до умовно-достроково звільненої особи під час невідбутої частини покарання (іспитового строку), коли вона вже перебуває на волі. Формальною підставою умовно-дострокового звільнення від відбування покарання є встановлена законом частина строку покарання, обов'язкова для відбування засудженим; матеріальною підставою є досягнення засудженим певного ступеню виправлення. Формальна підстава умовно-дострокового звільнення від відбування покарання – це встановлена законом мінімальна частина строку покарання, призначеного вироком суду, після обов'язкового відбуття якої засуджений може бути представлений до умовно-дострокового звільнення від відбування покарання.

Використана література:

1. В.М. Попович, П.А. Трачук, А.В. Андрушко, С.В. Логін. (2019). Актуальні проблеми кримінального права: навчальний посібник. Київ: Юрінком Інтер.
2. В.Я. Тація, В. П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. (2015). Кримінальний Кодекс України. Науково-практичний коментар. Харків Право.
3. Ю.К. Качуренко. (2014). Права людини. Міжнародні договори України. Київ: Наукова думка.
4. В.М. Трубніков, В.І. Борисов, Я.О. Лантінов. (2017). Кримінальне право України. Особлива частина: навчальний посібник. Харків.

ГРОМАДСЬКІ РОБОТИ

Білецький Зеновій Ігорович
курсант 2 курсу факультету
підготовки фахівців для
підрозділів стратегічних
розслідувань Дніпропетровський
державний університет внутрішніх
справ

Науковий керівник:
Примаченко
Віталій Федорович завідувач
кафедри кримінального права та
кримінології кандидат юридичних
наук, доцент підполковник поліції
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ

У сучасних умовах реформування та функціонування системи кримінальних покарань, особливої актуальності набувають саме ті питання, які пов'язані зі створенням дійових механізмів щодо забезпечення принципів Конституції України та інших держав, згідно яким людина, її життя та здоров'я, честь та гідність, свобода та особиста недоторканність, безпека визнаються в усіх країнах світу найвищою соціальною цінністю. Враховуючи ці принципи, Україна та багато інших країн запровадили у Кримінальні кодекси покарання, які можуть стати альтернативою позбавлення волі, застосування яких, є найбільш виправданим та гуманним заходом, що безпосередньо сприяє досягненню мети покарання.

Виходячи з цього, зазначимо, що наявність альтернативних покарань, а саме у вигляді громадських робіт, надає певну можливість засудженого не втратити свій попередній статус, зберегти свою роботу, сімейні стосунки та відповідні соціальні зв'язки.

Громадські роботи являються собою основний вид покарання, який призначається винним особам за вчинення ними нетяжких злочинів та відповідно до статті 56 КК України вони полягають у виконанні засудженим у вільний від роботи час безоплатних суспільно корисних робіт, де вид місце і час виконання яких визначають певні органи місцевого самоврядування (тобто міські, районні, сільські чи селищні державні адміністрації або ради цих органів)[1].

Також громадські роботи виступають певною альтернативою покарання винної особи відносно позбавленню волі, а також відповідним засобом попередженню злочинності та поведженню з правопорушниками, а також певного перевиховання за для забезпечення в подальшому зменшенню протиправних діянь.

Формування та запровадження даного виду кримінального покарання у вигляді громадських робіт, розпочалося не тільки в вітчизняні, а ще і в давні часи. Зазначимо, що хоч нормативно-правові акти різних часів мали інші назви (як і сам вид досліджуваного кримінального покарання) але ж зміст, який необхідно було донести до людей залишався одним й тим самим.

Науковець Павленко В.Г. називає основні тенденції, що з'явилися в процесі введення громадських робіт, а саме:

- 1) громадські роботи часто призначаються як більш м'яка міра покарання засудженим за статтями КК, у санкціях яких вони безпосередньо не передбачені;
- 2) зазначене покарання призначається як за нетяжкі злочини, так і за тяжкі та особливо тяжкі злочини;
- 3) поступово здійснюється розширення практики застосування громадських робіт стосовно неповнолітніх осіб;
- 4) відповідна тенденція до збільшення кількості певних випадків призначення досліджуваного покарання не є загальноукраїнською, а відповідним чином різниться від регіону до регіону;
- 5) громадські роботи майже не застосовуються у великих містах[2].

Протягом достатньо тривалого часу суспільством ведуться активні пошуки та впровадження нових видів кримінального покарання, як альтернативу позбавлення волі, а також відповідних шляхів пом'якшення правового становища засуджених в різних країнах світу. Відповідний вид кримінального покарання у вигляді громадських робіт, має в різних країнах особливий порядок, умови застосування та виконання вимог, які передбачає окреме кримінальне законодавство.

Обов'язковою умовою наприклад являється призначення громадських робіт у всіх без винятку країнах Західної Європи із безпосередньої згоди злочинця на їх застосування, оскільки примусова праця заборонена, тому у разі відмови засудженої особи від призначення саме цього виду покарання громадські роботи повинні бути замінені іншою мірою покарання.

Отже відповідний вид кримінального покарання у вигляді громадських робіт має не мале значення для ефективного функціонування каральної системи нашої країни. Водночас вивчення іноземного кримінального законодавства має важливе значення і для відповідного зближення з ним внутрішнього кримінального законодавства, оскільки сучасні процеси інтеграції з необхідністю передбачають певну уніфікацію права різних держав світу.

Використана література:

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2001. № 25-26. ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

2. Павленко, В. Г. Кримінально-правова та кримінологічна характеристика громадських робіт як виду покарання: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.08 / В. Г. Павленко; Акад. адвокатури України. К., 2007. 20 с.

ОСУДНІСТЬ

Боев Олександр Володимирович
курсант 2 курсу факультету
підготовки фахівців для підрозділів
стратегічних розслідувань
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ

Науковий керівник:
Примаченко Віталій Федорович
завідувачкафедри кримінального
права та кримінології кандидат
юридичних наук, доцент
підполковник поліції,
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ

Актуальність теми осудності пов'язана з теоретичними положеннями психології та психіатрії, але це не дає приводу розуміти осудність як інститут психології або психіатрії, як це роблять деякі вчені, визначаючи осудність як медико-психологічний інститут

Осудність – є незамінною ознакою суб'єкта злочину, яка призначена для забезпечення кримінальної відповідальності лише тих осіб, що здатні нести саме таку відповідальність. Осудність є самостійною складовою у кримінальному праві і містить в собі неоднозначні риси.

Осудність набувається згідно з віком. Осудність тісно пов'язана з виною, адже вина є обов'язковою складовою осудності. Лише тож може настати кримінальна відповідальність.

Осудність – характеристика психічного стану особи, що передбачає здатність особи під час учинення кримінального правопорушення усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними. У контексті цього стану здатність під час учинення кримінального правопорушення усвідомлювати свої дії (бездіяльність) полягає у здатності усвідомлювати фактичну сторону (об'єкт, суспільно небезпечне діяння, суспільно небезпечні наслідки, у загальному вигляді – розвиток причинного зв'язку, обстановку тощо) та суспільну небезпечність діяння (здатність діяння заподіяти шкоду). Здатність усвідомлювати свої дії (бездіяльність) є нерозривно пов'язаною зі

здатністю керувати ними – можливість у разі необхідності за своєю волею утриматися від вчинення дії чи навпаки, вчинити її [1].

Формула осудності будується на підставі двох критеріїв – юридичного (психологічного або психофізіологічного) та медичного (біологічного). Така формула отримала в науці кримінального права назву «змішана формула», адже у ній поєднано як юридичні, так і медичні ознаки, що характеризують психічний стан особи [2].

Юридичний критерій означає, що особа здатна нести відповідальність за вчинений нею злочин і повинна нести кримінальну відповідальність.

Медичний (біологічний) критерій осудності розкриває зміст психічного здоров'я особи під час того, як вона скоювала злочин, рівень розвитку її психічних функцій, дієздатність.

Обмежена осудність – це різновид осудності, що відрізняється від осудності тим, що обмежено осудна особа не здатна повною мірою усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними під час вчинення злочину, тому що має психічний розлад, який обмежує її інтелектуально-вольові можливості. Обмежена осудність не повинна розглядатися як частина осудності саме тому, що відрізняється від неї якісно і кількісно у своїй біологічній основі, хоча юридично має з нею багато спільного.

Категорія обмеженої осудності у кримінальному праві характеризується саме такими складовими:

1) описує відповідний стан особи взявши до уваги її психічні аномалії під час того, як така людина скоїла злочин;

2) являється не проміжною категорією між осудністю і неосудністю, а складовою частиною осудності;

3) складова частина осудності є прямою щодо кримінальної відповідальності людей, що мають психічні аномалії і вони скоїли в такому стані злочин;

4) є обставиною, що пом'якшує кримінальну відповідальність, при цьому не маючи єдиного в своєму роді значення, що описується і береться до уваги судом під час того, як призначають покарання в системі з будь-якими іншими відомостями і обставинами, що описують злочин і людина, яка винна;

5) ніколи і ні при яких умовах не може бути визначена як обставина, яка обтяжує відповідальність;

6) може бути підставою що визначає, термін утримання засуджених до позбавлення волі і призначення примусового лікування, що збігається з винесенням вироку;

7) може мати кримінально-правове значення для визначення розподілу ролей співучасників у злочинах, скоєних групою людей;

8) належить лише до моменту скоєння певного злочину і ніяких інших наслідків за собою не несе;

9) може сприйматись з підкріплюючими фактами лише слідчим в постанові і судом у вироку на підставі обґрунтованого висновку експерта-психіатра [3].

Отже, було з'ясовано, що осудність – є незамінною ознакою суб'єкта злочину, яка призначена для забезпечення кримінальної відповідальності лише тих осіб, що здатні нести саме таку відповідальність. Осудність є самостійною складовою у кримінальному праві і містить в собі неоднозначні риси.

Осудність володіє соціально-психологічними якостями і виражається у рівні інтелектуального розвитку, у володінні особою відповідними вольовими якостями, і також у тому, що особа містить в собі емоційні риси характеру. Поняття свідомості та волі характеризується об'єктивною дійсністю, матеріальними умовами життя суспільства і середовищем, клімат у якому буде відповідати якостям особи. Осудність не скасовує кримінальної відповідальності, її правова природа полягає у тому, що вона є пом'якшуючою покарання обставиною, що передбачена самостійною нормою Загальної частини КК України.

Використана література:

1. Кримінальне право України. Загальна част. / Ю. В. Александров, В. І. Антипов, М. В. Володько, О. О. Дудоров; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. Київ : Атіка, 2009. 407 с.

2. Вереша Р. В. Кримінальне право України. Загальна частина : Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 319 с.

3. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавриш та ін. ; за заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Київ, 2003. 1196 с.

УМОВНО-ДОСТРОКОВЕ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ

Ворона Юлія Сергіївна

курсантка 2 курсу факультету
підготовки фахівців для підрозділів
стратегічних розслідувань
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ

Науковий керівник:

Примаченко Віталій Федорович
завідувач кафедри кримінального
права та кримінології кандидат
юридичних наук, доцент
підполковник поліції
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ

Інститут звільнення від покарання та його відбування є одним з проявів принципу гуманізму в кримінальному праві. Його сутність полягає в тому, що, маючи право покарати винного у вчиненні злочину, держава через відповідні органи та за певних умов, що передбачені законом, звільняє засудженого від покарання і його відбування.

Такий крок не тільки дає змогу значно економити заходи кримінальної репресії, а й стимулює засудженого до правослухняної поведінки, сприяє його виправленню та ресоціалізації.

Соціальною метою інституту звільнення від покарання є коригування інтенсивності криміналізації конкретних соціально небезпечних дій, вчинених конкретними особами, залежно від досягнення цілей покарання щодо них – насамперед, виправлення засуджених, сприяти індивідуалізації та диференціації кримінальної відповідальності, служити поступовою формою переходу від використання кримінальних покарань до нормального життя в суспільстві [1].

Умовне дострокове звільнення від відбування покарання неповнолітніх є «особливим» видом умовного звільнення за ст. 107 КК України, містить ознаки звільнення відповідно до ст. 81 Кримінального кодексу України, але має певні особливості.

За своїм юридичним змістом умовне дострокове звільнення від відбування покарання неповнолітнього є відстороненням від неповнолітнього, якщо є підстави, передбачені законом, він довів свою виправність, правові обмеження, що становили зміст покарання, призначеного його у вигляді позбавлення волі, яке стає остаточним, якщо новий злочин не буде вчинено протягом певного періоду, дорівнює тривалості невідбутої частини покарання.

Підставою та передумовою умовного дострокового звільнення від відбування покарання, передбаченого ст. 107 КК, має свої особливості, пов'язані з конкретним становищем суб'єкта, на якого поширюється це звільнення.

Формальна основа, відповідно до статті 107 Кримінального кодексу, відображає преференційний характер цього виду звільнення. Це фактичне відбування засудженим певної частини основного покарання, встановленого законом.

Матеріальною основою застосування умовно-дострокового звільнення від відбування покарання неповнолітніх є виправлення особи, підтверджене сумлінною поведінкою та ставленням до роботи та навчання.

Причиною звільнення від відбування покарання є засудження за злочин будь-якої тяжкості, вчинений особою, яка не досягла вісімнадцяти років. Таким чином, ця передумова, що складається з двох ознак (меншість під час вчинення злочину та засудження до певного виду покарання), має "усічену" форму порівняно з передумовою того самого виду звільнення, встановленого для дорослих, оскільки в стосовно останньої такою обставиною є засудження та такі види покарання, як виправні роботи, обмеження військової служби, обмеження свободи, утримання у дисциплінарній військовій частині.

Однак виключення зі змісту цієї передумови засудження до виправних робіт явно суперечить загальним принципам кримінальної відповідальності неповнолітніх. Як справедливо зазначають експерти, «неповнолітні повинні, у будь-якому випадку, мати якщо не розслаблені, то нарівні з дорослими умови для користування загальними установами» [2].

Кримінальний кодекс передбачає дві умови застосування умовно-дострокового звільнення від відбування покарання особи, яка вчинила злочин у віці до вісімнадцяти років:

- 1) виправлення засудженого;
- 2) відбування обов'язкової частини покарання, призначеного судом [3].

Виправлення засудженого свідчить про досягнення мети кримінального покарання та робить його подальше відбування недоцільним. Його слід встановлювати на основі об'єктивних даних, перелік яких ширший щодо неповнолітньої – це було доведено сумлінною поведінкою та ставленням до роботи та навчання.

Види правових наслідків умовно-дострокового звільнення неповнолітніх: якщо засуджений протягом невідбутої частини покарання не вчинив нового злочину, він остаточно звільняється від відбування, що відбувається автоматично без спеціального рішення про це судом; у випадку, коли засуджений вчинив новий злочин протягом невідбутої частини покарання, суд призначає йому покарання за правилами, передбаченими ст. Ст. 71, 72 Кримінального кодексу України; у цьому випадку невідбута частина вироку, як правило, стає одним із компонентів остаточного покарання, призначеного на основі кумулятивних вироків.

Тип звільнення, яке підлягає розслідуванню, не даремно називають умовним, оскільки застосоване звільнення не є остаточним.

Беручи до уваги, що чинне кримінальне законодавство, регулюючи умовно-дострокове звільнення від відбування покарання, не використовує такі поняття, як "контрольний період" або "випробувальний термін", представляється правильним вважати, що прийнятніше визначати цей період саме як контрольний період, оскільки під час перевірки висновку суду про правильність застосування умовно-дострокового звільнення, виправлення неповнолітнього підтверджується [4].

Отже, умовно дострокове звільнення являється гуманним у відношенні до особистості котрій є шансом до виправлення людини. Цей захід сприяє адаптації і соціалізації засуджених, а також збільшує можливість працевлаштування у подальшому житті та покращує правові наслідки, у разі виконання усіх вимог умовно-дострокового звільнення.

Використана література:

1. Зельдов С. И. Освобождение от наказания и его отбывания. Москва: Юрид. лит., 1982. 137 с.

2. Бурдін В.М. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх в Україні : монографія. Київ: Атіка, 2004. 240 с.

3. Уголовный закон Латвийской Республики: Пер. с лат. Минск: Тесей, 1999. 176 с.

Михайлов К. Контрольный срок при условно-досрочном освобождении от отбывания наказания. Уголовное право. 2008. № 6. С. 27–29.

ДОВІЧНЕ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Галкіна Діана Андріївна

курсантка 2 курсу факультету
підготовки фахівців для підрозділів
стратегічних розслідувань
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ

Науковий керівник:

Примаченко Віталій Федорович

завідувач кафедри кримінального
права та кримінології кандидат
юридичних , доцент підполковник
поліції Дніпропетровський
державний університет внутрішніх
справ

Пожиттєве ув'язнення - це найсуворіший вид основного покарання, передбачений чинним Кримінальним кодексом України. Тяжкість довічного позбавлення волі визначається важливістю та тривалістю позбавлення та обмеження прав і свобод особи, засудженої до цього виду покарання.

Той факт, що довічне ув'язнення є юридично найсуворішою формою покарання, свідчить про його місце в загальноприйнятому мистецтві. 51 Кримінального кодексу України, система покарання, де, як відомо, певні види покарання локалізовані від найменш суворих до найсуворіших. Завершує цю систему, тобто вона визнана найсуворішою формою покарання - довічним ув'язненням.

В Україні довічне ув'язнення стало найсуворішим покаранням після того, як Конституційний суд України скасував смертну кару 25 грудня 1999 року. На даний час Кримінальний кодекс передбачає довічне ув'язнення за 15 злочинів, зокрема геноцид, терористичний акт, що спричинив смерть людини, втручання у життя державної чи громадської особи тощо. [7, с. 4]. Розглядаючи національну практику застосування цього виду покарання, слід зазначити, що єдиним способом звільнення від відбування цього виду покарання є помилування Президента України. Однак особа набуває права вимагати помилування лише після фактичного відбування покарання протягом 20 років.

У той же час ми вважаємо, що законодавство України у напрямку гуманізації застосування покарання у вигляді довічного позбавлення волі потребує вдосконалення, а саме запровадження впорядкованого механізму пробації та створення умов для виправлення засуджених, запровадження механізмів подальшої соціалізації з метою зменшення ризику мінімізації нових злочинів. Водночас надзвичайно важливо запобігти застосуванню такої

процедури для запровадження формальних критеріїв, а має на меті виправити особу злочинця та надати йому другий шанс у суспільстві.

На закінчення ми дійшли висновку, що запровадження та розповсюдження покарання у вигляді довічного ув'язнення є наслідком прагнення до гуманізації системи кримінальних покарань та підтвердження ідеї абсолютної цінності людського життя. На сьогоднішній день мова йде не лише про офіційне збереження людського життя у вигляді ув'язнення злочинця у виправних установах, а й про створення умов для забезпечення можливості виправлення та реабілітації навіть після вчинення найбільш соціально небезпечних дій.

Є всі підстави стверджувати, що встановлені міжнародно-правові стандарти довічного ув'язнення та їх впровадження у рішеннях Європейського суду з прав людини вимагають реалістичної перспективи звільнення від цього покарання, необхідності розробки механізму такого звільнення. Ці стандарти вже знайшли своє відображення в правових системах країн ЄС, де запроваджено різні методи винятків. Сьогодні однією з таких країн має бути Україна, яка після рішення Європейського суду з прав людини у справі «Петухов проти України» повинна реформувати систему перегляду довічних покарань, щоб гарантувати, що затримання залишається виправданим та законним. Ув'язнені мають можливість знати, що робити для дострокового звільнення.

Реформа цієї системи частково залежатиме від рішень Конституційного Суду України, Верховного Суду, які впливатимуть із рішення Європейського суду з прав людини у справі «Петухов проти України». Ми бачимо, що вони будуть прийняті найближчим часом і спонукатимуть законодавчу владу прийняти необхідне законодавство.

Проте очевидно, що лише прийняття чітких та конкретних правових положень порушить формальну жорсткість української судової системи та змусить її відповідати європейським стандартам, що захищають права осіб, засуджених до довічного випробування чи ув'язнення. ті без застережень і вагань.

Використана література:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001.
2. Борисов В. І. Поняття кримінально-правової політики. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1.
3. Про затвердження Положення про організацію виконання покарання у вигляді довічного позбавлення волі в установах кримінально-виконавчої системи N 65 від 14.04.2001

ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ОБІГУ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ

Герасимов А. Є.

курсант 2 курсу факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування,
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Новицька Ія В'ячеславівна,

викладач кафедри гуманітарних
дисциплін та психології
поліцейської діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Правопорушення у сфері обігу вогнепальної зброї на даний момент є достатньо розповсюдженими. Підрозділи превентивної діяльності Національної поліції здійснюють функцію запобігання таким правопорушенням. Питання обігу нелегальної вогнепальної зброї в Україні постає особливо гостро через ризики збільшення кількості злочинів, а також через загрозу суспільній безпеці.

Вогнепальна зброя «на руках» українців чи не найактуальніша проблема сьогодення для підрозділів Національної поліції. Зокрема, українська громадська організація «Центр вивчення безпеки» наприкінці лютого 2020 р. оприлюднила результати моніторингових звітів Національної поліції та повідомлень ЗМІ про порушення правопорядку з використанням нелегальної вогнепальної зброї. Зі слів керівника цієї організації Вадима Черниша, лише за період з вересня по грудень 2019 року трапилося 548 випадків продажу, використання або зберігання незаконної зброї. Це пов'язують, перш за все, із тим, що в зоні АТО (антитерористичної операції) знаходиться дуже багато неконтрольованої зброї, яку просто завозять у міста України [0].

У першому півріччі 2018 року зафіксовано 800 випадків умисних убивств. За 2015 рік цей показник піднявся до 1400 випадків, а вже 2015 – 1900. Загалом, як зазначають експерти, на руках українців може перебувати понад 5 мільйонів одиниць зброї. Усвідомлення цієї інформації з точки зору психології може підвищувати психічне напруження у співробітників поліції, адже вони розуміють, що зустріти правопорушника з вогнепальною зброєю можна досить часто, через це виникає хвилювання та нервозність навіть під час звичайної перевірки документів. Іноді патрульні припускаються протилежних помилкових суджень: заздалегідь вважаючи, що малий відсоток

громадян має вогнепальну зброю, оскільки сам процес її придбання достатньо складний. Проте, якщо звернутися до статистики вище, очевидним стає, що це не так. Голова наглядової ради "Української асоціації власників зброї" (УАВЗ) Георгій Учайкін вважає виправданим великий обсяг зброї у вжитку цивільних громадян. За його словами, головною мотивацією при купівлі зброї є необхідність мати інструмент самозахисту. "Люди, які купують зброю, психологічно готові до її застосування", – запевнив Учайкін. [0].

Що ж робити поліцейським, та як їм діяти у разі можливого контакту з правопорушником, котрий має при собі вогнепальну зброю? В органах Національної поліції існує багато особливостей щодо застосування вогнепальної зброї, які вказані в ст. 46 Закону України «Про Національну поліцію». Ця стаття визначає порядок, правила та підстави застосування вогнепальної зброї. Усвідомлення власних компетенцій, регламентованих законодавством, надає можливість поліцейському почувати себе впевненіше у випадку наявності у правопорушника вогнепальної зброї [0].

Засоби масової інформації достатньо часто повідомляють про ситуації, в яких поліцейські підрозділів превентивної діяльності несуть відповідальність за застосування зброї. Наприклад, правоохоронці нібито діяли непрофесійно, бо не змогли своїми діями заблокувати автомобіль і застосували зброю. Проте за законом не можна відкривати вогонь у випадках, якщо є факт загрози іншим особам, які не причетні до правопорушення, зокрема по авто, де окрім правопорушника знаходяться інші пасажирки. Постає цілком логічне питання, якщо цілком поліцейських була зупинка автомобіля, чому ж вони застосували зброю? Навіщо взагалі зупиняти авто, якщо пасажирки та водій не скоїли ніякого правопорушення? Ці ситуації наведені не випадково. Саме вони є проявом випадків із «відповідальним прийняттям рішення». При виконанні обов'язків патрульні можуть демонструвати підвищене реагування, адже завжди є ризику, що вони зіштовхнуться з особами, що володіють, а іноді й мають неабиякі навички поводження з вогнепальною зброєю.

Діяльність підрозділів превентивної діяльності НП України щодо запобігання правопорушення у сфері обігу вогнепальної зброї дуже важка та вимагає високого рівня відповідальності та професіоналізму. Не кожна людина зможе працювати в такій сфері, що вимагає швидкості реакції, логічного мислення та знання правової бази. Кожна держава має свої особливості законодавства, і, відповідно, поліцейські мають різні повноваження щодо застосування певних засобів і заходів щодо припинення та запобігання правопорушень від громадян. Певні дозволи та заборони у сфері застосування вогнепальної зброї мають свої плюси і мінуси. Але, як показує практика, законодавство потребує неабияких змін щодо «закону про зброю» та 46-ої статті НПУ [0].

Отже, на нашу думку, українські поліцейські обмежені у правах під час здійснення своїх безпосередніх обов'язків та навіть певним чином «скуті» при виконанні діяльності. Українська держава на сьогоднішній день пріоритетною вважає діяльність громадян, а не співробітників Національної поліції. Ми

вважаємо, що це є головною причиною, через яку відбувається більшість правопорушень у сфері обігу вогнепальної зброї. Також не менш важливим фактором є поганий контроль за вогнепальною зброєю, яка знаходиться в зоні АТО (антитерористичної операції), що дає можливість злочинцям вести себе вільно та навіть постійно носити вогнепальну зброю при собі. Сучасна правова база (у межах повноважень Національної поліції) вимагає змін, поліцейські не повинні бути обмеженими у можливості ефективного самозахисту та протидії злочинній діяльності.

Використана література:

1. Климчук О.А. Нелегальна зброя в Україні, скільки її та як її вилучити: стаття. 25.05.2020. URL: <https://www.dw.com/uk/a-52763579> (дата звернення 05.03.2021)
2. Про Національну поліцію України: Закон України від 02.07.2015 р. Відомості Верховної Ради. №580-VIII. Ст. 46. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення 05.03.2021).
3. Скільки зброї мають на руках українці: стаття. URL: https://24tv.ua/skilki_zbroyi_mayut_na_rukah_ukrayintsi_ofitsiyini_ta_realni_dani_duzhe_vidriznyayutsya_n1004335 (дата звернення 05.03.2021).
4. Чи потрібен українцям закон про зброю: стаття. Інформцентр МНК. URL: <http://mnk.org.ua/novini/zakon-pro-zbroiu/> (дата звернення 06.03.2021).

ВІКТИМНІСТЬ У СУЧАСНОМУ ЇЇ РОЗУМІННІ

Гончаренко К. Ю. студентка
другого курсу
юридичного факультету ХНПУ
імені Г. С. Сковороди.

Науковий керівник:
Павленко Т.А., к. ю. н., доцент.

Імовірність стати жертвою злочину залежить від особливого феномена – віктимність. Кожна особа може бути оцінена: наскільки велика ймовірність її перетворення в жертву злочину. Ця ймовірність визначає віктимність, де чим більша ймовірність, тим вище віктимність.

Віктимність – це підвищений ступінь схильності особи до того, щоб стати жертвою злочину в силу притаманних їй якостей та властивостей.

В принципі в суспільстві, де існує злочинність, як соціально-обумовлене явище, потерпілим від злочину в силу різного роду обставин може стати будь-яка людина. Це не означає, що існує загальна віктимність. Це означає, що віктимність повинна розумітися саме як найбільша уразливість, підвищена здатність стати жертвою. [1.]

Жертвою можна стати тільки в разі взаємодії з будь-ким. Таким чином, жертвою злочину є не тільки та людина, яка безпосередньо постраждала від делікту, а й рідні, близькі, тобто ті, хто залежали від потерпілого. Наприклад, якщо в результаті злочину відбувається вбивство людини, то його близькі також будуть жертвами цього злочину, оскільки зазнали збитків, наприклад, матеріальних і моральних, в результаті цього злочину.

Матеріальна шкода – це втрата власності, втрата доходу.

Фізична шкода – це будь-якого виду тілесні ушкодження, розлади здоров'я та фізичні страждання.

Моральна шкода – це страх, стан агресії, депресії.

Термін "жертва" завжди пов'язують з втратою чогось. Ця втрата може бути в результаті добровільних або примусових, насильницьких дій. Жертва злочину завжди пов'язується тільки з насильницькими діями проти неї. Коли вживають словосполучення «жертва злочину», то дуже часто мають на увазі насильство проти цієї жертви, особливо це справедливо для жертв насильницьких злочинів.[2.] Не ходи вночі, чи не знайомся з сумнівними хлопцями, як і не одягай “провокаційний” одяг - всі ці “поради” покладають відповідальність за злочин на саму жертву. Причина такого ставлення – страх суспільства.

Здається, якщо встановити причинно-наслідкові зв'язки, то страшної події вдасться уникнути. Людям здається, що якби жертва не виявилася в компанії однолітків на вечірці, то не піддалася б згвалтуванню. Справа не в довжині спідниці і манері поведінки жертви, а в тому, чи потрапила вона в поле зору злочинця чи ні.

Таким чином, створюється помилковий причинно-наслідковий зв'язок: згвалтування сталося, тому що жінка була одягнена не так, гуляла пізно вночі, випила, пішла в гості одна і так далі.

Вина з насильника перекладається на жертву. Люди підсвідомо бояться опинитися на місці жертви, тому дистанціюються: контроль над ситуацією був в її руках, тому сама винна. Звідси і думки на кшталт: «Вона його спровокувала». Віктімблеймінг¹ допомагає нам відчувати себе в безпеці, поки дотримані вигадані правила: не гуляти ночами і так далі.

У звинуваченні жертви присутній соціальний аспект: чим більше людей згодні, що згвалтування – вина жертви, тим спокійніше почувається суспільство. Кожен розуміє, що може виявитися на місці жертви злочину, – а значить, залишається в небезпеці, тому присипляє свідомість помилковим причинно-наслідковим зв'язком.

¹ Віктімблеймінг-це звинувачування жертви у ситуації насильства.

Напевно, віктимність залежить від стану злочинності. Чим більше суспільство вражене злочинністю, тим вище шанс будь-якого індивіда стати жертвою злочину. У сучасному суспільстві вже здається ніяково, коли частково або й повністю вину за скоєний злочин переносять на жертву. До того ж такий підхід в західній науці розкритикували ще у 1970-ті роки, а зараз припущення, що поведінка жертви може стати причиною злочину, піддається гострій критиці. Звинувачення жертви залишається стійкою соціальною та психологічною проблемою в усьому світі.

До речі, мною було проведено анонімне опитування серед 29 осіб різної статі та віку, від 18 до 61 року. Серед опитуваних 53,6 % жінок та 46,4% чоловіків. На поставлені мною запитання вони відповіли таким чином:

“Як Ви гадаєте, що сприяє вчиненню злочину?” 85,7 % відповіли, що наміри злочинця сприяють вчиненню злочину, а 14,3 % вважають, що поведінка жертви.

“Як Ви гадаєте, чи впливає аморальна та легковажна поведінка жертви на скоєння злочину?” 85,7 % респондентів зазначили, що аморальна та легковажна поведінка жертви впливає на вчинення злочину, 14,3% опитуваних так не вважають.

На питання: “Що впливає на скоєння злочину?” відповіли наступним чином:
бажання злочинця-92,9%
сприятливі обставини для скоєння злочину-67,9%
поведінка жертви-35,7%

“Чи підтримуєте Ви думку про те, що жінки, поведінку котрих описують як провокуючу, частіше стають жертвами сексуального насилля?” 71,4% вважають таке судження вірним, 28,6% не підтримують таку думку.

“Чи підтримуєте Ви думку про те, що причиною злочинів, у більшості випадків, є поведінка жертви?” 82,1% респондентів не підтримують таку думку, у той час, коли 14,3% опитуваних вважають таке твердження вірним. Один із респондентів надав розгорнуту відповідь у графі “інше”, де зазначив, що: “ В залежності від ситуації. В деяких ситуаціях, якщо злочинець вирішив скоїти злочин заздалегідь, то поведінка жертви на результат подій може не впливати.”

Таким чином, підсумовуючи усе вищевикладене, можу впевнено зазначити, що я не згодна з тим, що віктимність жертви, як соціально-психологічна сукупність рис людини, що зумовлює ймовірність стати об'єктом злочинного посягання, може стати причиною злочину. Ми маємо говорити про причини та умови злочинності, тобто віктимність цілком може розглядатися як умова злочинності, але не може бути причиною злочину. Навіть якщо говорити про дослідження випадків згвалтування та домашнього насильства, які доводять, що поведінка жертви, яку раніше описували як "провокуючу", то вона не являється такою об'єктивно, вона така лише у сприйнятті злочинця.

Використана література:

1. Бовть О. Віктимна поведінка як психологічна проблема. Соціальна психологія. 2004. № 4 (6). С. 14–22 .
2. Кримінологія: словник для здобувачів вищої освіти, що навчаються на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти за спеціальностями 081 - «Право», 262 – «Правоохоронна діяльність»; за ред. С.А. Шалгунової. Херсон:Айлант, 2019. 56 с.
3. Савельєва С. Что такое виктимблейминг и как не надо утешать жертву насилия. URL: <https://liza.ua/lifestyle/self-development/chto-takoe-viktimblejming-i-kak-ne-nado-uteshat-zhertvu-nasiliya>.
4. Христенко В. Е. Психология жертвы: учебное пособие. Харьков: Комсум, 2001. 256 с.

ПОНЯТТЯ СПІВУЧАСТІ У ВЧИНЕННІ УМИСНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА ЇЇ КРИМІНАЛЬНО- ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА

Гузенко Владислав Олегович
курсант 2 курсу факультету
підготовки фахівців для підрозділів
стратегічних розслідувань
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ

Науковий керівник:
Примаченко Віталій Федорович
завідувач кафедри кримінального
права та кримінології кандидат
юридичних наук, доцент
підполковник поліції
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ

Як зазначає Кримінальний кодекс України «співучасть у кримінальному правопорушенні за кримінальним правом визначається як умисна спільна участь декількох суб'єктів кримінального правопорушення (осіб) у вчиненні умисного кримінального правопорушення» [1].

Я. В. Мочкош кримінальне правопорушення, яке вчиняється у співучасті, розглядає як таке, що становить собою підвищену суспільну небезпеку, і це, на його думку, являється однією із причин, через яку інститут співучасті у вітчизняному кримінальному праві вважається одним із найскладніших [2, с. 113]. Науковець Г. П. Жаровська також зазначає, що «незважаючи на майже двохсотлітню історію вивчення даного інституту в теорії кримінального права і нині спостерігається «розмаїття» думок щодо найактуальніших питань співучасті» [3, с. 12].

Об'єднання зусиль двох або більше осіб для того щоб спільно вчинити будь-яке діяння, як правило, сприяє більшому успіху у досягненні його мети. Законом про кримінальну відповідальність та наукою кримінального права зазначається, що й вчинення кримінального правопорушення об'єднаними зусиллями групи осіб відразу дозволяє вести мову про підвищену суспільну небезпечність як кримінального правопорушення, так і його учасників.

Групова кримінальна протиправна діяльність являє собою підвищену суспільну небезпеку тому, що вчинення кримінального правопорушення у групі значно полегшується, а також і тому, що саме явище групової кримінальної протиправності викликає обґрунтовану тривогу з боку громадян, спотворює соціальне обличчя суспільства, деформує у більшості випадків уявлення людей про соціальну справедливість і законність. Однак не кожний груповий кримінальне правопорушення є проявом співучасті і тому потрібно з'ясувати питання необхідності визначення поняття співучасті у кримінальному правопорушенні і групового кримінального правопорушення.

У науковій літературі є різні визначення поняття співучасті. Кожен автор, що торкається проблем співучасті, пропонує своє визначення співучасті, яке, нехай не на багато, але відрізнялося від інших.

Співучасть – це особливий інститут кримінального права, який передбачає випадки спільного вчинення умисного кримінального правопорушення декількома особами. Співучасть як особливий різновид кримінальної протиправної діяльності – це не просто випадковий збіг кримінальних протиправних дій декількох осіб, які одночасно посягають на один і той самий об'єкт, а соціально найнебезпечніша форма вчинення кримінального правопорушення, коли на досягнення кримінального протиправного результату спрямовано зусилля двох або більше суб'єктів кримінального правопорушення.

У наш час кримінальні правопорушення, вчинені у співучасті, набувають все більш значного поширення, однак їх небезпека обумовлена не лише чисельною динамікою, але також і якісними причинами, зокрема:

- у кримінальну протиправну діяльність втягуються водночас декілька осіб;
- спільною участю в кримінальному правопорушенні декількох осіб заподіюється, як правило, більша шкода інтересам особистості і держави;
- різний досвід і практичні навички співучасників кримінального правопорушення дозволяють більш чітко і якісно підготувати і виконати його,

залишивши мінімальну кількість слідів на місці події, що ускладнює розкриття і подальше розслідування таких кримінальних правопорушень;

- ускладнене розкриття кримінальних правопорушень, вчинених у співучасті, породжує у злочинців почуття безкарності, підштовхує їх до вчинення нових кримінальних правопорушень, сприяє залученню в кримінальну протиправну діяльність нових співучасників. [4, с. 17].

Під простою формою співучасті (співвиконавство) слід розуміти таке об'єднання зусиль співучасників, за якого кожний із них вчиняє однакові з юридичної точки зору діяння і являються виконавцями кримінального правопорушення.

Складна форма співучасті виявляється тоді, коли кожний із учасників вчиняє різні по характеру та правовій оцінці дію або бездіяльність. При наявності складної форми співучасті дії (бездіяльність) учасників виходять за рамки співвиконавства та утворюються різні види співучасників. Така форма співучасті характеризується розподілом ролей між співучасниками, які виступають як виконавець, організатор, підбурювач, пособник. Не обов'язково, щоб співучасники при вчиненні кримінального правопорушення виконували усі вказані ролі - достатньо наявності виконавця та ще хоча б одного з названих інших видів співучасників (виконавець і організатор, виконавець і підбурювач тощо) [5, с. 25].

Інститут співучасті є інститутом Загальної частини кримінального права. Про це свідчить той факт, що його норми встановлюють заборони та забезпечують наскрізне регулювання певних форм суспільно небезпечної поведінки, які за своєю суттю можуть проявлятися однаково при вчиненні будь-якого умисного злочину.

Норми інституту співучасті однаково забезпечують окреслення видів співучасників, форм співучасті та особливостей кримінальної відповідальності співучасників у різнооб'єктних кримінальних правопорушеннях, забезпечуючи тим самим уніфіковану та універсальну правову рамку для криміналізації та встановлення особливостей відповідальності за вчинення певних груп діянь поза залежністю від тих суспільних відносин, які поставлені під охорону кримінального закону і яким заподіюється шкода у випадку вчинення конкретного злочину.

Р.П. Заблоцький стверджує виправданість виділення співучасті в самостійний кримінально-правовий інститут з теоретичної та практичної точок зору, обґрунтовуючи власну позицію тим, що вказаний інститут представлений в нормах не тільки Загальної, а й Особливої частини кримінального закону і прямо впливає на кваліфікацію злочинів та призначення покарання. Інститут співучасті вийшов за рамки Загальної частини і набув принципово нових функціональних характеристик. Він став не тільки теоретичною основою для визначення складних форм співучасті, а й формально юридичною основою для криміналізації діянь, що виражаються лише в участі в складних формах групової злочинної взаємодії (бандитизм, незаконне збройне формування, злочинна організація тощо) [7, с.93-94].

А. В. Денисова вказує, що до інституту співучасті входять не тільки кримінально-правові норми про форми співучасті і види співучасників, про призначення покарання за злочини, вчинені в співучасті та про особливості добровільної відмови співучасників, але і приписи, що визначають поняття співучасті в злочині, загальні умови кримінальної відповідальності співучасників, положення про визнання факту вчинення злочину в складі групи осіб, групи осіб за попередньою змовою, організованої групи чи злочинної організації обставинами, що обтяжують покарання [8, с. 92]. Саме поняття співучасті, виражене у приписах ст. 26 КК вже становить собою частину кримінально-правової норми про співучасть, її гіпотезу, оскільки виражає узагальнену умову застосування всіх правил цього інституту.

На думку А. А. Тер-Акопова, «значення цього інституту полягає в тому, що він обґрунтовує відповідальність не тільки осіб, які безпосередньо виконують дію (бездіяльність), що становить склад злочину, тобто так званих виконавців злочину, а й осіб, які тим чи іншим способом сприяють його вчиненню в якості організаторів, підбурювачів чи пособників.

Функціональне значення інституту співучасті, за думкою О.В. Шеслера, полягає в тому, що він:

1) визначає коло осіб, які несуть кримінальну відповідальність за спільно вчинений злочин, залишаючи за межами цього кола багатьох фактичних учасників спільної злочинної діяльності;

2) визначає правові підстави та межі кримінальної відповідальності співучасників злочину, і перш за все тих із них, хто не є виконавцем або співвиконавцем злочину, тому що їх дії не охоплюються конкретною статтею Особливої частини КК;

3) створює необхідне підґрунтя для формулювання у Особливій частині КК цілої низки злочинів, у яких певні форми співучасті є конститутивними, тобто обов'язковими і основними ознаками складу злочину;

4) дає підстави для визнання вчинення злочину у певних формах співучасті обставиною, що обтяжує покарання;

5) створює фундамент для формулювання кваліфікуючих ознак у окремих складах злочину, передбачених статтями Особливої частини КК і, за рахунок цього, відображення більш високого рівня суспільної небезпечності вчиненого групою злочину [6, с.69-71].

Отже, можна сказати, що поняття співучасті у кримінальному правопорушенні важливе як у теоретичному так і в практичному плані. У теоретичному плані воно актуальне у зв'язку з тим, що його визначення співвідноситься з реально існуючими видами кримінальної протиправної діяльності і породжує цілу низку дискусійних питань. У практичному плані поняття співучасті важливе тому, що в багатьох випадках кваліфікація конкретних кримінальних правопорушень, вчинених кількома суб'єктами, ускладнюється відсутністю відповідної законодавчої рекомендації і суперечливістю правозастосовної практики.

Використана література:

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2001. № 25-26. ст. 131.
2. Мочкош Я.В. Форми співучасті у кримінальному праві України: проблемні питання. Право України. № 3. 2006. С. 113-116..
3. Жаровська Г.П. Співучасть у злочині за кримінальним правом України : Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Жаровська Галина Петрівна. К. : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. К., 2004. 221 с.
4. Митрофанов І І., Притула А.М. Співучасть у злочині : Навчальний посібник / І.І. Митрофанов, А.М. Притула. О. : Фенікс, 2012. 205 с.
5. Шеслер А. В. Уголовно-правовое значение института соучастия в преступлении. *Юрид. наука и правоохран. практика*. Тюмень: Изд-во ТЮИ МВД России, 2006. № 1. С. 69–74.
6. Анохіна Л.С. Проблеми класифікації форм співучасті у злочині. Форум права. 2008. № 1. С. 23-27.
7. Заблоцкий Р. П. О совершенствовании института соучастия в российском уголовном праве и законодательстве. *Современные проблемы права*: сб. науч. тр. 2009. Ч. 1. С. 93-97.
8. Денисова А. В. Системность российского уголовного права: теория, закон, практика: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. М., 2018. 633 с.

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ НЕОБХІДНОЇ ОБОРОНИ

Дубов Д. О.

Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ
факультету підготовки фахівців
для підрозділів стратегічних
розслідувань

Науковий керівник:

Примаченко Віталій Федорович
кандидат юридичних наук, доцент
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ

Право на необхідну оборону вважається природним правом, закріпленим у конституції України, тому людина не може бути позбавлена

його. У кожного з нас від природи є інстинкти та один з них – це забезпечувати безпеку життя собі та близьким.

Наша оборона є такою непередбачуваною, від тяжких тілесних ушкоджень до ненавмисного вбивства. Складно відповісти на питання: «Що краще?». Після тяжких тілесних ушкоджень, людина може назавжди лишитись інвалідом або у неї припинить працювати якийсь важливий орган, наслідки можуть бути зовсім неочікуваними та непередбачуваними. Ситуація буде значно кращою, коли людина, яка потерпає від насильства не стане агресором і не вчинить навмисне вбивство. За кожним з перелічених ситуацій настає кримінальна відповідальність [1 с. 100].

Кожна людина хоча б раз в житті була в ситуації, де потрібно було б захищати себе від фізичного насильства. У частині 1 статті 36 Кримінального Кодексу України зазначаються дії, вчинені з ціллю захисту прав та інтересів людини, встановлених законом, відповідно до іншої людини, яка намагається завдати шкоди. Частина 2 цієї ж статті гарантує кожному громадянину України право на необхідну оборону для забезпечення безпеки власного життя. Також у ч. 4 ст. 55 Основного Закону зазначено, що кожен має право будь-якими незабороненими законом способами захищати свої права та свободи від порушень і протиправних посягань [2].

Втіленням конституції є стаття 36 Кримінального кодексу України, а саме, кожен має право отримати необхідний захист від заподіяння шкоди, незалежно від того, чи можна уникнути або звернутися за допомогою до інших осіб чи влади. Незважаючи на те, що країна встановила право громадян на самооборону в законодавчих рамках, багато проблем, пов'язаних із системою самооборони, не були вирішені в теорії та на практиці.

За умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень передбачено кримінальну відповідальність за статтею 124 Кримінального Кодексу України. Ці дії караються громадськими роботами або арештом і навіть позбавленням волі на строк до двох років. Відповідальність суттєво пом'якшується, якщо особа при заподіянні тяжких тілесних ушкоджень вчинила перевищення їх межі при затримці нападника.

Самим об'єктом злочину буде виступати здоров'я особи. Об'єктивна сторона класифікується:

- діями;
 - наслідками у виді заподіяних тілесних ушкоджень;
 - причинами зв'язку між діями та їх наслідками;
- обстановкою, яка складається у певній ситуації.

Умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень класифікують за ст. 124 КК України трьома методами, у разі:

1) перевищення меж необхідної оборони. При невідповідності задіяної шкоди до обстановки захисту;

2) перевищення меж захисту під час уявної оборони. Під час неправильного оцінювання дій та помилково заподіяння особі, яка не була агресором, шкоди;

3) перевищення заходів необхідних для затримки злочинця [3 с. 89].

Обов'язково береться до уваги обстановка вчинення злочину, тобто перебування у стані необхідної чи умовної оборони або під час затримки нападника. Якщо винний не перебував хоч в одному з цих станів, то справу буде розглянуто за статтею 121 КК України.

Як підсумок, поняття необхідної оборони в Кримінальному Кодексі України пропонується сформулювати у такій редакції: "Необхідна оборона - це дії особи, яка використовує необхідний захист для запобігання існуючій або безпосередній загрозі незаконного посягання на охоронювані законом права та інтереси захищеної особи або іншої особи, а також громадські та державні інтереси, якщо це не дозволено перевищення меж необхідної оборони"

Перспективним напрямом подальших наукових досліджень має бути вирішення питання про те, коли наявна караність діяння в разі перевищення меж необхідної оборони та коли таку караність взагалі виключають. Окремі аспекти цього питання залишаються недостатньо дослідженими, оскільки вбивство за умов перевищення меж необхідної оборони є різновидом убивств за пом'якшуючих обставин, особливостями якого є специфічна обстановка його вчинення та інші додаткові ознаки, що характеризують зміст посягання на життя потерпілого.

На підставі вищевикладеного нині діюче кримінальне законодавство, яке регламентує необхідну оборону, вимагає змін, метою яких є закріплення у тексті Кримінального кодексу гарантій, які дозволяють кожній людині безперешкодно реалізовувати природне право на захист, закріплене у Конституції

Використана література:

1. Гусар Л. В. Поняття інституту необхідної оборони в кримінальному праві України. Науковий вісник Чернівецького університету. 2010. С. 100.
2. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР /Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141 URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
3. Столяр Т. В. Перевищення меж необхідної оборони: поняття, ознаки та види відповідальності в разі виникнення ексцесу. Юридичний часопис національної академії внутрішніх справ. 2015. С. 89.

ПОНЯТТЯ СИСТЕМИ ПОКАРАНЬ В УКРАЇНІ: ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД

Дудник Анастасія Олегівна
курсант 2 курсу факультету
підготовки фахівців для підрозділів
стратегічних розслідувань
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ

Науковий керівник:
Примаченко Віталій Федорович
кандидат юридичних наук, доцент
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ

Кримінальне покарання є найпоширенішим серед кримінально-правових заходів виховного характеру, що застосовуються державою для боротьби зі злочинністю. Тому соціальна цінність покарання заслуговує на особливу увагу. Вплив соціальних та культурних факторів робить систему покарань динамічним правовим явищем у багатьох аспектах.

Політика держави щодо боротьби зі злочинністю передбачає низку заходів, головна роль яких полягає у відтворенні соціальних, економічних, політичних, правових, організаційних та культурно-освітніх заходів. Покарання також займає певне місце в цих заходах. Це необхідний засіб захисту суспільства від злочинів.

Покарання саме по собі є ефективним засобом, який може усунути конфлікти між державою та окремими людьми, відновити нормальний правопорядок та одночасно реінтегрувати особистість злочинця в суспільство. [1, с. 148].

Покарання є засобом правового примусу публічного характеру і представляє країну при визначенні злочинності діяння, покарання за вчинення дії, загальних принципів призначення покарання, виконання покарання, причин та умов звільнення покарання тощо. Вона має монопольне становище і має на меті запровадити покарання у відповідній інституційній системі та її повноваженнях. [1, с. 150].

Слід зазначити, що у разі порушення встановлених процедур виконання та виконання, тобто у разі незаконного впровадження та виконання цього заходу, держава приймає законодавчу систему для визначення підстав та обсягу кримінальної, цивільної та дисциплінарної відповідальності посадових осіб. Якщо рішення суду скасовується як несправедливе, держава відшкодовує матеріальні та духовні збитки, спричинені необґрунтованим засудженням. [2, с. 91].

В Україні покарання настає за вчинення чітко визначених чинним законодавством злочинів, проступків і правопорушень.

Чинний Кримінальний кодекс України передбачає низку видів покарань, які призначаються відповідно до тяжкості та суспільної небезпечності вчиненого діяння.

Очевидно, що будь-яка правова держава має свою систему покарань, яка безпосередньо залежить від правової системи, яка діє в країні.

США належить до англо-американської правової сім'ї, тому там діє прецедентне право. Основними видами покарань в США є смертна кара, ув'язнення, умовний термін та пробація.

Пробація - це система нагляду та заходів соціального виховання. Вона визначається судом і застосовується до засуджених осіб відповідно до закону. Смертна кара виконується в різних штатах різними способами: електричним кріслом, газовою камерою, смертельною ін'єкцією, повішенням, стратою. У багатьох штатах (більше десяти штатів) смертну кару було скасовано, а вирок замінено на довічне ув'язнення. [3, с. 401].

У той же час законодавство США не обходить навіть неповнолітніх - вони також отримують довічне ув'язнення, що є відмінною рисою в українському кримінальному законодавстві.

До римсько-германської правової сім'ї зокрема належать такі країни: Італія, Іспанія, Франція, Німеччина, Швейцарія, Австрія. Законодавство та правозастосування римсько-німецької сім'ї базується на принципі відрахування (від загального до приватного).

Франція та країна, де перший буржуазний кримінальний кодекс з'явився після Французької революції 1789 року. Пізніше цей карний кодекс був замінений Наполеонівським кримінальним кодексом 1810 року, який діяв більше 180 років до 1 березня 1993 року. Новий регламент діяв до сьогоднішнього дня - видання цього регламенту 1992 року [3, с. 410].

Кодекс відображає концепцію захисту індивідуальних прав та верховенства права. Він зберігає цивілізовану систему кримінального права, розроблену у вісімнадцятому столітті.

Передбачає відповідальність за штрафи, ліквідацію або зупинення діяльності юридичних осіб. Франція скасувала смертну кару. Формою позбавлення волі є довічне ув'язнення або певні періоди, що не перевищують 30 років, та інші покарання у вигляді штрафу, позбавлення або заборони певних прав (наприклад, права водія, володіння зброєю тощо). [3, с. 411].

Отже, можна зробити висновок, що попередження злочинності та свідомий вплив на громадян є метою покарання. Тому основним завданням покарання є переконання та примушення, покарання та виховання та погроза накласти покарання на конкретних людей. Отже, покарання - це метод державного примусу, призначений судом особі, засудженій за конкретний злочин.

Окрім цього, слід зауважити, що повноцінне розуміння сутності системи покарання в країні необхідне задля правильного призначення покарання за відповідні злочини.

Використана література:

1. Александров Ю.В., Клименко В.А. Кримінальне право України. – К.:2004 .327с.
2. Коржанський М.Й. Проблеми кримінального права: Монографія. Дніпропетровськ: Юридична академія Міністерства внутрішніх справ, 2003. 200 с
3. Савченко А.В., Кузнецов В.В., Штанько О.Ф. Сучасне кримінальне право України: Курс лекцій. К., 2005. 640 с.

УМИСНЕ ВБИВСТВО, ВЧИНЕНЕ В СТАНІ СИЛЬНОГО ДУШЕВНОГО ХВИЛЮВАННЯ

Жупій А.В.,
здобувачка Бердянського
державного педагогічного
університету

Науковий керівник:
Каменський Д.В., доктор
юридичних наук, професор
кафедри правознавства
Бердянського державного
педагогічного університету

Актуальність теми. Згідно зі статтями 3, 27 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Кожна людина має невід'ємне право на життя. Одним з головних завдань кримінального права України є охорона особи, її життя і здоров'я. Певне місце серед злочинів проти життя і здоров'я особи займають посягання, що вчиняються в стані сильного душевного хвилювання. Чинний Кримінальний кодекс України (далі - КК) установлює відповідальність за посягання на життя та здоров'я особи, що вчинені в стані сильного душевного хвилювання: за вбивство (ст. 116 КК) і за заподіяння тяжкого тілесного ушкодження (ст. 123 КК). Їх склади визнаються привілейованими, тому вони відносяться до злочинів з пом'якшувачими обставинами. Підставою пом'якшення відповідальності є

знаходження винного під час учинення цих злочинів у стані сильного душевного хвилювання.

Ступінь досліджуваності проблеми. Проблеми кримінальної відповідальності за умисне вбивство, вчинене у стані сильного душевного хвилювання, розглядали О.В. Авраменко, М.І. Бажанов, А.В. Байлов, С.В. Бородін, В.М. Бурдін, О.В. Бурко, І.В. Горностаєва, М.І. Дубініна, М.І. Загородніков, О.М. Короленко, О.А. Квітко, Д.О. Кузьмін, М.В. Лисак, Л.А. Остапенко, І.П. Панфілов, О.М. Попов, Й.П. Портнов, О.В. Пуляєва, Т.В. Сисоєва, Б.В. Сідоров, В.І. Ткаченко, О.О. Чугунов, Т.Г. Шавгулідзе, Л.І. Шеховцова та інші. З психологічного погляду афективні стани вивчалися Л.В. Алексєєвою, Ф.С. Сафуановим, О.Д. Сітковською, В.Б. Первомайським і В.О. Шулярем.

Мета дослідження. Кримінально-правова характеристика умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання, в теорії кримінального права та за чинним законодавством України.

Сутність дослідження. Стаття 116 Кримінального кодексу України передбачає відповідальність за умисне вбивство, скоєне у стані сильного душевного хвилювання. Раніше диспозиція цієї статті передбачала відповідальність за умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло внаслідок протизаконного насильства, систематичного знуцання або тяжкої образи з боку потерпілого [3].

11 січня 2019 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» від 06.12.2017 № 2227-VIII. Тому наразі ст. 116 Кримінального кодексу України передбачає відповідальність за умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, зумовленого жорстоким поведінням або таким, що принижує честь і гідність особи, а також за наявності системного характеру такого поведіння з боку потерпілого [1].

Стан сильного душевного хвилювання пояснює п.23 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» від 07.02.2003 №2 як емоційний стан винного, який знижує його здатність усвідомлювати свої дії або керувати ними [4].

У психології цей стан називається фізіологічним афектом. Він є надзвичайно сильним, особливо вираженим, короткочасним емоційним станом, що бурхливо протікає, пов'язаний із кардинальною зміною важливих для суб'єкта життєвих обставин, супроводжуваний різко вираженими психофізіологічними проявами та змінами, що дає невіддільну свідомому вольовому контролю розрядку в дії.

Закон не підкреслює, яким саме має бути застосовуване потерпілим насильство. Тому насильство, внаслідок якого виникає стан сильного душевного хвилювання, може бути як фізичним (заподіяння тілесних

ушкоджень, побої), так і психічним (погроза заподіяти фізичну, моральну чи майнову шкоду) [2].

Насильство, яке викликає у винного стан сильного душевного хвилювання, обов'язково має бути протизаконним. Протизаконний характер означає, що потерпілий не мав за законом права у даному випадку застосовувати таке насильство. Протизаконність дій потерпілого у цій ситуації викликає у винного емоційно-психологічний стан, який, у свою чергу, викликає відповідну його реакцію у вигляді заподіяння тяжкого тілесного ушкодження. [2].

Виникнення стану сильного душевного хвилювання внаслідок застосування до особи насильства на законних підставах (наприклад, при затриманні її працівниками міліції у разі вчинення нею злочину чи іншого правопорушення) або ж не в результаті систематичного знущання або тяжкої образи виключає відповідальність особи, яка в такому стані умисно вчинила вбивство, за ст. 116 [3].

Безпосереднім об'єктом убивства в стані сильного душевного хвилювання є життя людини. Об'єктивна сторона злочину характеризується діями (посяганням на життя іншої особи), наслідками у вигляді смерті людини, причинним зв'язком між зазначеними діями та наслідком, а також часом і певною обстановкою вчинення злочину.

Суб'єктом злочину є осудна особа, яка досягла 14-річного віку і перебувала під час вчинення злочину у стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло внаслідок протизаконного насильства, систематичного знущання чи тяжкої образи з боку потерпілого. Суб'єктивна сторона характеризується прямим або непрямим умислом. Психічне ставлення особи при вчиненні цього злочину характеризують дві особливості: 1) умисел завжди є таким, що раптово виник, і афектованим; 2) емоційний стан винної особи характеризується сильним душевним хвилюванням, що певною мірою знижує її здатність усвідомлювати свої дії або керувати ними.

Для розмежування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання, та умисного вбивства під час перевищення меж необхідної оборони необхідно враховувати мотивацію суб'єкта. На відміну від стану сильного душевного хвилювання, мотив під час необхідної оборони характеризується наміром захистити свої законні інтереси, інтереси держави, суспільства або іншої особи шляхом заподіяння шкоди тому, хто посягає. У свою чергу, вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, характеризується тим, що протиправна поведінка потерпілого не становить настільки значної суспільної небезпеки, як це має місце під час необхідної оборони та її перевищення.

Основні висновки. Отже, будь-яке вбивство вбивство, посягає на найголовнішу цінність – життя людини. Але вбивство, вчинене у стані сильного душевного хвилювання, виокремлене законодавством від умисного вбивства, тому що винний, перебуваючи у цьому стані, не може повністю усвідомлювати характер і небезпеку своїх дій та керувати ними. Застосування

ст. 166 Кримінального Кодексу України має місце лише коли винний потерпає від жорстокого поводження, приниження честі і гідності. Також, важливим при застосуванні ст. 116 Кримінального Кодексу України, що стан сильного душевного хвилювання та умисел на вбивство мають виникнути раптово. Було зазначено, що насильство, яке викликає у винного стан сильного душевного хвилювання, обов'язково має бути протизаконним. Протизаконний характер означає, що потерпілий не мав за законом права у даному випадку застосовувати таке насильство. Іншими словами, якби потерпілий не вчиняв протизаконних дій щодо винного чи інших осіб, винний, у свою чергу, не вчинив би протиправних дій щодо нього.

Використана література:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року №2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
3. Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» від 06.12.2017 № 2227-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19#Text>
4. Коментар до ст. 116 КК України. URL: <http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/kodeks/024/114.php>
5. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я: Постанов Пленуму Верховного Суду України від 07.02.2003 № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03#Text>

НУЛЬОВЕ ЗАБРУДНЕННЯ В МІСТАХ УКРАЇНИ ВІДПОВІДНО ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО КУРСУ

Карабліна Д.С.,

Донецький державний університет
управління, факультет права і
публічного управління студентка 3
курсу спеціальності 081 «Право»

Науковий керівник:

Циклаурі О. Б.

старший викладач кафедри
спеціально-правових дисциплін
Донецький державний університет
управління

З кожним роком клімат на планеті змінюється і все більше погіршується стан навколишнього середовища. Це є серйозною загрозою не тільки для України, але і для всього світу. Наразі дуже гостро постає питання хімічних відходів, промислового забруднення та великої кількості побутових відходів, які забруднюють повітря, воду, ґрунти та негативно позначаються на стані здоров'я людей.

Метою дослідження є визначення шляхів вдосконалення національного законодавства з метою наближення до стандартів ЄС.

11 грудня 2019 року Європейська Комісія презентувала Європейський зелений курс (The European Green Deal) (далі – ЄЗК), за який 15 січня 2020 року проголосував Європарламент, підтримавши цю угоду, головна мета якої зробити Європейський континент кліматично нейтральним до 2050 року. Окрім цього, ЄЗК пропонує план дій щодо підвищення ефективності використання ресурсів за рахунок переходу до чистої економіки замкнутого циклу, відновлення біорозмаїття та скорочення забруднення [1].

Україна долучилася до цього курсу і 24 січня 2020 року Кабінет Міністрів України ухвалив постанову щодо утворення міжвідомчої робочої групи з питань координації подолання наслідків зміни клімату в рамках ініціативи Європейської Комісії «Європейський зелений курс» та положення про неї. Головним завданням міжвідомчої робочої групи є сприяння забезпеченню виконання завдань щодо посилення інституційної взаємодії між Україною та Європейською Комісією з метою впровадження зазначеної ініціативи [2].

Питання безпечного довкілля в містах прямо пов'язано із питанням здоров'я населення. Тому нульове забруднення є основною ціллю ЄС задля звільнення довкілля від токсичних речовин і забезпечення захисту громадян та екосистем.

Наразі Україна не є найбільшим забруднювачем повітря, але проблема його забруднення все одно є однією з найважливіших, особливо в промислових містах. Вода та ґрунти також забруднюються скидами хімічних речовин, промисловими відходами, пластиком [3].

Європейська Комісія у рамках ЄЗК прийняла Стратегію ЄС щодо стійкості до хімічних речовин. Ця стратегія є першим кроком до нульового забруднення навколишнього середовища без токсичних речовин. Окрім зниження шкідливих викидів у повітря, воду та ґрунти, сюди входить заборона використання найбільш шкідливих хімічних речовин у споживчих товарах, таких як іграшки, предмети для догляду за дітьми, косметика, миючі засоби, матеріали, що контактують з продуктами харчування, та текстиль. Стратегія забезпечить використання людьми усіх хімічних речовин більш безпечно та раціонально [4].

Задля ще більшого наближення України до ЄЗК 3 березня 2021 року Кабінет Міністрів України затвердив Національну економічну стратегію на період до 2030 року (далі – Стратегія). Однією зі стратегічних цілей цього документу є забезпечення безпечного довкілля для населення з метою адаптації державної політики відповідно до ЄЗК. Серед шляхів досягнення стратегічних цілей визначено покращення державного управління, моніторинг стану навколишнього природного середовища та контроль за дотриманням природоохоронного законодавства. Ще одним та найважливішим шляхом досягнення стратегічної цілі визначено реалізацію принципів сталого розвитку та поступовий перехід до «зеленої економіки», зокрема щодо зміни клімату, відходів, промислового забруднення та хімічної безпеки. Для реалізації зазначених принципів передбачено такі заходи, як:

- впровадження системи моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів;
- створення національного кліматичного фонду;
- залучення інвестицій в проекти екологічного спрямування, у сферу управління відходами;
- розроблення та впровадження секторальних кліматичних політик для енергетики, промисловості, транспорту, житлово-комунального господарства, аграрного сектору та інших галузей;
- впровадження найкращих практик з оброблення відходів, збільшення обсягів використання вторинної сировини та промислових відходів, створення системи роздільного збирання та перероблення відходів упаковки;
- зменшення кількості полігонів та звалищ;
- запровадження принципу розширеної відповідальності виробника;
- підвищення ефективності державного регулювання у сфері промислового забруднення;
- удосконалення системи нагляду за дотриманням суб'єктами господарювання законодавства про охорону навколишнього природного середовища;

- запровадження системи управління хімічною безпекою та хімічними речовинами;

- прийняття Законів України щодо управління різними видами відходів, про запобігання, зменшення та контроль промислового забруднення, про хімічну безпеку [5].

Україна вже зробила перший крок у напрямку хімічної безпеки, ввівши в дію 23 березня 2021 року Рішення РНБОУ «Про заходи щодо підвищення рівня хімічної безпеки на території України». Цим рішенням РНБОУ визнала недостатньо ефективною діяльність Кабінету Міністрів України із забезпечення проведення державної політики у сфері управління хімічною безпекою та поводження з хімічними речовинами, недостатню досконалість нормативно-правового та організаційного забезпечення систем управління хімічною безпекою та поводження з хімічними речовинами, зазначила про високий рівень ризиків для природних екосистем та здоров'я населення внаслідок негативного впливу небезпечних хімічних речовин, а також зобов'язала Уряд у двомісячний строк опрацювати питання щодо утворення Міжвідомчої комісії з питань управління хімічною безпекою та поводження з хімічними речовинами [6].

Законопроектів щодо промислового забруднення ще не прийнято, хоча до Верховної Ради України було подано декілька, пов'язаних із промисловим забрудненням: Проект Закону про запобігання, зменшення та контроль промислового забруднення №3117 та Проект Закону про запобігання, зменшення та контроль промислового забруднення №4167-1, обидва з яких було знято з розгляду. Але 29.09.2020 року було зареєстровано Проект Закону про запобігання, зменшення та контроль забруднення, що виникає в результаті промислової діяльності №4167, який на даний момент очікує розгляду. У висновку Головного науково-експертного управління від 07.05.2021 щодо цього законопроекту зазначено декілька зауважень, серед яких: невідповідність деяких положень законопроекту принципу юридичної визначеності, згідно з яким юридичні норми мають бути чіткими, ясними і недвозначними; текст відповідних положень Директиви 2010/75/ЄС Європейського Парламенту відтворюється без адаптації до національного законодавства; термінологічний апарат проекту вимагає доопрацювання; структура проекту не забезпечує цілісного завершеного правового регулювання відповідних суспільних відносин; питання практичного забезпечення перевірки достовірності інформації про викиди з установок залишається неврегульованим [7].

04 червня 2020 року було зареєстровано Проект Закону про управління відходами № 2207-1-д, який наразі готується до другого читання. Даним законопроектом пропонується запровадити в національне законодавство положення європейського законодавства, зокрема: ієрархію управління відходами та основні вимоги до розширеної відповідальності виробника; ввести систему довгострокового планування управління відходами на національному, регіональному та місцевому рівнях; впровадити інформаційну

систему управління відходами; посилити вимоги до ліцензування діяльності зі збирання та оброблення небезпечних відходів; встановити порядок збирання, вивезення та оброблення муніципальних відходів, впровадити їх роздільне збирання та рециклінг [8].

Підсумовуючи, можна зазначити, що хоча в Україні вже існують закони щодо забезпечення безпеки довкілля (Закони України «Про відходи», «Про пестициди і агрохімікати», «Про вилучення з обігу, переробку, утилізацію, знищення або подальше використання неякісної та небезпечної продукції» та інші), але наразі вони потребують удосконалення згідно європейських стандартів. Тому Національна стратегія у відповідності до ЄЗК передбачає заходи, які значно підвищать захист здоров'я громадян, навколишнього середовища та наблизять Україну і ЄС до нульового забруднення, серед яких: посилення стандартів якості атмосферного повітря, протидія забрудненню вод мікропластиком, хімічними речовинами, включаючи фармацевтичні препарати, заходи щодо скорочення викидів від великих промислових установок, розробка стратегії з хімічних речовин для сталості. Але все ж є відмінність у тому, що у ЄЗК йде мова про покращення існуючих механізмів щодо запобігання забрудненню, а Національна стратегія України наразі говорить лише про необхідність впровадження таких механізмів, які б враховували стандарти ЄС у сфері захисту довкілля.

Використана література:

1. A European Green Deal: An official website of the European Union. URL: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en (дата звернення: 09.05.2021).

2. Про утворення міжвідомчої робочої групи з питань координації подолання наслідків зміни клімату в рамках ініціативи Європейської Комісії «Європейський зелений курс»: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.01.2020 (Редакція від 05.09.2020) №33. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/33-2020-п#Text> (дата звернення: 09.05.2021).

1. Анимированная карта качества воздуха в реальном времени. URL: <https://www.iqair.com/ru/air-quality-map> (дата звернення: 09.05.2021).

2. Green Deal: Commission adopts new Chemicals Strategy towards a toxic-free environment: An official website of the European Union. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_1839 (дата звернення: 09.05.2021).

3. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 (Редакція від 16.03.2021) №179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-п#n25> (дата звернення: 09.05.2021).

4. Заходи щодо підвищення рівня хімічної безпеки на території України: Рішення РНБО України від 19.03.2021 №n0014525-21. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0014525-21#Text> (дата звернення: 09.05.2021).

5. Проект Закону про запобігання, зменшення та контроль забруднення, що виникає в результаті промислової діяльності: Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70077 (дата звернення: 09.05.2021).

6. Проект Закону про управління відходами: Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69033 (дата звернення: 09.05.2021).

ПРИНЦИПИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Кирилов Денис Олегович
факультету підготовки фахівців
для підрозділів стратегічних
розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Примаченко Віталій Федорович
Завідувач кафедри
Кримінального права та
кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Україна

Вивчаючи кримінальне законодавство України не можливо не приділити доцільної уваги вивченню принципів кримінального права, адже вони виступають необхідним компонентом вивчення даної галузі.

Класично в загальній теорії права і в кримінально-правовій науці принципи розмежовувалися на загальні, тобто властиві системі права в цілому, і особливі (галузеві) – властиві конкретній сфері права і відображають специфічні особливості правового контролю [1].

Систематизація принципів кримінальної права передбачає виявлення їх співвідношення між собою. Такі співвідношення можна виявити як в горизонтальному, так і в вертикальному їх вираженні.

Співвідношення принципів по горизонталі визначається предметом їх регулювання. Співвідношення принципів по вертикалі виявляє їх певну ієрархію. У цій ієрархії визначальне місце займає принцип справедливості.

Підкреслено необхідність звернення уваги на значимість і важливість принципів кримінального права, слідувати яким зобов'язано кримінальне законодавство в будь-якій демократичній правовій державі.

Визначено, що виділяються такі функції принципів права, які прямим чином відносяться до роботи правоохоронних органів, що борються зі злочинністю: ідеологічна; політична регулятивна; функція тлумачення [2].

Визначено, що значення принципів кримінального права в правоохоронній діяльності по боротьбі зі злочинністю полягає в наступному: принципи кримінального права сприяють правовому вихованню співробітників правоохоронних органів і формування їх правосвідомості. Знання співробітниками цих органів правових принципів допомагає розумінню ними основних опорних положень проведеної в державі кримінальної політики.

Інформація про правові принципи дозволяє слідчому, оперативному працівнику дати правову оцінку діяння навіть у випадках, коли необхідне правило їм невідоме чи не розроблено теорією кримінального права. При наявності в кримінальному законі прогалин або неузгодженості правових норм, слід керуватися принципами кримінального права. У певних випадках кримінально-правові принципи безпосередньо регулюють і іншим чином спрямовують діяльність працівників слідства і дізнання, а також оперативних працівників [3].

Судово-правова реформа в Україні розпочалася і досі здійснюється без виваженої доктрини та врахування принципів права, без чіткої концептуальної моделі кримінального законодавства. Замість гуманізації кримінального права, реалізації виважених підходів декриміналізації законодавча влада поспіхом прийняла низку процесуальних і споріднених законів, які наповнили правову доктрину і систему права суперечливими концептами, юридичними фікціями, посилили конкуренцію правових норм та ускладнили їх тлумачення.

Після аналізу проблем і перспектив реалізації принципів кримінального права в Україні, визначено, що фундаментальною проблемою права, в тому числі кримінального, є проблема принципів: їх розуміння, системи, соціальної зумовленості, змісту, значення, реалізації. Чинний КК України не містить визначеної системи принципів кримінального права, хоча у сфері його застосування діють як загально-правові та конституційні засади, так і принципи, які сформовані в міжнародних правових актах та правових позиціях Європейського суду з прав людини.

Тому, можна з певною часткою впевненості сказати, що в даний час назріла об'єктивна необхідність внесення поправок в чинне кримінальне законодавство нашої держави в плані констатації принципів кримінального закону і посилення заходів відповідальності і покарання за суспільно небезпечні діяння, пов'язані з посяганням проти близьких винному осіб.

Перспективи подальшого дослідження проблеми вбачаються в розробці доктринальної моделі принципів кримінального права, а в перспективі нового Кримінального кодексу України та Кодексу «Про проступки», які були б стратегічно і доктринально вивіреними, гармонізували б приватні і публічні інтереси та ґрунтувалися б на цілісній концептуальній моделі системи принципів права правової держави та галузевих правових засадах.

Відтак ми можемо дійти висновку, що необхідність вивчення принципів кримінального права полягає у тому, що від них часто залежить розв'язання певних ситуацій, щодо яких існують прогалини у сучасному законодавстві. Також необхідно зазначити, що принципи кримінального активно застосовуються у слідчій діяльності правоохоронних органах.

Використана література:

1. Кримінальне право України. Загальна частина: навч. посіб. / Р. В. Вереша. Київ : Алерта, 2014. 352 с.
2. Сливич І. І. Кримінальне право України. Особлива частина : навч. посіб. / І.І. Сливич, Я.В. Ступник; Дкрж. ВНЗ «Ужгород нац. ун-т». Ужгород : Гельветика, 2014. 655 с.
3. Ємельянов В. П. Кримінальне право України: Загальна частина. Основні питання вчення про злочин : наук.-практ. посіб. / В. П. Ємельянов. Харків : Право, 2018. 142 с.

СУБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ ЯК ЕЛЕМЕНТ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ

Комар Андрій Олегович
курсант 2 курсу факультету
підготовки фахівців для підрозділів
стратегічних розслідувань
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ

Науковий керівник:
Примаченко Віталій Федорович
кандидат юридичних наук, доцент
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ

Тема є дуже актуальною, оскільки, незважаючи на те, що чинний Кримінальний кодекс України діє вже більше десяти років, тлумачення та застосування його окремих норм, установи все ще викликають певні труднощі

у практиків. Основними проблемами вчення про предмет злочину на сучасному етапі законодавчого розвитку є питання осудності і встановлення ознак суб'єкта.

Відповідно до чинного законодавства суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до чинного Кодексу може наставати кримінальна відповідальність[1].

«Суб'єкт злочину» і «особистість злочинця» тотожні поняття. Суб'єкт злочину - це мінімальна сукупність ознак, що характеризують особу злочинця, без яких немає складу злочину. Суб'єкт злочину – поняття правове. Ознаки, які характеризують суб'єкта злочину (осудність, вік), є ознаками складу злочину. Тільки за наявності цих ознак в сукупності з іншими необхідними ознаками складу злочину особа може притягуватися до кримінальної відповідальності. Але кримінальна відповідальність повинна бути строго індивідуалізована. Вирішити це завдання можна лише на основі ретельного вивчення ознак, що характеризують особу злочинця. Особистість злочинця – це сукупність всіх соціальних і психологічних властивостей і рис, які утворюють індивідуальний вигляд людини, яка вчинила злочин[2].

Однією із індивідуальних ознак особистості злочинця являється його осудність, як один із правових станів притягнення особи до відповідальності.

Для визнання особи неосудною достатньо встановити наявність будь-якого з ознак юридичного критерію – інтелектуального чи вольового, однак вони можуть бути присутніми і в сукупності[3]. Юридичний критерій визначає суд, коли дає оцінку особі, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, що не здатний усвідомлювати характер своїх дій і керує ними. При цьому свої висновки суд засновує на медичному критерії неосудності (акт судово-психіатричної експертизи).

Одна з ознак суб'єкту злочину є вікова неосудність, тобто українське законодавство так само передбачає згідно ст. 22 Кримінального кодексу України кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину виповнилося шістнадцять років. Особи, які вчинили злочин у віці від чотирнадцяти до шістнадцяти років, підлягають кримінальній відповідальності лише за окремі злочини, визначені в частині 2 ст. 22 Кримінального кодексу України[1].

В той же час законодавець передбачив таке поняття, як зменшена осудність котра являє собою різновид осудності, при якій особа при вчиненні злочину в силу наявності у нього психічних розладів, що не виключають осудності, не здатна повною мірою усвідомлювати характер і суспільну небезпеку свого діяння або керувати ними. Як і осудність, взагалі, зменшена осудність обумовлена наявністю двох необхідних критеріїв:

- медичного – психічний або нервово-психічний розлад;
- юридичної – зниження здатності усвідомлювати, або контролювати свої дії[4].

Отже суб'єкт злочину має вагомим юридичним значенням: по-перше, вікові ознаки суб'єкта дозволяють встановити особливості кримінальної

відповідальності неповнолітніх; по-друге, фактичний зміст факультативних ознак суб'єкта злочину, навіть якщо вони не вказані в нормі Особливої частини Кримінального кодексу України, визначає ступінь суспільної небезпеки як злочину, так і особи, яка його вчинила, а значить, характер відповідальності, розмір покарання.

Використана література:

1. Кримінальний кодекс України: Кодекс України, Кодекс, Закон ред. від 23.04.2021 № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. С. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

2. Кримінальне право України Загальна частина / Бажанов М.І., Сташис В.В. та ін. Харків : Юрінком Інтер, 2005. 116 с.

3. А. Жалинський, А. Реріхта. Введення в німецьке право М : Спарк, 2007. 598 с.

4. Хохлова І.В. Шемяков А.П. Кримінальне право зарубіжних країн : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 73 с.

ОБСТАВИНИ, ЩО ОБТЯЖУЮТЬ ПОКАРАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Кравчук Максим Олегович,
Курсант Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ факультету
підготовки фахівців для підрозділів
стратегічних розслідувань

В світі, одним із безпосередніх засобів та способів відповідної боротьби з протиправними діями осіб, вважається саме притягнення винних до відбування покарання, що передує собою обранню певного виду покарання включаючи в себе обставини, що можуть цілком вплинути на нього. Доцільним буде зазначити і те, що для відповідного досягнення ефективності, справедливості та гуманності здійснення завдань кримінального судочинства, важливу роль відіграє вирішення питань під час призначення покарання, а саме врахування обставин, які обтяжують покарання. У чинному кримінальному законодавстві обставинами, які обтяжують покарання, відведена та приділяється значна увага, що безпосередньо свідчить про їх важливе кримінально-правове значення.

Належна та правильна оцінка обставин, які в певному сенсі, у позитивному чи негативному, характеризують ззовні негативно суспільно

небезпечне діяння, чи відповідну особу, яка його безпосередньо вчинила, має істотне значення для забезпечення ефективної та законної правової оцінки всього злочинного діяння. Звичайно, як у всіх інших процесах, які певним чином пов'язані із притягненням особи до кримінальної відповідальності, врахування обставин, що обтяжують покарання, рівною мірою залежить від стану законодавчого регулювання даного процесу, а також від відповідної практики його застосування та функціонування.

Обираючи вид покарання, суди частіше за все обмежуються певної вказівкою на те, що у кримінальному провадженні враховані всі необхідні обставини вчиненого кримінального правопорушення без детального аналізу фактичних даних. Обставини, які обтяжують покарання враховуються судом безпосередньо задля призначення покарання винній особі та тягнуть кримінально-правові наслідки, а також відповідним чином посилюють покарання.

Зазначимо, що врахування обставин, що обтяжують покарання, відповідним чином погіршує правове становище будь-якої винної особи та означає надання суду певної можливості, а саме: призначити безпосереднє основне чи додаткове покарання у максимальних межах, визначених санкцією відповідної частини статті; призначити більш суворий вид основного покарання з числа відповідних покарань, встановлених в альтернативній санкції; а також призначити додаткове покарання, яке передбачається у санкції як факультативне або призначити одразу кілька додаткових покарань до особи, яка безпосередньо вчинила кримінальне правопорушення.[1]

Щодо часу виникнення, то обставини, що обтяжують покарання, можуть мати місце до винесення вироку –до, під час та навіть після вчинення кримінального правопорушення, за який особі винній призначається покарання.

Також, відповідне правове значення обставин, що обтяжують покарання, полягає і в тому, що їх відповідна наявність виключає застосування статті 69 КК, враховується при безпосередньому вирішенні питання про звільнення від відбування покарання з певним випробуванням і про обрання принципу остаточного покарання при засудженні особи за відповідною сукупністю кримінальних правопорушень, які особа вчинила.[1]

В юридичній літературі чіткого визначення поняття обставин, що обтяжують покарання не має, але можна визначити їх як певні, нормативно визначені та ті, що безпосередньо характеризують ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення в сторону відповідного збільшення та особу винного з негативного боку, які не є ознаками кримінального правопорушення та зазвичай враховуються при призначення будь-якого покарання та обтяжують вид та розмір.

Виходячи з вище зазначеного, можна зробити висновок, що обтяжуючі обставини, що визначені у чинному кримінальному законодавстві нашої країни, стосовно призначення та обрання покарання до особи, яка вчинила

протиправні дії стосовно інших осіб, суспільства та держави в цілому, мають дуже важливе значення для правильного визначення покарання.

Використана література:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 №2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. №25-26.

ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ ДІЛЬНИЧНОГО ОФІЦЕРА ПОЛІЦІЇ З ГРОМАДСЬКІСТЮ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ЗАХОДІВ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Круковська Анастасія Михайлівна
курсант 2-го курсу факультету фахівців для підрозділів стратегічних розслідувань Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Логвиненко Борис Олексійович
професор кафедри адміністративного права, процесу та адміністративної діяльності, доктор юридичних наук, професор, майор поліції, Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

В ході історичного розвитку людське суспільство використовувало два основних способи протидії злочинності: покарання за скоєні правопорушення і попередження правопорушень.

Однак, незважаючи на необхідність справедливого, своєчасного і невідворотного покарання правопорушника, для стримування злочинності та забезпечення громадського порядку, у міру розвитку людської цивілізації все більше зміцнювалася думка про те, що саме попередження правопорушень є найбільш перспективним способом протидії цьому негативному явищу.

Перш, ніж перейти до основних питань досліджуваної проблеми, доцільно з'ясувати значення термінів «попередження», «профілактика».

У кримінологічній літературі використовується ряд термінів – «попередження», «профілактика», «превенція», «припинення», «запобігання» та інші. Лексичне тлумачення слова «профілактика» представляється як

сукупність заходів, які попереджають від чого-небудь або запобігають ніж - або [1, с. 995], а слова «превентивний» - якимось, що попереджає що-небудь, щонебудь запобігає [1, с. 910].

Деякі з учених, вважають за необхідне розмежовувати зазначені терміни, пов'язуючи їх з різними рівнями, напрямками і видами зазначеної діяльності. Наприклад, В. В. Голіна, Б. М. Головкін пропонують всі форми і заходи превентивного характеру об'єднати терміном «попередження», а «профілактикою» називати заходи щодо усунення або нейтралізації криміногенних факторів [2, с. 154–156]. Очевидно, що ці категорії повинні використовуватися як синоніми, а різне розуміння рівнів і напрямків попереджувальної діяльності має бути пов'язано перш за все з їх різним смисловим наповненням.

В системі підрозділів Національної поліції України, в роботі по забезпеченню громадського порядку та протидії злочинності, важливе місце займає превентивна діяльність дільничних офіцерів поліції. Дільничні офіцери на території адміністративної дільниці, що обслуговується в місті або сільській місцевості, виконують основний обсяг профілактичних та правоохоронних функцій, покладених законом на поліцію.

У Положенні про службу дільничних інспекторів міліції в системі МВС України, який був затверджений наказом № 550 від 11.11.2010 р, визначено такі основні завдання дільничних офіцерів поліції: 1) проведення індивідуально-профілактичної роботи з особами, схильними до скоєння правопорушень; 2) охорона громадського порядку та забезпечення громадської безпеки; 3) робота з населенням і громадськими формуваннями на адміністративній дільниці з охорони громадського порядку та громадської безпеки; 4) попередження злочинів і адміністративних правопорушень; 5) участь в розкритті злочинів, скоєних на території адміністративного ділянки [3].

Правоохоронна практика незмінно підтверджує, що важливою запорукою ефективної боротьби з правопорушеннями, є участь в цій справі широких верств населення. Провідне місце в превентивній діяльності, на думку вчених, займає загальна та індивідуальна профілактика правопорушень.

В реаліях сьогодення дійсності, завдяки взаємодії індивідуальних заходів профілактики та заходів загального характеру, можна досягти оптимального результату в профілактичній роботі. Індивідуальна профілактика – це заходи щодо попередження правопорушень на рівні окремих осіб і мікрогруп. Вона проявляється в застосуванні загальних і спеціальних кримінологічних заходів щодо певної особи або конкретної мікрогрупи [3, с. 156].

Індивідуальні засоби профілактики, є найбільш ефективним напрямком попереджувальної діяльності, оскільки не вимагають безпосереднього вирішення значних соціально-економічних чи інших проблем життя суспільства. Вони охоплюють комплекс заходів, спрямованих головним чином, на усунення або нейтралізацію криміногенних факторів, які сприяють

формуванню анти суспільної орієнтації людини або її протиправної поведінки; призводять до формування асоціальних потреб, інтересів, поглядів, прагнень і схильностей людини.

Індивідуальна профілактика правопорушень здійснюється у двох формах – безпосередньої і ранньої. Основними критеріями розмежування профілактики на ранню і безпосередню виступають, по-перше, час, який «віддаляє» особу з моменту можливого вчинення злочину; по-друге, ступінь «соціальної зіпсованості» людини.

Сигналом для початку ранніх профілактичних заходів можуть бути профілактичні заходи які є засобом реагування на антигромадський вчинок особи: порушення ним правил соціального гуртожитку або іншої соціальної поведінки, а також негативний вплив на людину з боку іншої особи чи групи осіб. Об'єктом індивідуальної профілактики є конкретна особа з її неповторною єдністю соціальних і психофізіологічних властивостей. Метою індивідуальної профілактики є зміна антигромадської поведінки або припинення такої поведінки і створення умов для зміни криміногенних тенденцій в поведінці особи. Завдання індивідуальної профілактики може вважатися виконаним, якщо провідними елементами системи внутрішнього контролю особистості стануть моральні, правові приписи суспільства.

З урахуванням вищенаведеного, індивідуально-профілактична діяльність, здійснювана в процесі взаємодії дільничним офіцером поліції і представниками громадськості може бути розділена на наступні основні стадії: 1) виявлення осіб з антигромадською поведінкою; 2) визначення наявності у них ступеня розвитку анти суспільних поглядів, прагнень, звичок; 3) сприяння в постановці на профілактичний облік осіб, антисуспільна спрямованість поведінки яких становить реальну загрозу вчинення правопорушення (або визначення недоцільності такого обліку); 4) прогнозування можливості виявлення антигромадської спрямованості особи в певному типі злочинної поведінки і планування відповідних індивідуально-профілактичних заходів; 5) проведення індивідуально-профілактичних заходів, зокрема, безпосередньо впливає на антигромадські погляди, бажання, звички особи, щодо якої вживаються профілактичні заходи; 6) встановлення критеріїв оцінки результатів заходів індивідуальної профілактики і визначення термінів їхньої дії [4, с. 92]

При проведенні індивідуальних бесід, дільничний офіцер поліції, який застосовує превентивну діяльність, визначає коло суб'єктів, які вимагають спеціального адміністративного нагляду (осіб схильних до вчинення злочинів, осіб, звільнених з місць позбавлення волі, неповнолітніх, асоціальних елементів, осіб, що вживають наркотики і зловживають алкоголем і ін.).

Дільничний офіцер поліції, який здійснює профілактичну діяльність безпосередньо впливає на громадян з певним рівнем криміногенного поведінки і їх навколишнє середовище, як правило, шляхом реалізації заходів превентивного характеру.

Для проведення ефективних заходів індивідуальної профілактики дільничний повинен мати глибокі професійні знання, відповідний практичний досвід, володіти високими діловими якостями, користуватися повагою у населення.

Для підвищення рівня ефективності індивідуальної профілактики, які проводяться дільничними офіцерами поліції, на наш погляд, є необхідним проведення наступних організаційно-правових заходів:

– прийняти нову інструкцію «Про організацію роботи дільничних офіцерів поліції», яка дозволить привести їх діяльність у відповідність до сучасних вимог суспільства і існуючою системою правового забезпечення роботи органів поліції України;

– привести у відповідність з науково обґрунтованими нормами розміри адміністративних дільниць та нормативи службового навантаження на кожного дільничного офіцера поліції;

– при департаментах (відділах) оборонної, мобілізаційної роботи та взаємодії з правоохоронними органами місцевих адміністрацій, створити сектор із координації взаємодії з відділами превентивної діяльності Національної поліції.

Використана література:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2019. 1440 с. Білик В. М., 2019 71

2. Голіна В. В., Головкін Б. М. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: навч. посіб. Харків: Право, 2019. 513 с.

3. Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі МВС України: Наказ МВС України від 11.11.2017 № 550 // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 02.06.2017).

4. Джужа О. М., Василевич В. В., Гіда О. Ф. Профілактика злочинів. Київ: Атіка, 2016. 720 с.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ КРИМІНАЛЬНОГО ПОКАРАННЯ

Мироненко А. О.

Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ
факультету підготовки фахівців
для підрозділів стратегічних
розслідувань

Науковий керівник:

Примаченко В. Ф

кандидат юридичних наук, доцент

Відповідно до вимог кримінальної політики формується мета покарання, коло кримінально-караних діянь, встановлюється вид і розмір санкцій та порядок застосування кримінальних покарань. Відтак, завданнями кримінальної політики сьогодення повинні стати: визначення поняття та мети кримінального покарання, вибір найбільш суспільно небезпечних діянь, що підпадали б під ознаки складу тих чи інших злочинів, за які призначається кримінальне покарання; вибір найбільш оптимально побудованих санкцій, що б відповідали ступеню суспільної небезпеки вчиненого злочину та особистості злочинця; застосування принципу економії репресії і подальше впровадження санкцій, не пов'язаних з позбавленням волі.

Кара як мета покарання чітко визначена і полягає у відплаті засудженому за вчинене діяння..

Отже, сутністю покарання є позбавлення засудженого певних благ, обмеження прав і свобод (волі, майна) примушування його до деяких дій чи втрат, обмеження пересування і спілкування з іншими членами суспільства (у разі позбавлення волі), права обирати вид трудової діяльності на свій розсуд (у разі позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю), матеріальні обмеження (у разі виправних робіт, штрафу, конфіскації майна) тощо. Для більш повного уявлення про існуючі підходи до визначення поняття покарання, його суті, змісту та мети нами було проаналізовано і норми, що стосуються даного питання, деяких кримінальних кодексів країн СНД та Балтії. Виявляється, що до цього часу питання про сутність та мету покарання законодавцями різних країн вирішуються неоднозначно, а в науці такі питання є досить дискусійними.

На нашу думку, поняття "покарання" та "караність" не є тотожними. Караність завжди є сутністю, внутрішнім змістом кримінального покарання, бо завдяки їй засуджений позбавляється певних благ, має перетерпіти певні обмеження прав і свобод і, до того ж, держава примушує засудженого до виконання певних обов'язків.

Покарання є багатоаспектним, але, формуючи його визначення у кримінальному законодавстві, пропонується викласти це поняття таким чином: "Покарання є карою (заходом примусу), що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого" [5].

Незважаючи на розбіжності у підходах до визначення суттєвих ознак кримінального покарання, загальний принцип каральної діяльності залишається незмінним - будь-яким чином примусити винних у вчиненні злочину до правомірної поведінки. Кримінальне покарання за своєю сутністю може об'єктивно спричинити фізичні або моральні страждання засудженому, але таке насильство є правомірним. Воно не повинно поєднуватись зі знущаннями, катуванням, приниженням людської гідності.

Кримінальне покарання тоді було б виявленням жорстокості і зла, якби воно існувало само по собі, як безпідставне, необґрунтоване та протизаконне, спрямоване проти моралі суспільства. Держава, навпаки, звертається до злочинця, до його особистості, з вимогами зусиллями волі змінити свою поведінку на право слухняну.

Покарання не відкидає позитивних якостей особи, яка вчинила злочин, а лише намагається примусити її діяти в подальшому позитивно і не порушувати закон.

З визначенням сутності покарання необхідно звернути особливу увагу на його мету. Підкреслимо, що лише виходячи із сутності покарання, можемо встановити кінцеві цілі кримінального покарання, досягнення яких так прагне держава, коли встановлює кримінальну відповідальність, засуджує винного до тієї чи іншої міри покарання та реалізує її.

Стосовно визначення мети покарання, слід зазначити, що всі цілі покарання, незважаючи на відносну самостійність, тісно пов'язані між собою. Але така діалектична єдність не виключає змін в той чи інший період та пріоритету однієї мети над іншою. Ці зміни можуть бути пов'язані зі станом злочинності, з тенденціями у кримінальній політиці та законодавстві, зі змінами у соціальному та економічному житті суспільства.

До кримінально-виконавчих функцій відносимо: каральну; охоронювальну; виховну; запобіжну.

Тенденції всього цивілізованого світу до гуманізації покарання затверджують нову модель взаємовідносин суспільства зі злочинністю, завдяки якій держава має обмежити власну жорстокість.

Попри все, не викликає сумніву, що державно-правова політика в галузі призначення та виконання покарань повинна базуватися на цивілізованих методах, позитивному досвіді вітчизняної та зарубіжної науки і практики. Виходячи з положень Конституції України [1], яка закріпила пріоритетними загальнолюдські цінності, необхідно дійти висновку, що державою і суспільством, з прийняттям нового Кримінального кодексу, створені всі умови для застосування в розумних межах позбавлення волі і встановлено широке коло альтернативних видів кримінального покарання [2].

До осіб, визнаних винними у вчиненні злочину, судом можуть бути застосовані такі види покарань: і) штраф; потрійне відшкодування шкоди; позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; громадські роботи; виправні роботи; службові обмеження для військовослужбовці конфіскація майна; арешт; обмеження волі; тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців; позбавлення волі на певний строк; довічне позбавлення волі.

Запропонований вид покарання у вигляді потрійного відшкодування шкоди допоможе збалансувати інтереси громадянина, який постраждав внаслідок вчиненого злочину, держави та засудженого. За своєю суттю він не є новим, його витоки йдуть з вікової давнини Київської Русі. Аналогічний вид покарання міститься в сучасних КК деяких країн, наприклад Киргизької республіки, і є альтернативою покаранню у вигляді позбавлення волі. Оскільки його розташування планується після такого виду покарання, як штраф, то логічно буде й те, що у ст. 53-1 визначатиметься поняття потрійного відшкодування шкоди та порядок виконання цього покарання:

"Стаття 53-1. Потрійне відшкодування шкода

Потрійне відшкодування шкоди є стягненням у грошовому або натуральному еквіваленті, яке накладається судом у трьохкратному розмірі щодо спричиненої злочином шкоди.

Дві частини відшкодованої шкоди стягується на користь потерпілої особи, одна частина - на користь держави.

Потрійне відшкодування шкоди застосовується до осіб, які вперше вчинили умисні злочини невеликої або середньої тяжкості.

У разі неможливості відшкодування шкоди суд може замінити несплачену суму покаранням, у вигляді громадських робіт із розрахунку: десять годин громадських робіт за один встановлений законодавством неоподатковуваний мінімум доходів громадян, або виправними роботами із розрахунку один місяць виправних робіт за чотири встановлених законодавством неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, але на строк не більше двох років"⁶; с. 52[5].

Загалом, на сучасному етапі розвитку держави назріла необхідність прийняття комплексу законодавчих та організаційних заходів, направлених на реформування кримінальної та кримінально-виконавчої політики України.

Тут має знайти своє місце і визнання недоцільності тривалих строків покарання у вигляді позбавлення волі для більшості засуджених, й удосконалення санкцій Кримінального кодексу, й обмеження перебування під вартою підсудних у період розгляду кримінальних справ до вступу вироку в законну силу, і застосування видів покарань, альтернативних позбавленню волі, а також застосування таких запобіжних заходів, як підписка про невиїзд, особиста порука, порука громадської організації або трудового колективу, застава.

Використана література:

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. URL : <http://zakon0.rada.ua/laws/show/254k/96-вр>
Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <http://zakon2>
2. Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 04.06.2010 № 7. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-10>.
3. Про практику призначення судами кримінального покарання. Постанова пленуму Верховного Суду України від 24.10.2003 № 7
Постанова Пленуму Верховного Суду України <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>
4. Бабанли Р. Загальні засади призначення покарання за законодавством європейських держав. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2016. № 1. С. 1–9 <http://www.chasopysnapu.gov.ua/chasopys/ua/pdf/9-2016/babanli.pdf>
5. Бурдін В. М. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх в Україні Монографія Київ , 2004. 234с.

ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Мостіпан В. О. курсант 2 курсу
Факультету підготовки фахівців
для підрозділів стратегічних
розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Примаченко В.Ф., к.ю.н., доц.,
Доцент кафедри кримінального
права та криминології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Об'єктом кримінального правопорушення вважається кримінально-правова категорія, яка використовується для позначення державних установ,

яким заподіяно шкоду внаслідок вчинення протиправного діяння (бездіяльності).

Кримінальний кодекс України має на меті забезпечити правовий захист прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, навколишнього середовища та конституційного ладу України від протиправних посягань, забезпечення миру та безпеки людства та попередження кримінальних правопорушень. Для виконання цього завдання Кримінальний кодекс України визначає, які соціально небезпечні дії є кримінальними правопорушеннями та які покарання застосовуються до винних (ст. 1 Кримінального кодексу України).

Об'єктом захисту, згідно з Кримінальним кодексом України, є суспільні відносини, зокрема, права і свободи людини і громадянина, власність, громадський порядок та громадська безпека, довкілля, конституційний лад України, мир і безпека людства. Єдиною та реальною підставою кримінальної відповідальності є наявність кримінального правопорушення, тобто сукупність ознак (об'єктивних та суб'єктивних), що визначають вчинене суспільно небезпечне діяння як кримінальне правопорушення, передбачене Кримінальним кодексом України. Такими ознаками кримінального правопорушення є об'єкт та об'єктивна сторона, суб'єкт та суб'єктивна сторона.

Об'єктом кримінального правопорушення є суспільні відносини, перелічені у статті 1 Кримінального кодексу України, які охороняються законом і яким протиправним діянням заподіяно шкоду. Без об'єкта кримінального правопорушення не існує складу кримінального правопорушення. Невід'ємним фактором практичного застосування кримінального законодавства є правильність кваліфікації кримінального правопорушення. З огляду на це в теорії кримінального права існує своєрідний апарат - склад кримінального правопорушення, на основі якого будується норма Особливої частини Кримінального кодексу України. За допомогою складу кримінального правопорушення стає можливим класифікувати ті чи інші діяння на підставі певних видів кримінальних правопорушень, структуруючи види кримінальних правопорушень, кваліфікацію діянь та вирішуючи інші практичні питання. У науковій літературі склад кримінального правопорушення визначається як сукупність юридичних ознак, встановлених у кримінальному законі (об'єктивних та суб'єктивних), які визначають вчинене суспільно небезпечне діяння як протиправне.

Свого часу А.Н. Трайнін зазначив, що об'єктом посягання на його конкретне життєве втілення можуть бути як матеріальні, так і нематеріальні цінності - політичні, моральні, культурні та інші [1].

Найпоширенішою класифікацією об'єктів кримінального правопорушення є так звана «вертикальна» класифікація. Вона розрізняє загальні, родові та безпосередні об'єкти. Традиційно загальним об'єктом називають усі суспільні відносини, які перебувають під захистом

кримінального права. Однак це не означає, що кримінальне законодавство захищає всі суспільні відносини без винятку. Норми кримінального права спрямовані на захист лише тих суспільних відносин, заподіяння шкоди яким може завдати значної шкоди інтересам суспільства в цілому. Отже, об'єктом кримінального правопорушення є не всі суспільні відносини, а лише ті, які охороняються кримінальним законом.

Значення загального об'єкта кримінального правопорушення, насамперед, допомагає визначити коло найважливіших суспільних відносин, благ та інтересів суспільства, які охороняються кримінальним законом. Наступним елементом у вертикальній системі об'єктів є родовий об'єкт кримінального правопорушення. У науковій літературі в більшості випадків пропонується визначення загального об'єкта як групи однорідних, однакових за своїми характеристиками об'єктів, які охороняються єдиною групою кримінально-правових норм і взаємно підпорядковуються. Загальний об'єкт менш високий (середній) рівень узагальнення суспільних відносин, які охороняються кримінальним законодавством. Групування соціальних відносин відбувається не довільно, а на основі об'єктивно існуючих критеріїв, що визначають їх тотожність або однорідність. Такими критеріями є різні елементи соціальних відносин, які захищаються, їх соціальне призначення в них (суб'єкти або об'єкти відносин, зміст та особливості соціальних відносин). Основою такої класифікації суспільних відносин справедливо визнана та чи інша сфера державного чи суспільного життя. Отже, загальними об'єктами повинні бути визнані відносини власності, система управління, відносини, що забезпечують належний громадський порядок і мораль та інші.

Третій вид - безпосередній об'єкт кримінального правопорушення. Під цим слід розуміти ті специфічні суспільні відносини, які законодавець перебуває під захистом певної статті Особливої частини Кримінального кодексу і яким заподіюється шкода кримінальним правопорушенням, що підпадає під ознаки конкретного кримінального правопорушення. Правильне визначення прямого об'єкта дозволяє встановити захищений, межі протиправної та некримінальної поведінки, правильно сформулювати склад кримінального правопорушення, кваліфікувати за чинною статтею Особливої частини, визначити ступінь суспільної небезпеки посягання про охоронювані законом зв'язки з громадськістю, розмір покарання тощо.

Класифікація прямих об'єктів кримінального правопорушення «по горизонталі» також широко відомий в теорії кримінального права. Суть цієї класифікації полягає в тому, що на рівні безпосереднього об'єкта розрізняють основні та додаткові об'єкти. Необхідність такої класифікації виникає, коли одне і теж кримінальне правопорушення одночасно завдає шкоди кільком соціальним відносинам [2].

Отже, об'єктом кримінального правопорушення є соціально значущі цінності, інтереси, товари, які охороняються кримінальним законодавством і на які посягає особа під час вчинення кримінального правопорушення, а в

результаті вчинення протиправного діяння значна шкода припиняється або може бути спричинено.

Використана література:

1. Трайнин А.Н. Общее учение о составе преступления. М.: Госюриздат, 1957. С.123
2. Бандурка І. О. Об'єкт злочину як кримінально-правова категорія. Право.ua. 2015. № 2. С. 70-75. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pravo_2015_2_15.

КРИМІНАЛІСТИЧНІ ВЕРСІЇ І ПЛАНУВАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ

Остапенко Аліна Сергіївна,
здобувач вищої освіти
Полтавського юридичного
інституту Національного
юридичного університету ім. Я.
Мудрого

Науковий керівник:
Гринько Лариса Петрівна,
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри кримінального права та
кримінально-правових дисциплін
Полтавського юридичного
інституту Національного
юридичного університету ім. Я.
Мудрого,

З теорії криміналістики відомо, що подія злочину і частина даних про злочинця відображаються на предметах матеріальної обстановки і в свідомості людей. У ситуації конкретних злочинів, як правило, доводиться мати справу з неповними і навіть спотвореними даними. Це створює значні труднощі для процесу пізнання злочинної події, а значить – розкриття і розслідування реального злочину.

Розкриття і розслідування злочинів являє собою складну і багатогранну діяльність, для здійснення якої від співробітника органів внутрішніх справ потрібна чимала організаторська майстерність. Робота по кожній справі передбачає проведення ряду слідчих дій, які повинні бути ретельно

підготовлені і проведені в певній послідовності, з дотриманням встановлених кримінально-процесуальним законом строків. Крім цього, потрібно враховувати, що у слідчого в провадженні знаходиться кілька справ одночасно, саме тому однією з умов успішного розслідування кожного злочину є планування роботи.

Під плануванням розуміється форма наукової організації процесу розслідування, а, отже, є розумовою діяльністю, спрямованою на визначення завдань, які виникають в ході слідства і пошуку способів їх вирішення. Планування базується на конкретних фактах, встановлених як процесуальним шляхом, так і за допомогою оперативно-розшукових заходів. Воно дозволяє найбільш раціонально організувати слідство, сприяє швидкому, об'єктивному і всебічному встановленні всіх обставин події, розшуку і викриттю винних. Завдяки плануванню слідчий визначає поставлені перед ним завдання, шляхи і способи їх вирішення, а результатом планування є план розслідування.

План розслідування – це підсумок процесу планування, комплекс інформаційних, тактичних, організаційних і процесуальних рішень, що передбачає оптимальний порядок, терміни, способи і засоби конкретних рішень і виконавців, а саме: конкретних слідчих, оперативно-розшукових заходів і тактичних прийомів.

Будь-яке планування потребує основу, на якій воно буде здійснюватись. Такою основою виступають криміналістичні версії.

Криміналістична версія – самостійний різновид гіпотези, якому притаманні наступні особливості:

- використовується в специфічній сфері суспільних відносин – кримінальному процесі;
- пояснює факти і обставини, що мають значення для встановлення істини тільки по даній, конкретній справі;
- перевіряється в обмежений законом термін [3].

Як теоретично, так і практично важливим є питання про підстави, на яких будуються версії. В першу чергу версія ґрунтується на фактах, які отримують в результаті слідчих дій і (або) оперативно-розшукових заходів. Факти такого роду відрізняються значним різноманіттям.

При висуванні версії провідну роль відіграє мислення, зокрема, вміння узагальнювати розрізнені спочатку факти, або використовувати для вирішення окремого випадку загальні положення. Підхід до узагальнення окремих фактів називають індукцією, а застосування загальних положень до певного випадку – дедукцією. Дедуктивні міркування починаються з констатації того, що зазвичай буває так: ... встановити, чи відповідає даний випадок цьому загальному положенню.

І третім методом, який використовується при висуванні криміналістичних версій є аналогія. Особливо широко аналогія застосовується при побудові версії на основі аналізу способів вчинення злочинів. Для такого методу неважливо з якого джерела надходить інформація, на основі якої будуються версії. Важливо лише, щоб ця інформація стосувалася даної справи [1].

Версія – тільки таке припущення, яке приймає до перевірки слідчий, оперативний працівник, експерт або інші особи, які мають владні повноваження щодо даної кримінальної справи.

З визначення версії видно, що, по-суті, вона – припущення. Її реальність потребує підтвердження або спростування фактами. Але не всяке припущення може вважатися версією.

Зважаючи на таку думку, можна надати таку класифікацію версій:

1. За суб'єктами, які приймають версії в якості орієнтира для подальшої роботи на:

- слідчі (версію прийняв і став перевіряти слідчий);
- оперативно-розшукові (версія може стосуватися негласної роботи, її прийняв і почав по ній працювати оперуповноважений);
- експертні (наприклад, експерт припускає, що удари завдавалися з великою силою, збоку і починає шукати аргументи на користь такого припущення);
- судові (наприклад у випадку, коли суд при розгляді кримінальної справи не погоджується з висновками слідчого, припустивши, що злочин скоїв не один обвинувачений і досліджує цю версію) [2].

2. За колом пояснювальних фактів виділяють:

- загальні – пояснюють всю подію в цілому або його головні, принципові питання (злочин – не злочин, якщо не злочин те, що саме сталося). Можуть бути пов'язані з прагненням пояснити наявність або відсутність причинного зв'язку між поведінкою людини і наслідками. Можуть стосуватися винуватості/невинуватості певних осіб у вчиненні злочину, а також кваліфікації злочину [3].

- приватні версії – стосуються пояснення окремих обставин злочину: способів проникнення на місце злочину, знаряддя вчинення злочину і т.д.

3. За моментом висунення версії, тобто до або після порушення кримінальної справи:

- дослідчі версії;
- версії розслідування.

4. За часом висунення:

- початкові;
- наступні.

Отже, робота з версіями становить необхідний етап в роботі слідчого та осіб, зайнятих розкриттям і розслідуванням злочинів. По суті, саме версії є основою будь-якого плану розслідування, а план – стратегією, яка підкріплена певними уявленнями і потребами в з'ясуванні конкретних відомостей.

Використана література:

1. Криміналістика: Навч. посіб. / Волобуєв А.Ф., Самойленко О.А., Смаль І.В., та ін. / За ред. А.Ф. Волобуєва. — К.: «КНТ», 2011. – 504 с.

Стеценко Ю. В. Щодо суб'єктів висунення криміналістичних версій / Ю. В. Стеценко // Право і суспільство. – 2015. – №4(2). – С. 205-

2. 210 Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2015_4%282%29_36

3. Трофименко О.-А. С. Дефініція, об'єкт, предмет, мета, завдання, принципи, ознаки та функції категорії «криміналістична версія» / О.-А. С. Трофименко // Право і суспільство. – 2016. – № 6(2). – С. 208-212. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2016_6%282%29_39

ЕФЕКТИВНІСТЬ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Палчинська Лілія Романівна
курсантка 2 курсу факультету
підготовки фахівців для підрозділів
стратегічних розслідувань
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ

Науковий керівник:
Примаченко Віталій Федорович
кандидат юридичних наук, доцент
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ

В сучасних умовах, які склались в Україні, коли економічна криза досягла чи не найвищого рівня (проблема COVID-19, зниження доходів населення, систематичних виїзд громадян за кордон), зумовлюючи одночасно розвиток злочинності, виникає необхідність дослідження ефективності кримінально-правової політики України. Крім того, звертаємо увагу, що на жаль, на сьогодні також не розроблено єдиної стратегії протидії злочинності, не закріплено також Концепції кримінальної політики України, що є значним недоліком законодавця. Тому, в зв'язку з цим визначення ефективності кримінально-правової політики є дійсно актуальним.

Слід відразу зазначити, що про яку ефективність сучасної кримінально-правової політики України можна вести мову, оскільки за п'ятнадцять років з часу прийняття нового Кримінального кодексу України було внесене надзвичайно значну кількість змін та доповнень [1]. З вищезазначеного цілком закономірно впливає те, що ефективність кримінально-правової політики держави в сучасних умовах, визначається, насамперед рівнем законодавства,

його відповідністю вимогам соціального розвитку суспільства, а також результативністю діяльності правозастосовних органів держави [2, с. 297].

Також слід відмітити, що в нашій державі досі ще не вироблено національної доктрини та концепції боротьби зі злочинністю, так само як і кримінально-правової доктрини з відповідною їй концепцією, хоча з моменту проголошення незалежності вже минуло майже три десятиліття. Щоправда в 2011-2012 рр. в цій сфері відбулись певні зрушення. Так, зокрема, 21 жовтня 2011 р. схвалено Указом Президента України Концепцію державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю [3], а 25 січня 2012 р. розпорядженням Кабінету Міністрів України затверджено План заходів щодо реалізації Концепції державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю [4]. Проте, згодом, розробка відповідних програм не знайшла подальшого відображення ні в законодавчих актах, ні в підзаконних актах.

Варто зазначити, що ефективність кримінально-правової політики має бути забезпечена як на стадії її формування, так і на стадії її реалізації [5, с. 158-159].

Так, зокрема, ефективність кримінально-правової політики на стадії формування визначається в значній мірі ефективністю норм кримінального закону. Ефективність кримінального закону та його норм передбачає правову захищеність від злочинних посягань найважливіших суспільних відносин [6, с. 11].

На стадії реалізації ефективність кримінально-правової політики, на думку П. Л. Фріса, базується на ефективності кримінально-правового закону і залежить від ефективності окремих кримінально-правових норм та інститутів, дії всього комплексу кримінально-правового регулювання. Ефективність кримінально-правової політики являє собою її внутрішню властивість.

Проте зводити ефективність політики до простої суми ефективності окремих норм і інститутів є помилковим, хоча базою, із зрозумілих причин, виступає ефективність конкретної кримінально-правової норми. Якщо кримінально-правова норма має на меті передусім запобігання конкретних проступків людей і ця мета повністю, або в значній мірі, досягається за допомогою самого факту публікації даної норми, то кримінальна політика реалізується, в першу чергу, через дотримання кримінального закону в цілому. В такому випадку незастосування закону свідчить про високий рівень її ефективності. В свою чергу, погоджуємося із дослідниками, що в протилежному випадку часте застосування кримінального закону не може розглядатись як показник високого рівня її ефективності оскільки вона не досягла бажаного наслідку – не впливає належним чином на членів суспільства [7, с. 23].

Разом з тим, важливими критеріями оцінки ефективності кримінально-правової політики є чисельні показники стану злочинності, зокрема якісне зниження рівня злочинності та її динаміки. При цьому, особливо важливим критерієм оцінки ефективності кримінально-правової політики держави є зменшення рецидивної злочинності, злочинності неповнолітніх, а також

діяльність правоохоронних органів по боротьбі із злочинністю та забезпечення прав і свобод людини і громадянина [8, с. 220].

На жаль, в сучасних умовах ефективність кримінально-правової політики в Україні є досить низькою, про що свідчить збільшення кількості кримінальних правопорушень, що вчиняються в Україні в останні роки. Для підвищення ефективності кримінальної політики, на наш погляд, на законодавчому рівні необхідно прийняти відповідну Концепцію про реалізацію кримінально-правової політики та наділити уповноважених суб'єктів комплексом відповідним прав та обов'язків.

Використана література:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25. ст. 131.

2. Федоров М. П. Критерії ефективності кримінально-правової політики держави. *Науковий вісник Львівської комерційної академії. Серія : Юридична*. 2015. Вип. 2. С. 295-303.

3. Про Концепцію державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю: Указ Президента України від 21.10.2011 № 1000/2011. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1000/2011>. (дата звернення: 19.01.2021).

4. Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25.01.2012 № 53-р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/53-2012-%D1%80>. (дата звернення: 19.01.2021).

5. Федоров М. П. Проблеми формування та реалізації кримінально-правової політики в сучасній Україні. *Науковий вісник Львівської комерційної академії. Серія юридична. Зб. наук. праць*. Львів: Камула, 2015. Вип. 1. С. 152–172.

6. Федоров М. П. Кримінально-правова політика України в умовах розбудови ринкової економіки. Правове регулювання окремих видів публічних і приватних відносин в Україні: монографія. Львів: Новий Світ – 2000, 2014. 320 с.

7. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2005. 439 с.

8. Борисов В. І. Поняття кримінально-правової політики. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1. С. 15–31.

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА В КК УКРАЇНИ

Пелипканич О.В.,

Здобувач Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Примаченко В.Ф.

Кандидат юридичних наук, доцент
кафедри кримінального права та
криміналогії Дніпропетровський
державний університет внутрішніх
справ

Необхідність чіткого визначення керівних положень у сфері залучення осіб до кримінальної відповідальності в умовах проведеної реформи вітчизняної системи права обумовлює актуальність і значимість розробки проблеми реалізації принципів карного права на сучасному етапі генезису кримінально-правової матерії.

Цілком обґрунтованої варто вважати точку зору про законодавче закріплення принципів карного права. У зв'язку із цим не можна не відзначити позитивні сторони закріплення принципів у тексті КК України, однак не зовсім доцільна, на наш погляд, форма їхнього закріплення дозволяє говорити про необхідність введення такої категорії, як достатнє закріплення принципів карного права.

При цьому, на наш погляд, у карному законі повинні одержати своє текстуальне закріплення лише найбільш ємні, інтегративні принципи, які поєднують всю сукупність основних положень і керівних ідей кримінально-правового характеру й відображають найбільш важливі їхні аспекти.

На жаль, аналіз норм КК України 2001 року свідчить про деяку його нелогічність. Зокрема, закріплюючи широкий спектр видів звільнення від кримінальної відповідальності й тим самим відмовляючись від принципу невідворотності не тільки покарання, Але й відповідальності, у ч. 2 ст. 2 КК законодавець чомусь погоджує визнання особи винним у здійсненні злочину із призначенням йому карного покарання[2].

І хоча основні принципи карного права в цілому реалізовані в нормах карного закону, окремі положення КК викликають питання.

Так, положення ч. 2 ст. 1 КК України, де вказується на взаємозв'язок злочину й покарання, вступає в протиріччя з тенденцією догляду від невідворотності відповідальності, а тим більше покарання, вираженої в КК [2].

Теза ч. 5 ст. 3 КК України про необхідність відповідності законів України про кримінальну відповідальність положенням міжнародних договорів України має потребу в доробці.

У ч. 3 ст. 3 КК України втримується положення, що традиційно в науці карного права вважається квінтесенцією принципу законності: "Злочинність діяння, а також його караність і інші кримінально-правові наслідки визначаються цим Кодексом". Але чому тоді, регламентуючи межі дії КК у часі, законодавець у ч. 2 ст. 4 КК говорить тільки про "злочинність і караність діяння", забуваючи про "інші кримінально-правові наслідки"?[4]

Один з аспектів принципу справедливості втримується в ч. 3 ст. 2 КК України - це формула. Подальшою конкретизацією її можна вважати ч. 2 ст. 7 КК, відповідно до якої "особи, які за зроблені ними злочину понесли карне покарання за межами України, не можуть бути притягнуті в Україні до кримінальної відповідальності за ці злочини. Виникає питання: чому тільки карне покарання приймається в увагу?[3]

На наш погляд, ці положення повинні знайти своє відбиття в нормах КК, інакше Європейська конвенція про передачу виробництва по кримінальних справах претендує на статус джерела нашого карного права, регламентуючи питання, що ставляться до кваліфікації злочинів.

Частина 1 ст. 9 КК України говорить: "Вирок суду іноземної держави може бути врахований, якщо громадянин України, іноземець або особа без громадянства були засуджені за злочин, зроблена за межами України, і знову вчинили злочин на території України"[2].

Отже, дана стаття незастосовна у випадках, коли особа вчинила новий злочин за межами території України, але залучається до кримінальної відповідальності по КК України в порядку ч. 1 ст. 7 КК. Якщо це так, то ми маємо явний пробіл у КК, що бідує в усуненні.

Крім того, положення ст. 9 КК України суперечать ч. 3 ст. 3 КК, тому що в цьому випадку на кваліфікацію впливає не тільки КК України.

Стаття 46 КК України регламентує звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із примиренням особи, що вперше зробило злочин невеликої ваги, з потерпілим[2].

Однак залишається неурегульованим випадок, коли збиток заподіяний організації й потерпілого в кримінальній справі немає. Необхідно помітити, що це пряме порушення принципу підстав кримінальної відповідальності в частині їхньої рівності, тому що потерпілий не є ознакою складу злочину.

Отже, підсумовуючи ми може зазначити, що склади тут тотожні, але різне втримування обов'язку по залученню до кримінальної відповідальності за їхнє здійснення, про що ми докладно говорили раніше.

Навряд чи доцільно обмежувати правоприменителя в обліку обставин, зазначених у ст.ст. 66, 67 КК України, тільки призначенням покарання. Необхідно поширити це на всі варіанти реакції держави на здійснення злочину.

Необхідно відзначити, що в питанні вдосконалювання регламентації принципів карного права на даному етапі можливі два концептуально різних підходи.

З позицій першого єдино прийнятним варіантом органічного включення принципів карного права в схему залучення до кримінальної відповідальності є прийняття нового карного закону, повністю заснованого на адекватно закріплені в ньому принципах, які б ураховували останні досягнення кримінально-правової науки.

Другий підхід - це спроба якогось компромісу, що укладається в закріпленні принципів у діючому кодексі з деякою його доробкою з метою "апробації" принципів у ролі реально діючих норм.

У цілому обоє цих підходу заслуговують на увагу й можуть бути основою для дослідження принципів карного права на сучасному етапі.

Використана література:

1. Конституція України : станом на 1 верес. 2016 р. / Верховна Рада України. Харків : Право, 2021. 82 с.
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. редакція від 30.01.2021 рік. URL: zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254к (дата звернення 17.03. 2021).
3. Вечерова Є. М. Заходи кримінально-правового впливу на злочини: поняття, умови застосування та види. Наук. вісн. Міжнар. гуманітарного ун-ту. 2011. № 2. С. 124–126.
4. Мнищенко Є.С. Принципи кримінально - правової політики у сфері отримання освіти. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2014. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/6533/1/> Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації : навч. посіб. 2-ге вид. Київ : Юрінком Інтер, 2009. 512 с.

СПЕЦІАЛЬНИЙ СУБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ: ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Петухова А.А.,

студентка 3 курсу Бердянського
державного педагогічного
університету

Науковий керівник:

Каменський Д.В., професор
кафедри правознавства
Бердянського державного
педагогічного університету

Частина 1 ст. 18 КК визначає, що «суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність». Отже, суб'єкт злочину як елемент складу злочину характеризується трьома обов'язковими ознаками: це особа фізична, осудна, яка досягла певного віку. Передусім суб'єктом злочину може бути тільки фізична особа, тобто людина. Нести кримінальну відповідальність можуть громадяни України, іноземці й особи без громадянства. Тому не можуть бути визнані суб'єктом злочину юридичні особи (підприємства, установи, громадські організації і т. ін.).

Дуже важливо при розслідуванні і розгляді кримінальної справи встановити точний вік особи (число, місяць, рік народження). Скоєння суспільно небезпечного діяння особою, яка не досягла на час вчинення злочину визначеного законом віку, свідчить про відсутність суб'єкта злочину, а, отже, про відсутність складу злочину, внаслідок чого виключається і кримінальна відповідальність. У частині 1 ст. 22 прямо зазначено, що «кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину виповнилося шістнадцять років». Цей вік називають загальним віком кримінальної відповідальності. У частині 2 цієї ж статті встановлюється знижений вік кримінальної відповідальності — чотирнадцять років — за окремі, прямо перелічені законом злочини. Серед цих злочинів зазначені, наприклад, такі, як: умисні вбивства (статті 115-117 КК), умисне нанесення тяжких тілесних ушкоджень (ст. 121; частини 3 статей 345, 346, 350, 377, 398); диверсія (ст. 113), бандитизм (ст. 257), звалтування (ст. 152), крадіжка, грабіж і розбій (статті 185, 186, 187) і деякі інші. Передбачений ч. 2 ст. 22 КК перелік злочинів, за які настає відповідальність з чотирнадцяти років, є вичерпним.[4]

Як зазначає А.В. Ландіна, питанню особливостей кримінальної відповідальності спеціальних суб'єктів злочинів було присвячено праці таких учених, як П. П. Андрушко, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. О. Глушков, А. Ф. Зелінський, Н. Ф. Кузнецов, І. П. Лановенко, А. А. Музика, В. О. Навроцький, А. С. Осадча, А. Я. Светлов, В. В. Сташис, В. Я. Тацій, М. І. Хавронюк та ін.

Принципи кримінального права (у комплексі та окремі з них) досліджувалися у працях В. О. Гацелюка, О. М. Костенка, Т. А. Леснієвськи-Костарьової, Л. М. Медіної, В. О. Навроцького, А. Н. Трайніна, П. О. Фефелова та ін.[12]

Серед основних проблем відповідальності спеціальних суб'єктів злочину виступає проблема відповідальності юридичної особи. Так як деякі науковці вважають, що юридичну особу можна вважати спеціальним суб'єктом злочину, але в Кримінальному кодексі чітко вказано, що суб'єктом злочину може бути лише фізична особа. Юридична особа в розумінні кримінального права сама по собі не вчиняє дій, дії вчиняються лише фізичними особами і лише фізичні особи можуть усвідомлювати суспільну небезпечність дій або бездіяльності.[11]

Саме тому законодавець вирішив не робити юридичних осіб суб'єктом злочину. Суб'єктом злочину як і раніше залишаються виключно фізичні особи. Отже, якщо юридична особа не є суб'єктом злочину, вона не може нести кримінальну відповідальність.

Судова практика засвідчує, що нерідко членами організованих злочинних об'єднань є службові особи, які вчиняють протиправні діяння, використовуючи владу або службове становище. Вони сприяють злочинній діяльності шляхом надання необхідної інформації, забезпечення знаряддями й засобами вчинення злочину, гарантування співучасникам безпеки, сприяння їм в уникненні кримінальної відповідальності. Без службових осіб окремі злочини вчинити вкрай складно або майже неможливо.[2,3]

Службовими особами є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом.[5]

У нормах розділу XVII Особливої частини КК України встановлено відповідальність за ті злочини у сфері службової діяльності, що можуть бути вчинені в будь-якій сфері діяльності апарату управління у зв'язку з виконанням службових обов'язків або шляхом використання службових повноважень усупереч інтересам служби (так звані загальні службові злочини). Усталеним також є твердження, що до загальних службових злочинів належать лише зловживання владою або службовим становищем, перевищення влади або службових повноважень, халатність. Решта є спеціальними їх видами, що стосується також злочинів, передбачених статтями розділу XVII Особливої частини КК України (спеціальні види службового зловживання, спеціальні склади зловживання владою або

службовим становищем або халатність). Загальною ознакою будь-якого зловживання владою або службовим становищем, зловживання повноваженнями службовою особою є спосіб учинення злочину – використання наданих повноважень, свого становища, що становить виконавчий зміст злочинів у сфері службової діяльності. Цей спосіб учинення злочинів полягає не в простому невиконанні покладеного обов'язку, а в застосуванні наданих повноважень проти покладеного обов'язку, всупереч інтересам служби, становить фактично зраду обов'язку.[6]

Кримінальна відповідальність та покарання неповнолітніх має свої особливості, які обумовлені недостатністю інтелектуального розвитку, життєвого досвіду, соціально-психологічними особливостями особи. Відповідно до частини першої статті 2 Кримінального кодексу України, єдиною та достатньою підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого КК України.

У розділі XV КК України передбачено лише особливі, менш суворі, більш гуманні умови кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх, які вчинили злочин порівняно з дорослими злочинцями.

Згідно з частиною другою статті 22 КК України особи, що вчинили злочини у віці від 14 до 16 років, підлягають кримінальній відповідальності за конкретним переліком правопорушень.

За змістом чинники, що характеризують спеціальний суб'єкт, найрізноманітніші й можуть торкатись різних властивостей особи. Ознаки, що обумовлюють наявність спеціального суб'єкта, можуть характеризувати: службове становище особи, наприклад, суб'єктами злочинів, передбачених у розділі XVII Особливої частини КК України (крім давання хабара - ст. 369), можуть бути лише службові особи, визначення яких дається у примітці 1 до ст. 364 КК України; сімейно-родинні відносини (ст. 164, 165 КК України); громадянство (ст. 111, 114 КК України); професію, вид діяльності, характер роботи, яка виконується (ст. 225, 276 КК України); участь у судовому процесі (ст. 384, 385 КК України); відношення до військової служби (ст. 335, 402-435 КК України); засудження або взяття під варту (ст. 389-393 КК України); судимість (ч. 3 ст. 296 КК України); вік (ст. 304 КК України) тощо [10].

Отже, можна дійти висновку, що спеціальний суб'єкт злочину крім загальних ознак має ще додаткові ознаки, що обмежують можливість притягнення інших осіб, які не мають таких особливих ознак, до кримінальної відповідальності за вчинення певного злочину. Що стосується Особливої частини КК України, то близько 80 % статей або містять указівку на те, що суб'єктом відповідного злочину може бути лише особа, наділена певними особливими якостями, окрім основних (наприклад, посада, стать, наявність певного обов'язку, вік, рід занять тощо), або чітко впливає із змісту відповідних диспозицій.

Використана література:

1. Конституція України : Офіційний текст. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до закону : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nred=898212.765> апр.
2. Кримінальний кодекс: Офіційний текст.[Електронний ресурс].- Режим доступу до закону: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
3. Кримінальний кодекс України : Науково-практичний коментар / Ю. В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавриш та ін. За заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Вид 4-те, доповн. – Х. : Тов "Одісей", 2008. – 1208 с.
4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. – 6-те вид., переробл. та доповн. / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – К. : Юридична думка, 2009. – 1236.
5. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: У 2 т. – Т.1 / Заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. – 3-те вид., перероб. та доп. – К. : Алерта; КНТ; Центр Учбової літератури. – 2009. – 964 с.
6. Кримінальне право України загальна частина. Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2008 – 960с.
7. Кримінальне право України : Загальна частина : Підручник / За заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., засл. діяча науки і техніки України Є.Л. Стрельцова – Х. : Одісей, 2009 – 328с.
8. Кримінальне право. (Загальна частина) : підручник / [А. М. Бабенко, Ю. А. Вапсва, В. К. Грищук та ін.]; за заг. ред. О. М. Бандурки ; МВС України, Харків. націон. ун-т внутр. справ. – Х. : Вид-во ХНУВС. – 2011. – 378 с.
9. Куц В.М. «Теоретично-прикладні аспекти проблеми суб'єкта злочину» № 1 , - 1996.-С. 17-23
10. Осадча А. С. Ознаки спеціального суб'єкта злочину // 10 років чинності Кримінального кодексу України: проблеми застосування, удосконалення та подальшої гармонізації із законодавством європейських країн: матеріали міжнар. наук-практ. конф. молодих вчених, 13-14 жовтня 2011 р. / редкол.: В.Я. Тацій (голов.ред.), В.І. Борисов (заст. голов.ред.) та ін. – Х.: Право, 2011. – С. 61-63;
11. Лихова С.Я. Юридичні особи як суб'єкти кримінальної відповідальності за КК України / С.Я. Лихова // Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. – 2014. – № 4. – С. 128–132.
12. Ландина А. В. Ответственность специальных субъектов преступлений по уголовному законодательству Украины: соответствие принципам уголовного права/[електронний ресурс]/

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВІДМЕЖУВАННЯ ЗЛОЧИНУ ВІД КРИМІНАЛЬНОГО ПРОСТУПКУ

Притуляк В. В.

Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ
факультету підготовки фахівців
для підрозділів стратегічних
розслідувань

Науковий керівник:

Примаченко В. Ф

кандидат юридичних наук, доцент

Злочин являється різновидом кримінального правопорушення, однак його слід відрізнити від кримінальних проступків, які було введено в дію 1 липня 2020 року Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» [1], цивільно-правових деліктів, адміністративних правопорушень і дисциплінарних проступків. Головною відмінністю злочину від інших правопорушень визнається характер протиправності, суспільної небезпечності та система кримінально-правових засобів впливу на особу, яка його вчинила. Злочини завжди порушують заборони, що містяться в нормах Кримінального кодексу України. Інші правопорушення виступають проти норм інших галузей українського права, не тільки законів, але й ще підзаконних нормативно-правових актів. Наслідком вчинення злочину є застосування самого суворого заходу державного примусу – покарання з наступною судимістю. Інші правопорушення супроводжуються менш жорсткими засобами впливу та стану судимості за собою не тягнуть [2, с.124-125].

Для відмежування злочину від кримінального проступку слід, перш за все, звернутися до визначення поняття проступку.

Під проступком в загально-соціальному значенні розуміється антисоціальна або шкідлива для суспільства дія, яка спрямована на знищення основ цивілізованого життя та порушує норми, які зафіксовано правовими кодексами держави. В юридичній енциклопедії визначення проступку розглядається як провина – вид правопорушення, що полягає в провинній дії (або бездіяльності), яка відрізняється від злочину меншим ступенем суспільної небезпеки. За проступок, що полягає в порушенні громадського порядку, до винного може бути застосований один із заходів громадського впливу: громадський осуд, догана, штраф тощо; за проступок, здійснений при виконанні службових обов'язків, – одне з дисциплінарних стягнень; за скоєння адміністративного проступку – одне з адміністративних стягнень [2, с. 91].

Таким чином, викладене дає можливість зробити наступні висновки: більшість інститутів, які визначають підстави відповідальності для злочину та кримінальних проступків, є спільними, головною спільною ознакою визначається суспільна небезпека. Учені (А.А. Піонтковський, А.Н. Трайнін, М.Д. Шаргородский та ін.).

І злочини, і проступки в певній мірі є суспільно небезпечними діяннями, тому ознака суспільної небезпеки притаманна всім без виключення правопорушенням. Відмінність між вказаними діяннями покладено в ступені суспільної небезпеки правопорушень. Підвищений ступінь суспільної небезпеки характерний для злочинів, а кримінальні проступки мають незначний (невеликий, невисокий) ступінь суспільної небезпеки, який не обумовлює застосування засобів кримінальної відповідальності.

Не погоджуються з наявністю в адміністративних деліктах суспільної небезпеки такі вчені, як Г.І. Петров, О.М. Якуба, І.С. Самощенко та ін. Вони вважають, що кримінальні проступки не являються суспільно небезпечними, оскільки вони є суспільно шкідливими. Шкідливість, на думку зазначених дослідників, – це властивість, при наявності якої виключається суспільна небезпека; визнається критерієм, відповідно до якого кримінальні проступки відрізняються від інших порушень правових норм і, перш за все, від злочинів.

Поняття «суспільна небезпека» та «шкідливість», «шкода» не мають єдиного значення. Наявність шкоди встановлюється шляхом опису, який самостійно вже виступає доказом шкоди відповідного діяння. Суспільно небезпека – це гносеологічна категорія. Її неможливо встановити шляхом онтологічного опису того, що відбулось [3, с.91-94].

Найбільш ретельно зміст суспільної небезпеки розкривають через структуру діяння, виокремлюючи при цьому такі елементи: дію, наслідки, суб'єктивну та об'єктивну сторону, особу, яка скоїла діяння [2, с. 91]. Важливим фактором є визначення характеру та ступеню суспільної небезпеки. Характер суспільної небезпеки визначається видом суспільних відносин, на які скоєно посягання, тобто об'єктом злочину. Ступінь суспільної небезпеки – це кількісна сторона суспільної небезпеки, що визначається з урахуванням тяжкості причинених наслідків, особливостей посягання, характеру вини, особливостей суб'єкту, тобто конкретних проявів ознак складу діяння, крім об'єкту посягання.

Тому поняття «шкода» не може підмінятися поняттям «суспільна небезпека», шкода – ознака, яка визначає суспільну небезпеку. Якщо діяння не представляє суспільної небезпеки, то відсутнє і правопорушення [4, с. 356].

Тому певною мірою суспільною небезпекою наділені всі правопорушення. У випадку скоєння діяння, яке не передбачає небезпеки для суспільства, тобто такого, що не спричиняє шкоди суспільним відносинам і не ставить їх під загрозу спричинення шкоди, його не можна визнавати правопорушенням. Помилково було б вважати, що лише злочин характеризується суспільною небезпекою. Злочини відрізняються від

кримінальних проступків та адміністративних правопорушень характером та ступенем суспільної небезпеки.

Ознаки, які характеризують суспільну небезпеку, поділяються на дві групи: до першої групи належить об'єкт посягання, до другої групи входять суспільно небезпечне діяння, суспільно небезпечні наслідки, особа винного (тобто структурні елементи діяння).

Крім того, до критеріїв відмежування злочину, кримінального проступку належить різна процесуальна форма досудового та судового розгляду матеріалів щодо цих діянь та різні суб'єкти процесуальної діяльності.

Отже, відмінність злочину від кримінального проступку відрізняється тим, що при зовнішній схожості кримінального проступку з злочином його суспільна небезпека незначна, оскільки він не здатний заподіяти істотної шкоди охоронюваним законом відносинам.

Кримінальний проступок як вид кримінального правопорушення, що має знижений ступінь суспільної небезпеки, за який може бути призначено покарання, не пов'язане з позбавленням або обмеженням волі, а саме: штраф, громадські роботи, виправні роботи, позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, що не тягне за собою судимості.

Використана література:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: Закон України від 1.07.2020 р. URL : <https://yur-gazeta.com/golovna/v-ukrayini-nabuv-chinnosti-zakon-pro-kriminalni-prostupki.html>
2. Галушко Б.С. Поняття злочину в кримінальному праві України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. С. 591-597.
3. Федотова Г. В. Критерії відмежування кримінального проступку від злочину та адміністративного правопорушення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. № 38. С. 91-94.
4. Петков С. В. До питання про співвідношення дефініцій «публічний проступок» та «адміністративний проступок». *Юридичний журнал*. 2010. № 9. URL : <http://justinian.com.ua/print.php?id=3695> (дата звернення 01.05.2020)
5. Шармар О. М. Кримінальний проступок: історія і сучасність. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. №2. С. 356-364.

ПИТАННЯ РОЗМЕЖУВАННЯ УМИСЛУ ВІД НЕОБЕРЕЖНОСТІ

Родинський В.Л.,

Здобувач Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Примаченко В.Ф.,

кандидат юридичних наук, доцент
кафедри кримінального права та
кримінології Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

Вимога наявності умислу або необережності як обов'язкового елемента складу злочину, як його суб'єктивної сторони має в сучасному кримінальному праві цього періоду певне значення.

Вимоги до умислу або необережності як обов'язкових елементів суб'єктивної сторони складу злочину формально ставляться в один ряд з такими вимогами, як: «немає злочину без вказівки на це в законі» або «немає покарання без вказівки про нього в законі» [1, с. 303].

Відмова від вимог умислу (або необережності) порушує поняття складу злочину і тягне за собою, навпаки, можливість притягнення до кримінальної відповідальності за спрямованість волі.

Велике значення, з точки зору гарантій законності, має обов'язок для суду щодо кожної конкретної справи визначити форми вини - умисел або необережність [2, с. 22].

Вимога закону щодо наявності при деяких злочинах лише умислу дає гарантію того, що не може бути притягнута до кримінальної відповідальності за вчинення відповідного діяння особа, що вчинила це діяння з необережності.

При цьому сучасне кримінальне право заперечує відповідальність без наявності умислу або необережності. Законодавець вважає умисел або необережність однією з обов'язкових умов кримінальної відповідальності.

У своєму дослідженні «Умисел і його види (коментар до ст. 24 КК України)». Роман Вереша до частини вчинення злочину відносить виникнення умислу (намір), підготовку злочинного діяння, саме злочинне діяння і результат [3, с. 73-83]. Дослідник зазначає, що первісним етапом є виникнення умислу, наміру, що являє собою чисто внутрішній процес свідомості та не знаходить якої-небудь реалізації чи навіть виявлення назовні

Судова практика формально стоїть на позиції, що об'єктивне інкримінування суперечить основним началам кримінального права, в силу якого особа може бути притягнута до кримінальної відповідальності лише за такі діяння, що караються кримінальним законом, які вчинені нею умисно або необережно.

Об'єктивна відповідальність більшістю вчених розглядуваного періоду визнавалась несумісною із встановленою кримінальним законом вимогою умислу або необережності як обов'язкової ознаки складу злочину[4 ; с. 399].

Таким чином, однією з особливостей кримінального права розглядуваного періоду є включення до складу злочину умислу та необережності. Виходячи з викладеного, формування умислу і його виявлення за обов'язкової наявності хоча б однієї з наступних стадій в процесі розвитку злочинної діяльності слід віднести до безкарних стадій розвитку злочину.

Використана література:

1. Сергеев Р.С. Умисел та необережність в адміністративних проступках у сфері енергозбереження. *Право і суспільство*. 2011. № 5. С. 87–90
2. Кримінальний кодекс України : зі змін. та допов. станом на 12 лют. 2019 р. / уклад., підгот. В.І. Тютюгін. Харків, 2019. 303 с
3. Вереша Р.В. Умисел і його види (коментар до ст. 24 КК України). *Вісник Академії адвокатури України*. 2010. № 3. С. 73–82.
4. Антонян Ю.М., Еникеев М.И., Эминов В.Е. Психология преступления и наказания : монография. Москва, 2018. 399 с.

ВИДИ СПІВУЧАСНИКІВ

Рудницька Каріна Геннадіївна
курсантка 2 курсу факультету
підготовки фахівців для підрозділів
стратегічних розслідувань
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ

Науковий керівник:
Примаченко Віталій Федорович
завідувач кафедри кримінального
права та кримінології, кандидат
юридичних наук, доцент,
підполковник поліції
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ

Актуальність теми співучасників полягає у підвищеній суспільній небезпеці даного виду правопорушників, а саме тому потрібно детально дослідити окремі положення, що їх стосуються.

Специфіка співучасті зумовлюється тим, що: «участь у вчиненні правопорушення двох або більше осіб обумовлює його підвищену суспільну небезпеку; склад кримінального правопорушення виконується лише завдяки спільній діяльності всіх співучасників, в діяннях же окремих із них можуть бути відсутніми всі ознаки кримінального правопорушення, що зазначаються в Особливій частини КК» [1].

Для правоохоронних органів має велике значення правильне визначення співучасті, і чи саме ним являється скоєне правопорушення групою осіб. Забезпечення правильного розуміння правопорушення, а тому призначення справедливого покарання допоможе Україні до становлення правової держави.

Підстава кримінальної відповідальності у всіх формах протиправної діяльності має індивідуальний характер. Кожна особа, що діє спільно з іншими особами при вчиненні кримінального правопорушення, створює підставу для кримінальної відповідальності. Тому для притягнення співучасника до відповідальності необхідно довести наявність у його діях складу кримінального правопорушення залежно від тієї ролі, яку він виконує у кримінальному правопорушенні [2]. Тобто визначившись із співучастю, далі визначаються ролі його учасників.

Співучасники (організатори, підбурювачі, пособники) відповідають за той кримінальний правопорушення, що вчинив виконавець (співвиконавці), при цьому їхні дії кваліфікуються за тією статтею Особливої частини КК, за якою кваліфіковано дії виконавця, але з обов'язковим посиланням на відповідну частину ст. 27. Також згідно з ч. 4 ст. 29 КК у разі вчинення виконавцем незакінченого кримінального правопорушення інші співучасники підлягають кримінальній відповідальності за співучасть у незакінченому кримінальному правопорушенні.

Інша теорія щодо співучасті у кримінальному правопорушенні, згідно з якою відповідальність співучасників у ряді випадків має самостійний характер, також базується на певних нормах КК України. Так, при ексцесі виконавця (як якісному, так і кількісному) інші співучасники несуть відповідальність лише за той кримінальний правопорушення, що охоплювався їхнім умислом (ч. 5 ст. 29 КК України). Крім того, ознаки, що характеризують особу окремого співучасника кримінального правопорушення, навіть якщо інші співучасники знали про їх наявність, можуть бути поставлені за вину лише співучаснику, якого вони стосуються (ч. 3 ст. 29 КК). Обставини, що обтяжують відповідальність і передбачені в статтях Особливої частини КК як ознаки кримінального правопорушення, що впливають на кваліфікацію дій виконавця, ставляться у вину лише співучаснику, який усвідомлював ці обставини. Якщо співучасники не усвідомлювали їх існування, вони за них відповідальності не несуть. Організатор, підбурювач та пособник звільняються від кримінальної відповідальності у зв'язку з наявністю добровільної відмови, якщо їхні (зазвичай активні) дії заважають винному вчинити злочин. Відмова пособника також може виражатися в пасивних діях

(наприклад, він не надав знаряддя злочину, не вимкнув сигналізації). Крім того, добровільно співучасники відмовляють, якщо вони своєчасно повідомляють компетентні органи (поліцію, СБУ, прокуратуру тощо) про те, що злочин готується чи вчиняється. (ч. 2 ст. 31 КК) [3].

Отже, питання підстави кримінальної відповідальності співучасників пов'язане із загальною конструкцією інституту співучасті у кримінальному правопорушенні. Підсумовуючи отримані узагальнення, відзначимо, що ключові положення містяться в теорії самостійної відповідальності співучасників, що підтверджується і проведеним нами аналізом норм, що утворюють інститут співучасті в КК України. В сенсі акцесорної природи співучасті підсумкова оцінка дій співучасників не є абсолютно самостійною, оскільки залежить від ступеня реалізації умислу співучасників, який, у свою чергу, визначається характером дій виконавця. Виконавець принаймні має розпочати виконання об'єктивної сторони кримінального правопорушення, для того щоб констатувати співучасть, і це є ідея акцесорності відповідальності.

Залежність відповідальності співучасників від діяння виконавця не є повною, а лише частковою. Можна говорити про те, що підстава кримінальної відповідальності співучасників має характерні властивості як теорії акцесорного характеру співучасті, так і теорії самостійної відповідальності співучасників. Разом з тим не слід розуміти таке змішування як невизначеність внеску окремого співучасника у спільний протиправний результат. Розподіл ролей обумовлює не тільки і розподіл вини між учасниками спільного кримінального правопорушення, але й рольовий розподіл відповідальності.

Використана література:

1. Кузьмін С. А. До питання про особливості застосування інституту співучасті у правопорушення при кваліфікації правопорушних діянь членів організованих груп корисливо – насильницької спрямованості. Боротьба з організованою правопорушністю і корупцією (теорія і практика). 2009. № 22. С. 41-47.

2. Іванова Л. О. Удосконалення законодавчого визначення організованої групи та злочинної організації в Кримінальному кодексі України. Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики: Матеріали 2-ї міжнар. наук. практ. конф. м. Одеса 8 жовт. 2010 р. : У 2-х т. 2010. Т. 1: Кримінальне, кримінально-виконавче право та кримінологія. С. 118-120

3. Жаровська Г.П. Співучасть у злочині: об'єктивні та суб'єктивні ознаки. Науковий вісник Чернівецького університету. 2015. № 2. С.91-96.

СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Самойлова С.Ю., курсантка 2-го курсу факультету підготовки фахівців для підрозділів стратегічних розслідувань Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Примаченко В.Ф., кандидат юридичних наук, доцент Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

У сьогоденні сучасного суспільства значно виростає потреба дотримуватися принципу презумпції невинуватості, а також невідворотності настання юридичної відповідальності за вчинений злочин. Для якісного функціонування різних відділів органів внутрішніх справ саме ці принципи є визначальними, оскільки вони сприяють охороні та захисту конституційних прав та свобод громадян держави. У сфері кримінального права вони відіграють значну роль, оскільки допомагають правильно виокремити складові злочину, зокрема описати його суб'єктивну сторону.

Суб'єктивна сторона злочину - це внутрішня сторона злочину, тобто психічна діяльність особи, що відображує ставлення її свідомості і волі до суспільно небезпечного діяння, котре нею вчиняється, і до його наслідків [1].

У своїй сукупності певні юридичні ознаки складають суб'єктивну сторону злочину. Це вина, мотив та мета нанесення шкоди шляхом скоєння кримінального правопорушення: вони тісно пов'язані між собою, проте їх значення для кваліфікації злочину та зміст не є однорідними.

Основною та обов'язковою ознакою є вина – вона наявна у будь-якому злочині. Своєю суттю характеризує суб'єктивну сторону, а також її зміст. Якщо вина відсутня, то складу злочину немає.

Слід звернути увагу, що існує такі випадки, де присутній казус – заподіяння шкоди без вини, і його слід відрізнити від злочинної недбалості. Випадку казусу – це такі ситуації, де настання суспільно небезпечних наслідків злочину особа, що вчиняє злочин, не могла, не передбачила та не повинна була передбачити. Відсутність складу злочину у діяннях особи, а також вини, тобто суб'єктивної сторони, виключає кримінальну відповідальність. Але для її виключення повинні бути відсутніми два елемента одразу (або хоча б один з них) – об'єктивний, що заключається в обов'язку суб'єкта завбачати небезпечні наслідки своєї дії або бездіяльності, і суб'єктивний, де йде мова про можливість цього передбачення.

Факультативними ознаками суб'єктивної сторони є мотив та мета, які у значній кількості випадків потребують додаткового встановлення та опису. Деякі злочини (а саме – їх складі) потребують більш детального з'ясування обставин та стану, у якому особа вчиняє злочин, її емоцій. Більша частина з ним є поза межами суб'єктивної сторони, оскільки не мають істотного значення для формування свідомості суб'єкта злочину.

Свідомість винної особи мету злочину виокремлює з мотиву, тобто спочатку сформується мотив у вигляді внутрішніх спонукань особи до вчинення злочину, потім – зароджується мета, яка за своєю будовою є уявною моделлю бажаного результату. Ці два поняття пов'язані між собою, оскільки вони описують різні компоненти психіки особи (мотив дає відповідь на питання чому саме особа вчинила даний злочин, а мета – чого прагнула винна людина), проте не є тотожними чи однорідними, кожен з них має свій зміст. Поєднуючись, мотив та мета утворюють основу вини.

Для кваліфікації кожного правопорушення велику роль грає саме аналіз та встановлення логічного ланцюжка між зовнішнім проявом поведінки злочинця та її моральним, а також психічним станом. Почуття, думки, плани (наміри), бажання та цілі – це сутність людини. Ці елементи у своїй єдності взаємопов'язані та створюють психіку людини, що у свою чергу дає можливість кожному сприймати довкілля – себе, інших людей, колектив, суспільство та державу в цілому, досягати поставленої мети, психічно оформлювати свої вольові якості, а також діяти у рамках закону та поза його межами.

Отже, конотація поняття суб'єктивної сторони злочину має серйозне значення для правильної кваліфікації кримінального правопорушення, тому ці питання завжди актуальні як для науковців, так і практичних працівників. Завданням юридичної та кримінальної оцінки винної особи є визначення переліку обов'язкових ознак, що у своїй сукупності складають деліктоздатність особи, розкриваючи її осудність (аналіз винної особи), а також відображаючи внутрішнє ставлення особи до вчинених нею дій (аналіз власного ментального та психічного ставлення особи до скоєного суспільно небезпечного діяння).

Використана література:

1. Суб'єктивна сторона злочину: Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії.

URL:[https://uk.wikipedia.org/wiki/Суб%27ективна_сторона_злочину#:~:text=Суб%27ективна%20сторона%20злочину%20-%20це,вчиняється%20до%20його%20наслідків.&text=Вина%20\(право\)%20%20мотив,язкове%20значення%20має%20тільки%20вина](https://uk.wikipedia.org/wiki/Суб%27ективна_сторона_злочину#:~:text=Суб%27ективна%20сторона%20злочину%20-%20це,вчиняється%20до%20його%20наслідків.&text=Вина%20(право)%20%20мотив,язкове%20значення%20має%20тільки%20вина) (дата звернення: 13.05.2021).

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ЗА СУКУПНІСТЮ ВИРОКІВ

Серафимчук І.О., курсантка 2-го курсу факультету підготовки фахівців для підрозділів стратегічних розслідувань Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Примаченко Віталій Федорович
завідувач кафедри кримінального права та кримінології, кандидат юридичних наук, доцент, підполковник поліції
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Необхідною передумовою призначення покарання є скоєння будь-якою особою кримінального правопорушення, і лише тоді, після доведення вини в інкримінованому йому злочині створюються законні підстави для призначення йому покарання. З цього випливає, що призначення покарання є одним з етапів його реалізації, зміст якого являється в індивідуалізації певного покарання щодо особи, яка скоїла злочин чи проступок.

Призначаючи відповідне покарання за певну сукупністю вироків, відповідно до чинного КК України, суд відповідним чином застосовує один із способів, а саме: поглинання, повне чи часткове складання покарань. Однак, зазначимо і те, що нове кримінальне правопорушення вчиняється особою після безпосереднього її засудження за попереднє, що відповідним чином свідчить про підвищений ступінь суспільної небезпечності даної категорії осіб.

Велика кількість науковців визначає те, що кримінальний закон для даної особи безпосередньо посилює кримінальну відповідальність, а тому, як визначається загальним правилом, виключає певну можливість застосування способу поглинання покарань, які призначаються за сукупністю вироків і існує відповідний виняток, який дозволяє застосовувати поглинання, а саме: коли за одне кримінальне правопорушення, що входить в відповідну сукупність, призначається покарання у вигляді довічного позбавлення волі; коли за одне кримінальне правопорушення, що входить до сукупності, призначається відповідне покарання, яке дорівнює максимальній та необхідній межі, яка встановлюється для даного виду покарання в Загальній частині КК України.[2]

Дане твердження впливає з аналізу та дослідження відповідних положень, які законодавчо закріплені в частині 1 статті 71 чинного КК України, де законодавець чітко визначає спосіб складання відповідних покарань.[1]

Отже, можна зробити висновок, що наш чинний КК України містить в собі ще певні вимоги Закону, які суд обов'язково повинен враховувати при призначенні покарання, виходячи саме із приписів, зафіксованих у кримінально-правових принципах. Ці вимоги Закону зафіксовані і названі загальними засадами призначення покарання.

Зазначимо, що призначення покарання за сукупністю злочинів проходить дві стадії: суд призначає покарання окремо за кожен злочин та суд призначає остаточне покарання за їх сукупністю. Цей підхід має практичне значення у таких аспектах: по-перше, він сприяє досягненню мети кримінального покарання, призначаючи покарання за кожний із вчинених злочинів, суд не лише індивідуалізує покарання, а й стверджує принцип невідворотності покарання. По-друге, він забезпечує апеляційній і касаційній інстанціям можливість перевірки винесеного вироку, полегшує розгляд справ у разі, коли йдеться про зміну чи скасування вироку в частині засудження за один із злочинів.

По-третє, це дає змогу правильно застосовувати положення кримінального закону про його зворотну дію в часі. По-четверте, у разі прийняття закону про амністію він надає можливість чітко визначити злочин, що підпадає під амністію.

Використана література:

1. Кримінальний кодекс України: Кодекс України, Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст. 131.
2. Бабанли Р.Ш. Загальні засади призначення покарання: термінологічний аспект. Кримінально-правові та кримінологічні заходи протидії злочинності: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Одеса, 13 листопада 2015 року). – Одеса, Одеський державний університет внутрішніх справ, 2015. С. 12.

ПСИХОЛОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ ЖІНОК-ЗЛОЧИННИЦЬ

Сергійчук Каріна Михайлівна,
курсант II курсу факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Новицька Ія В'ячеславівна
викладач кафедри гуманітарних
дисциплін та
психології поліцейської діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Ще в 18 столітті знаменитий англійський поет і мислитель Олександр Поуп вказував на те, що кожна людина відрізняється від іншої, і з кожним днем відрізняється сама від себе. Серед розмаїття відмінностей можна виділити: дохід, здоров'я, статус, але у цьому дослідженні ми зосередимо увагу на соціально-демографічних та психологічних особливостях особистості.

Говорячи про психологічні особливості тієї чи іншої людини, поряд з соціальними і моральними факторами, слід враховувати вікові. Вік – одна з характеристик онтогенетичного розвитку індивіда в процесі соціалізації, що відбивається у низці закономірних змін у фізіологічному та психологічному планах. При розгляді вікових характеристик особистості, можна констатувати наявність певних вимог, що пред'являються суспільством до людини на різних етапах життя. Особливо гостро проблема розуміння психологічних особливостей того чи іншого віку постає тоді, коли мова йде про засуджених.

Деякі злочини мають тісний зв'язок з віком правопорушника. Зокрема, значна кримінальна активність властива підліткам та юнакам 16-17 років. Специфіка даної вікової категорії полягає в тому, що підліток вимагає ставлення від суспільства до себе як до дорослої людини, хоча сам він не готовий до цього.

Особливу групу складають неповнолітні правопорушниці жіночої статі, які найчастіше скоюють розкрадання і насильницькі злочини (хуліганство, грабїж, вбивство та ін.), зараження венеричними хворобами, СНІДом. Аналізуючи злочинну діяльність неповнолітніх, можна стверджувати, що вона більшою мірою «чоловіча», адже частка дівчат у цьому «процесі» становить близько 8% серед усіх зареєстрованих правопорушень [0].

Попри те, що жіноча злочинність неповнолітніх в меншій мірі привертає увагу правоохоронних органів, дана проблема є самостійною кримінологічною областю. Це пов'язано з суспільною небезпекою злочинів, вчинених неповнолітніми особами жіночої статі, і з тим, що понад 50% засуджених дівчат вважаються низько моральними особистостями, котрі зловживають спиртним і схильні до сексуалізованої поведінки. Наслідком цього може стати збільшення кількості матерів, яких потрібно буде позбавляти батьківських прав, а також неблагополучних та неповних сімей.

В останні роки серед злочинів, скоєних неповнолітніми дівчатами, зростає кількість суспільно небезпечних. Аналіз судово-слідчої практики дозволяє стверджувати, що вибір предмета злочинного посягання, мотиви і цілі скоєння злочину обумовлені психологічними характеристиками злочинця [0].

Неповнолітні особи жіночої статі суттєво перевершують осіб чоловічої статі за показниками емоційної збудливості, в меншій мірі – за інтенсивністю та тривалістю збереження емоцій. Запальність (прояв емоційної збудливості в конфліктній ситуації) виражена у них більше, ніж у чоловіків. У цьому аспекті необхідно також врахувати схильність жінок до афективних переживань та імпульсивність. Зокрема, у дівчат-підлітків кількість уявних страхів в 6 разів більша, ніж у юнаків, що призводить до бажання заволодіти об'єктом, який дозволяє самоствердитися, і стає рушійним мотивом до вчинення злочину [0].

Жінки більш схильні до шахрайства стосовно своїх знайомих, при цьому, що цікаво, на момент скоєння злочину у них відсутній чіткий план реалізації злочинного задуму. Особливо це властиво для неповнолітніх злочинниць.

Серед мотивації жіночої злочинності можна також назвати і помсту. Злочинниці мстять суперниці за увагу чоловіка, її красу, успіхи тощо, будучи готовими заради цього піти на злочин.

Неповнолітніх жінок, які вчинили насильницькі злочини, відрізняє надмірна емоційність реакцій на конкретні ситуації, відсутність прийнятих у суспільстві поглядів і установок, висока самооцінка й егоїзм. Проте, нехтування загальноприйнятими нормами не носить стійкого характеру у порівнянні, наприклад, з відповідною категорією дорослих жінок, для яких характерна: особистісна тривожність, нейротизм, депресія, агресивність, підозрілість, мстивість і впертість. У багатьох жінок спостерігаються акцентуації характеру: істероїдна, епілептоїдна, сенситивна, циклоїдна та емоційно-лабільна [0].

Серед жінок юнацького віку приблизно 30% мають різні психічні аномалії, органічні ураження центральної нервової системи, схильність до вживання алкоголю і наркотиків.

Неповнолітні жінки, які вчинили насильницькі та корисливі злочини, мають завищену самооцінку, егоїстичні, прагнуть до домінування. Для них характерна висока тривожність, іноді почуття провини за скоєний злочин, нестійкість асоціальних переконань, за винятком жінок-убивць.

В цілому, кажучи про неповнолітніх осіб жіночої статі, які вчинили злочини, можна виділити наступні їхні характеристики:

1. Переважання емоційних процесів над розумовими. Дівчата характеризуються емоційною нестійкістю, яка особливо яскраво проявляється в суперечках і конфліктах. Для багатьох із них характерний спалах афективних переживань як реакція на безвихідь, котру вони відчувають у своєму житті. У зв'язку з цим у неповнолітнім притаманна викривлена Я-концепція.

2. Для більшості неповнолітніх злочинниць властиво заміщення деяких духовних та соціальних потреб матеріальними. У діяльності це призводить до шантажу, крадіжок і насильства.

3. У більшості неповнолітніх злочинниць відзначаються негативні думки щодо подальшого життєвого шляху і страхи стосовно нездатності реалізації себе як жінки. Наприклад, невіра у можливість вийти заміж, народити дитину і створити повноцінну сім'ю.

Для корекції поведінки неповнолітніх жінок-злочинниць необхідно реалізувати комплекс впливів на різні соціально-психологічні якості особистості за допомогою створення інноваційного виховного середовища, яке дозволить формувати адекватне ставлення до майбутнього, встановлювати нормальні відносини з однолітками і дорослими, а також сформувати самосвідомість підлітка і «згладити» акцентуації характеру в його поведінці [0].

Використана література:

1. Гаргат-Українчук О. М. Кримінологічна характеристика жіночої злочинності. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер.: Право. 2014. Вип. 25. С. 189-191.

2. Жіноча злочинність та її запобігання. Судова влада України. 2017. [Електронний ресурс]. Режим доступу: URL: <https://tr.su.court.gov.ua/sud1818/pres-centr/news/408493> (дата звернення: 23.04.21).

3. Євдокімова М. Історичний аналіз жіночої злочинності. Підприємництво, господарство і право. 2018. № 3. С.140-142.

4. Надьон О. В. Жіноча злочинність: деякі особливості розслідування справ. Правознавець. 2019. [Електронний ресурс]. Режим доступу: URL:[http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/1111/ %CD%2019](http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/1111/%CD%2019) (дата звернення: 23.04.21).

5. Статистика МВС: стан та структура злочинності в Україні. [Електронний ресурс]. Режим доступу: URL: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/index> (дата звернення: 23.04.21).

ХТО ВИНЕН У ПРАВОПОРУШЕННІ: ПРАВОПОРУШНИК ЧИ ЖЕРТВА?

Шейко К. В.

студентка юридичного факультету
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди

Науковий керівник

Павленко Т.А., к.ю.н., доцент
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди

Віктимологія – вчення про жертву.

Здавалося б навіщо потрібне вчення про жертву якщо у вчиненні правопорушення винен правопорушник. У вузькому та однотипному розумінні так і є. Правопорушник завдав жертві моральної, фізичної або майнової шкоди, а отже він й винен.

Однак ще за життя італійський науковець Ч. Беккарія (1738– 1794), що слід за Ш.Л.Монтеск'є звернув увагу на вивчення кримінального правопорушення та покарання, вважав що вивчення вказаних понять неможливе без дослідження надзвичайно складних і мінливих відносин між правопорушником та жертвою .

Румунський вчений Б. Мендельсон розробив концепцію біопсихо-соціального паралелізму, тобто концепцію кримінальної причини, що полягає у взаємодії особистісних і позаособистісних факторів між злочинцем і жертвою, причому увагу сконцентровано на провіні жертви злочину.

Проте слід зазначити, що найбільш масштабні й значні дослідження у сфері віктимології здійснювалися в Німеччині. Так, німецький юрист Г. Клейнфеллер у 1917 року представив працю з питань провокації злочинця його жертвою [3, с. 5].

Згодом, у 40-ві рр. ХХ ст. ще один німецький учений Х. фон Хентіг опублікував низку віктимологічних досліджень. А після того як вийшла друком його монографія «Злочинець і його жертва», в якій було обґрунтовано теоретичну значущість і практичну корисність вивчення віктимології, 1948 рік було прийнято вважати роком започаткування віктимології як окремого наукового напрямку [1, с 169].

Тобто, можна сказати про те, що прослідковується розвиток вчення в якому науковці розкривають «вину» жертви у вчиненому правопорушенні. Безумовно, неможливо заперечувати той факт, що існують ситуації в яких жертва провокуюче себе поводить, хвалиться, очікуючи певної реакції оточення на свої дії, проте в більшості випадків така «провокаційна

поведінка» є виправданням правопорушника. Й висока статистика таких випадків породжує такі віяння, як віктимблеймінг.

Віктимблеймінг – соціальне явище, коли жертву насильства, кримінального правопорушення, або нещасного випадку звинувачують у її нещасті, покладаючи на неї усю відповідальність за ситуацію.

Віктимблеймінг настільки розповсюдився на теренах нашої країни, що тільки сміливість однієї жертви розповісти про свою трагедію штовхає інших, які постраждали не менше, розповісти свою історію.

Як приклад можна навести випадок, що стався зовсім нещодавно. Жінка, що їхала з малолітнім сином у поїзді стала жертвою жорстокого побиття та спроби зґвалтування. Окрім хвилі бажання в інших жінок ділитися таким негативним досвідом, у суспільства ж це викликало бурхливу реакцію з позиції «сама винна». Хоча об'єктивно немає жодних підстав навіть для припущення того, що жінка вела себе якось провокуюче.[4]

І таких ситуацій тисячі. Постає логічне запитання: «Чому суспільство засуджує жертву, а не протягує їй руку допомоги?»[5]

Але й цьому є певне пояснення. Досліди психолога Мелвіна Лернера показали, що для психологічного благополуччя людям необхідна віра в те, що світ, в якому вони живуть, є справедливим. Таким, де за дії чекають передбачувані наслідки, де всі люди заслужили своє становище. Адже люди щоденно зіштовхуються з прикладами страждань, яким немає пояснення, і їх свідомість потребує виправдання такої неприємної картини.

У монографії 1980 року «Віра у справедливий світ: Фундаментальна омана» Лернер розкрив когнітивне упередження, що усі люди отримують тільки те, що заслужили. Тобто, переконання, що світ влаштований абсолютно справедливо і всі хороші люди отримують винагороду, а погані — покарання. Це переконання може призводити до виправдання людських нещасть, бо вони його «заслужили».[2]

Відголосками цього є висловлення «Jedem das Seine» – «кожному по заслугах», що був написом над воротами концтабору Бухенвальд. Як то кажуть не будемо проводити паралелі.

Що ми маємо в підсумку... Хто ж винен? Жертва чи може все таки правопорушник? Питання...

Але чому багато хто не бере до уваги те, що нас оточує? Чи не в цьому криється розгадка. Може це наш менталітет, чи може суб'єктивне рішення кожного, чи нездорове суспільство, чи наслідок прогалин у правосвідомості людей? А можливо це все разом. Можливо весь спектр факторів, що оточує людину як суб'єкта будь-чого і є тим важелем, що штовхає на вчинення правопорушень. Чи не так?

Використана література:

1.Курс советской криминологии: Предмет. Методология. Преступность и ее причины. Преступник. – М., 1985.

2.Лернер, М. Дж. Віра в справедливий світ: Фундаментальна омана. - Нью-Йорк: Plenum Press, 1980.

3.Моїсеєв Є. М. Проблеми кримінальної віктимології (кримінологічний, психологічний та пенітенціарний аспект) : [монографія] / Є. М. Моїсеєв, О. М. Джужа. – К. : НВТ “Правник”, 1998. – 84 с.

4. «Найгірше, що ніхто не відреагував». Що відомо про спробу зґвалтування пасажирки в купе та чому у потягах немає поліції. - URL:<https://nv.ua/ukr/ukraine/events/anastasiya-lugova-usi-podrobici-naradu-reakciya-ukrzhaliznici-ta-suspilstva-novini-ukrajini-50103785.html>

5. Статистичний збірник. «Україна у цифрах» Архів. 2019 рік. Збірник. «Статистичний щорічник України» Архів. 2019 рік. Статистичний збірник Архів. - URL : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/11/zb_yearbook_2019.pdf

ДЛЯ ПОДАТОК

Підписано до друку 22.05.21. Формат 60x90/16. Папір друкарський.
Гарнітура Times New Roman.
Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 20,25. Наклад 50 прим.
Замовлення № 0022.

Надруковано у видавничо-поліграфічному центрі ТОВ «Модем-1»
71112, м. Бердянськ, пр. Пролетарський, 131. Тел. (06153) 4-25-78
Свідоцтво про внесення до державного реєстру видавництв
ДК № 19271078 від 01.03.2005 р.